Limhamn

Dess industriella och sociala utveckling

Gustaf Stjernström

Stockholm, Oskar Eklunds boktr. 1906-1907.

Förord till den elektroniska utgåvan

Dessa båda artiklar medföljde som bilaga till "Social tidskrift" 6(1906) H.12:Bil.; 7(1907) H.2:Bil. De utgavs även i **bokform 1907**.

Tidskriftsårgångarna, som tillhör New York Public Library, har scannats av Google Books. Artiklarna anpassades för Projekt Runeberg i januari 2013 av Bert H.

Limhamn

Dess industriella och sociala utveckling.

I.

Våra svenska städer härstamma som kändt i allmänhet från äldre tid, några ända från hedenhös, de flesta från medeltiden och närmast följande århundraden, Vasatidehvarfvet, helt få från den nyare eller nyaste tiden. De äro vanligtvis förlagda vid hafvet eller större och trafikbara vatten på platser gynnsamma för ett mer omfattande varuutbyte, såsom import eller export, eller uppstodo såsom lämpliga marknadsplatser inne i landet.

De sista årtiondena, med kommunikationernas snabba och storartade utveckling, med industriens och handelns uppsving, hafva emellertid framkallat platser, som hålla på att genomlöpa förstadierna till stad, municipalsamhällen eller köpingar. De äro numera icke så få, och en god del utgöres af stationssamhällen, knut- och ändpunkter för viktigare kommunikationsleder, hvilkas uppkomst merändels föranledts och gynnats af industriella anläggningar.

Bland sådana intager *köpingen Limhamn* ett märkligt rum, ity att det trots sin ungdom såsom modernt samhälle, både till utsträckning och innevånareantalet betydligt öfverträffar ett stort antal af de gamla städerna. Sådant det nu är, har det utvecklat sig inom kortare tid än en mansålder, nästan med amerikansk raskhet och fart och dock i det stora hela förträffligt och rationelt, hvarför en öfversikt af dess ekonomisk-industriella och sociala utveckling kan erbjuda verkligt intresse.

Limhamn är emellertid till innersta grunden ingen parveny. Det har tvärtom gamla anor, om icke af första klassens aristokrati. Såsom *fiskläge* har det existerat i många århundraden, såsom beläget i närheten af en större stad säkerligen långt tillbaka i medeltiden, om också ej dess uppkomst kan till år eller århundrade fastställas.

Dess begynnelse torde t. o. m. gå ännu vida längre tillbaka, ty man har i den s. k. Järavallen, på hvilket samhället delvis ligger, funnit uråldriga lämningar. De sydsvenska fisklägena äro f. ö. mest alla mycket gamla. Limhamn var utan tvifvel redan fordomtima i följd af sin kalkgrund hvarpå platsen och hela omnäjden hvila, en den tidens industriort. Den första sammansättningsleden i namnet (Jfr det engelska *lime*, kalk. sv. *hvitlimma*, kalkfärga, kalkbestryka) tyder på, att kalken var tidigt känd och säkerligen till den tidens bruk och ändamål bearbetad och exploaterad. Linné i sin "Skånska Resa" (1749) använder t. o. m. *Kalkhamn*, som det vill synas, jämnsides och synonymt med Limhamn.

Platsens historia sönderfaller hufvudsakligen i trenne perioder: *Fiskläges*- eller den *Förmunicipala tiden* intill 1886, därefter *Municipiet* och ändtligen *Köpingen* från 1906 års början, hvaraf de två senare perioderna naturligen behandlas i ett tidskede, efter som köpingsrättenännu icke är ett år gammal. För framtiden torde det antagligaste vara, att Limhamn förr eller senare inkorporeras med Malmö.

Den Förmunicipala Perioden.

Från fiskslägeskvarteret. Under denna periods första århundraden utgjorde naturligen fisket för innevånarne det hufvudsakliga lefvebrödet. Hur omfattande fisket varit, kan knappast konstateras. 1877 säges platsen ha haft 80 fiskebåtar. Fångsten bestod främst i sill, men därjämte flundra, torsk och ål, och afsättningen skedde då som nu i första hand på Malmö. Nu exporteras äfven på Tyskland. De rika kalktillgångarne begynte, såvidt man vet, först allmännare bearbetas under 1600-talet. 1623 anlades det första kalkbruket af tre holländare, hvilka senare öfverläto det på danskar. 1659 eller året efter Roeskildefreden blef det indraget af svenska kronan, emedan ägaren, Bartholomeus Michelsen, varit inblandad i en sammansvärjning. Det utarrenderades, men verket drefs hela tiden utan kraft och fart, tills det inköptes 1729 af handlanden Frans Suell i Malmö. På tiden för Linnés nämda resa innehades bruket af Frans Suells tvänne söner, Ernst och Niklas. Linné berättar, att ugnen var byggd på ett i Sverige ovanligt sätt, nästan som en masugn, 5 famnar djup och hade hål på trenne sidor, men icke på den fjärde, att det ej måtte draga för starkt. Linné anslår den årliga kalktillverkningen till 150 tunnor. Sedermera öfvergick Limhamns kalkbruk genom gifte till släkten Kockum, hos hvilken det förblef till 1871, då det jämteLimhamnsgården och dess kalkbrott inköptes af Skånska Cementaktiebolaget. De båda öfriga kalkbrotten innehades dels sedan 1866 af *Annetorps Kalkbrotts Akitebolag* och dels sedan 1870 det andra af *Malmö Kalkbrotts Aktiebolag*. Dessa båda förenades 1884 i ett bolag, *Aktiebolaget Förenade Kalkbrotten*, hvilket 1902 inköpte Limhamns kalkugnar. I detta bolag äger nu *Skånska Cementaktiebolaget* den ena hälften, och 1888 anlade detta bolag sin cementfabrik i Limhamn, hvilket blef en vändpunkt i platsens och kommunens hela utveckling.

Limhamn såsom Municipium och Köping efter 1886.

Visserligen erfor samhället under de tvänne nästföregående årtiondena, dels på grund af rikligare fiske under denna tid och dels genom kalkindustriens utvidgning ett märkbart uppsving, som äfven gaf sig tillkänna i en snabbare folkökning, hvartill jag strax återkommer. Men det var först sedan det Skånska Cementaktiebolaget under sin driftiga disponent, ingeniör *R. F. Berg*, öfvertagit fabrik och kalkbrotten, som platsen begynte gå sin egentliga uppblomstring till mötes. Industriens och folkmängdens ökning under nyssnämnda tid föranledde emellertid att höja fiskläget Limhamn till municipalsamhälle 1886 och slutligen 1906 till köping.

Och nu efter 1886 vidtager den nästan fenomenala utvecklingen för Limhamn, då under en tidrymd af 20 år dess folkmängd mer än tredubblats (vid utgången af 1885 2,529 personer och 1905 8,052) och i stället för något tjogtal af obetydligare fiskarehyddor och oansenligare hus, sammanträngda i ett litet kvartér på stranden, framsprungit en stad med öfver 800 hus, utbredande sig på en ansenlig yta och hvilande liksom i en enda stor trädgård.

Själen och hufvudledaren i denna för svenska förhållanden exempellösa utveckling har, som nämnts, varit ingeniör *R. F. Berg*, hvilken började sin verksamhet i Cementbolagets tjänst i maj 1873 och som genom sin förmåga och initiativrikedom framkallat flera betydande industrier, ledt samhällets lokala och sociala uppbyggande, på samma gång personligen verkande och inverkande in i de minsta vrår och detaljer och efter grundsatser, som äro helt byggda på hans sant humanitära och djupt religiösa sinnelag. Han är visserligen den framstående bolagschefen, som vetat framdrifva blomstrande och vinstgifvande företag, men därjämte den personligt deltagande, ledande husbonden och arbetsgifvaren, tillgänglig i alla förhållanden, i glädje och nöd. Och detta är ännu i denna den herskande och segrande industriens æra och tecken med dess alltför vanliga opersonlighetsförhållande å arbetsgifvarens sida, det opersonliga bolaget, för hvilket i de flesta fall arbetaren hufvudsakligen är kraft, maskin och handelsvara, kanske en trollformel, eller åtminstone ännu ett godt medel att vinna människor och lyckas i sina förehafvanden. Dock tacken är icke alltid gifven. Ty det saknas visst icke exempel att äfven den bästa välvilja och det största tillmötesgående förfela att röna erkänsla. Jag hörde nyligen en annan arbetsgifvare i en annan del af landet yttra sig i denna riktning. Personligen haringeniör Berg iklädt sig stora risker för att befordra en rationell utveckling af Limhamns samhälle, t. ex. i egnahemssaken, hvarför Limhamn kan såsom industrisamhälle sägas vara ett egnahemssamhälle framför något annat. Jag har själf vid ett tillfälle närvarit, då en arbetare infann sig för att erhålla bistånd vid öfvertagande af en lägenhet. “Har ni sammansparat något för saken?“ var första frågan. “Ja, jag har så och så mycket“ (jag tror, att det var omkring 1,500 kr.), svarades. “Utmärkt! Ni får genast min borgen. Gå till den och den (en afdelningsschef, som tog hand om dylika affärer), så hjälper han Er att ordna affären“, var beskedet och därmed var saken klar. På liknande sätt ha troligen icke få af Limhamns egendomsaffärer tillkommit och och afslutats.

Emellertid med all sin välvilja för arbetarne vill herr Berg icke bli betraktad som “en välgörande patriark“ i den gamla stilen, såsom han formligen framhåller i en liten nyligen utgifven skrift. I denna säger han sig gärna ha utbytt en sådan roll mot att få “glädjas öfver ett folk, som kan hjälpa sig själf“. “Detta har lyckats mig“, berättar han, “så att jag nu vida föredrar denna glädje framför den gamla äran. Min hjälp däruti har varit, att jag verkligen älskade de arbetare, för hvilka jag blifvit ledare och nu inser, aft just denna kärlek fordrat det offer jag har gjort.*R. F. Berg*, I arbetsgifvarefrågan — Föredrag hållet i Karlskrona allmänna diskussionsförening den 20 okt. 1906. Stockholm 1906. Pris 25 öre. Förut har utkommit

R. F. Berg, Arbetarfrågan 2:dra uppl. Upsala 1906. Pris 30 öre. Här kan tilläggas, att strejk ännu ej förekommit vid Limhamns Cementfabrik och de Förenade Kalkbrotten.

Med ett ord, ingeniör Berg har på ett enstående sätt och för all framtid knutit sitt namn till den sydsvenska kalkindustriens utveckling och specielt vid Limhamns ända från den tid, då detta var ett obetydligt fiskläge och sedan genom den 20-åriga municipaltiden in till den dag, då samma Limhamn inregistrerades bland landets köpingar. Och man när goda förhoppningar, att han, ännu varande i sin fulla arbetskraft, skall föra köpingen Limhamn och dess betydande industrier allt vidare framåt. Ett bevis därpå redan är den i dagarne beslutade utvidningen af den stora cementfabriken, hvilken åtgärd utan tvifvel har sin grund i disponentens initiativ.

Dock, ingeniör Berg har — hvilket visserligen icke förringar hans stora förtjänst som hufvudledare, det har blott varit en ytterligare lycklig omständighet för det stora företaget och Limhamn — haft vid sin sida insiktsfulla och intresserade medhjälpare. Särskildt må här *en* nämnas, som också knutit sitt namn till Limhamns utveckling genom hela municipaltiden, ingeniör *A. M. Pettersson*, som varit kommunalstyrelsens ordförande och med aldrig svikande intresse nedlagt ett framgångsrikt arbete för samhällets väl.

Att ej Limhamn i äldre dagar, ej ens under större delen af förra århundradet, var ett samhälle af någon betydande omfattning erfar man af förhållandet med

Folkmängden

Hyllie kommun, hvari äfven Limhamn ingick. Först med kalkindustriens snabbare utveckling genom det nämnda

Cementaktiebolaget och större efterfrågan på arbetskraft ökades hastigare Limhamns invånareantal, såsom ses af följande öfversikt:

År 1813, då biskopsvisitation ägde rum med Hyllie församling, utgjordes folkmängden af 362 personer, hvaraf 98 torde ha varit barn under 15 år. 17 år senare eller 1830 hade folkmängden ökats med 196 personer, i medeltal 11 pr år, hvadan antalet med detta år uppgick till 558. 34 år längre fram i tiden eller 1864 funnos 1,148 personer med hemortsrätt i Hyllie. Ökningen uppgår sålunda till 586 eller 17 pr år. 10 år senare eller 1874 var folkmängden 1,474 personer med ökning af 330 eller 33 pr år och slutligen 1878 uppgick innevånareantalet till 1,730. Under dessa 65 år (1813—1878) har sålunda folkmängden ökats med 1,368 personer, från 362 till 1,730.

Den genom stormen 1902 upprifna järnvägsbanken.

År 1885, den förmunicipala periodens sista år, var folkmängden 2,529 och med 1905 års slut 8,052 personer. Af den för de 35 sista åren förefintliga folkmängdsstatitiken framgår, att den årliga ökningen var störst år 1900, nämligen med 681 personer, att ökningen varierar mellan detta antal och 7 personer för 1886, som är det minsta ökningstalet. Minskning äger rum endast för ett år 1870 med 14 personer. Under hela 1890-talet var stark ökning, siffrorna varierade mellan 137 och 681. Däremot visade 1900-talets första år en nedgång i ökningen,1901 endast 22 och 1902 58 personer, detta beroende på att en större fabrik, glasbruket, nedlades, hvilket föranledde utvandring i större skala under dessa tvänne år.

Läge.

Limhamn är som kändt beläget strax sydvest om Malmö, blott 15 minuters järnvägsresa från nämnda stad och uppbyggdt på den s. k. Järavallen, en i forntiden högre uppskjutande, 3 kilometer lång, nu utjämnad strandvall från “stenåldershafvets tid“. Hela traktens undergrund är kalk. “Saltholmskalken" går upp nästan i jordytan, hvarigenom den varit lätt tillgänglig, ett ytterligare skäl att antaga kalkens mycket tidiga tillvaratagande och bearbetande. Kommunens areal (Limhamn med Hyllie) utgör 691 hektar.

Hamnparti.

Jämför man den nuvarande kartan med äldre, finner man, att det nutida Limhamn eröfrat icke obetydliga sträckor från hafvet. Järnvägen till Malmö går redan på en i hafvet utlagd bank, som hafvet visserligen höll på att återtaga vid den fruktansvärda stormen den 26 dec. 1902. Tre fjärdedelar af hela järnvägssträckan ramponerades totalt vid detta tillfälle, så att trafiken var inställd på flera månader, hvadan banken med järnvägen under stor möda och kostnad återuppbyggdes. Men utanför denna bank ligger ett rätt vidsträckt område, nästan hela fabriksområdet, uppkommet genom utfyllning. Denna har fortsatts utefter hela stranden upp mot strandbadet eller ännu längre. Häruppe iKarta öfver Limhamn.närheten äro under de senare åren utfyllda cirka 60 tunnland, hvaraf en del förra sommaren var beväxt med de allra frodigaste sockerbetor, och utfyllningen pågår årligen med 7 à 8 tunnland.

Det gamla fiskläget ligger vid sidan af järnvägsstationen på den gamla strandbrädden och består af små typiska hus, sådana man ser dem i Skånestädernas urgamla kvartér, eller ungefär såsom ännu i hela de nutida Skanör och Falsterbo. Därofvan, ty fisklägeskvarteret ligger lägst, terrängen sakta höjande sig upp mot kalkbrotten, samt utefter stranden utbreder sig det moderna Limhamn öfver en ganska försvarlig yta med breda gator och mestadels i en- eller tvåvåningsvillor på större eller mindre trädgårdstomter. Det existerar helt få, knappast ett halft dussin fler-familjehus, som närma sig städernas hyreskaserner, dock af ganska måttliga och blygsamma dimensioner i jämförelse med dessa. Dessa hyreskaserner äro här icke väl sedda eller tålda. De tagas mest i anspråk af nyinflyttade familjer, innan de hunnit förvärfva eget hem. Därför äro, såsom vi skola se längre fram, bostadsförhållandena i Limhamn bland de gynnsammaste i vårt land. Och ytterligare längre upp på andra sidan om ett mellanliggande jordbruksbälte finnas de stora kalkbrotten, med sina brännugnar, förbundna med fabrikerna på stranden genom en 2 $^{1}/_{2}$ kilometer lång järnväg, hvilken afdelar köpingen i tvänne halfvor.

Byggnadsverksamheten

i större skala tager först sin början med municipaltiden, men har sedan utvecklats utomordentligt. Man byggde uppåt Sveagatan, Brahe- och Ansgariigatorna intill Järnvägsgatan. Men detta visade sig otillräckligt för den alltjämt växande befolkningens behof. Under 5-årsperioden före 1890 började nämligen behofvet af flere bostäder att allt kraftigare göra sig gällande. För att afhjälpa bostadsbristen och bereda arbetarne tillfälle att anskaffa egna hem inköptes genom bemedling af ingeniör Berg år 1888 ett större område å hemmanet n:r 24 Hyllie, utgörande nuvarande kvarteret Påfogeln. Området styckades i tomter, och Cementbolaget lämnade byggnadsmaterial på kredit till billiga priser, och för öfrigt understödde herr Berg personligen i råd och dåd med resultat, att snart hela detta kvartér bebyggdes med 21 fastigheter, innehållande 49 lägenheter med högst tre rum och kök i hvarje samt några rum utan kök. Bostäderna äro komfortabla, och utrymmet godt, hvilket torde framgå däraf, att hvarje innevånare har i medeltal till förfogande en golfyta af 10,8 kvadratmeter och en luftrymd af 28,4 kubikmeter samt 1,2 fönsteryta. Hyran uppgår i genomsnitt till 5,90 kr. pr rum och månad. Af husen äro 4 uppförda i en våning, 16 i en våning och frontispice samt ett i två våningar. Sammanlagda taxeringsvärdet utgör 72,500 kr. och brandförsäkringsvärdet 116,500 kr. De äro praktiskt inredda och hemtrefliga. Om ock saknande egentlig arkitektonisk skönhet, taga de sig inbjudande ut för ögat, fullt inbäddade under sommaren i grönska. På liknande sätt anskaffades 6 fastigheter i kvarteret Stenskvättan med taxeringsvärde af 12,000 kr. ochbrandförsäkringsvärde af 18,000 kr. Båda bolagen, Cementbolaget och de Förenade Kalkbrotten, ha under herr Bergs ledning oupphörligen arbetat för egnahemssaken. 1894 inköptes n:r 1 Hylltorp, hvaraf 13 hektar styckades i tomter och äro nu bebyggda på ömse sidor om Linnégatan, omgifven af välvårdade trädgårdar. Vidare ha inköpts 20 hektar strandmark, som likaledes ha utlagts i tomter. Särskildt understöder Skånska Cementbolaget sina arbetare, som bygga medelst låns anskaffande, äfven på en andra inteckning mot borgen, hvilken ingeniör Berg merändels personligen ikládt sig. Detta har i hög grad gett ökad fart åt byggnadsverksamheten. A. B. Förenade Kalkbrotten har alltid kostnadsfritt iordningställt gator och försett dem

Hamnen med cementfabriken.

med kloaker, då mark för bebyggande upplåtits af detsamma. Detta iakttages numera äfven af andra jordägare, hvars mark ingår i köpingens byggnadsplan. Det finnes riklig tillgång på tomter i öster och söder, hvadan Limhamn är utan bekymmer för nyanläggningar. Priset på jord har gifvetvis stigit högst väsentligt under årens lopp. Den mest centralt belägna marken, som 1880 betaltes med 67 öre kvadratmetern, betingar nu ett pris af 5—6 kr. Dock kan f. n. mark erhållas till 1 kr. kvadratmetern. Denna är visserligen belägen i köpingens utkant, men det torde icke dröja länge, förrän byggnadsverksamheten äfven här vinner ökad fart, isynnerhet som tomterna här äro vackert belägna i öster och söder med förtjusande utsikt öfver hafvet. Afståndet från köpingens centrum och järnvägen torde sannolikt i en snar framtid komma att kännas mindre, sedan samfärdseln på dessa punkter förbättrats.Den nuvarande byggnadsplanen för Limhamn fastställdes i okt. 1890. En ny är utarbetad och ingifven till Kungl. M:t för fastställelse.

Ytterligare i fråga om bostadsförhållandena torde få meddelas längre fram i sammanhang med framställningen af en i Limhamn noggrannt uppgjord bostadsstatistik.

Kommunikationer: Sjöfart, Hamn och Järnväg m. m.

Kalkbrottet.

Arbetet att få en ordentlig hamn till stånd i Limhamn går 150 år tillbaka. Redan 1753 föreslog den framsynte handelsmannen Haqvin Bager i Malmö, att Malmö stad, som var i behof af en hamn, skulle anlägga en sådan i Limhamn. Förslaget vann dock icke gehör, och det dröjde ända till 1872, innan ett hamnförslag ånyo kom på tal. Den primitiva lastbrygga och vågbrytare som nu anlades, voro dock alldeles otillräckliga. 1881 bildades Limhamns Hamnaktiebolag med 50,000 kr. kapital. Bolaget fick understöd af länets Hushållningssällskap med 6,000 kr. samt af statsmedel 17,500. Den första hamnanläggningen med endast ett inlopp från söder och en

bassäng blef färdig 1884. Emellertid, sedan Skånska Cementaktiebolaget här 1888 anlagt sin fabrik, var älfven denna hamn ej längre tillfyllestgörande. Från 1895 har oupphörligt arbete pågått till hamnens utvidgning, så att den nu har inlopp både från norr och söder samt 4 basänger, efter pirsystem, hvarjämte järnvägsspår löpa ut till kajerna genom 40—50 meter breda hamngator. Platserna mellan dessa gator upptagas af industriella etablissement i större omfång. Ej mindre än 10 större fabriker ha sålundauppvuxit efter hamnens tillkomst. Genom Malmö-Limhamns järnväg står hamnen i förbindelse med landets järnvägsnät och inom hamnområdet finnas 4 kilometer normalspår. Hela hamnområdet har en areal af 60 hektar, af hvilka $^1/_3$ utgöres af 6 meter djupa bassänger. Hamngatorna, som begagnas för tillfälliga upplag af varor, utgöra 7 hektar. Vågbrytaren är öfver en kilometer lång och kajernas sammanlagda längd nära 3 kilometer. Denna hamn hålles nästan fullkomligt isfri i följd af den strida strömmen därigenom. Det från början anspråkslösa aktiekapitalet, hvars aktier nästan uteslutande äges af Skånska Cementaktiebolaget, har tiodubblats, och det hela är en millionaffär. Hamnafgifterna uppgingo 1889 till cirka 9,365 kr, och år 1905 till 37,544 kr.

Inom hamnområdet finnas ännu till salu en areal af cirka 14 hektar, som lämpar sig förträffligt för industriella företag. Att Limhamn i mer än ett afseende är en lämplig plats för industrier och fabriksverksamhet framgår dels af dess läge vid sundet midt för Köpenhamns frihamn, dels af den lifliga samfärdseln med Malmö genom Malmö-Limhamns järnväg, som äger god tillgång på rullande materiel, samt slutligen den rikliga tillgången på tomter, lämpliga för egna hem åt arbetspersonalen.

Tullstation för tullfria varor finnes i Limhamn sedan 1875.

Samtidigt med hamnbyggnadernas pågående gjorde sig äfven behofvet af förbättrad landkommunikation gällande, behofvet af järnvägsförbindelse med Malmö. Man kan säga, att både hamnen och järnvägen framdrifvits af kalkindustriens utvidgning. Den 10 jannuari 1887 hölls å Malmö börs ett första möte att dryfta denna järnvägsfråga. Tvänne linier för den nya järnvägen voro föreslagna, dels den nuvarande sjölinien eller en högre upp belägen landlinie. Vid ett allmänt möte den 28 sept. samma år bestämde man sig för sjölinien. Den 30 dec. var det erforderliga minimikapitalet fullt och t. o. m. öfvertecknadt, trots det att Malmö stad visat ringa intresse för saken. Den 12 jan. 1888 beslöt ändtligen dess stadsfullmäktige att teckna 10,000 kr. Det uppstod sedermera strid om förläggandet af ändstationen i Malmö. Man önskade från början få järnvägen framdragen antingen till den nuvarande stationen vid Bagers plats eller intill den bredvid liggande Malmö-Ystad-järnvägens ändstation. Ingendera lyckades, utan stationen måste förläggas längre tillbaka på Förenade Kalkbränneriernas tomt å Malmö västra hamnområde. Först 1897 kunde järnvägen framdragas till sin nuvarande station. Som ofvan nämndes, föranledde den svåra stormen julen 1902 banans upprifvande med flera månaders trafikhinder. För närvarande är elektrisk drift påtänkt och med utsträckande af banan utefter stranden. Kommunikationen utefter stranden ombesörjes för närvarande genom *Aktiebolaget Stranden* meddelst en hästspårväg ut till Strandbadet, som likaledes innehafves af samma bolag. Cementaktiebolagets 2 ½ kilometer långa förbindelse med kalkbrotten är förut omnämndt.

Ett projekt att förmedla samfärdsel med Malmö genom en elektrisk spårväg förefinnes äfven. Denna väg skulle då läggas högre upp, ungefär så som var föreslaget för järnvägens s. k. landlinie.

Malmö-Limhamns järnvägsföretag har utvecklat sig till en god affär. 1890 var resandenas antal pr året 118,611, år 1905 603,638.Banans värde år 1890 193,875 kr. 1905 528,291, den rullande materielen i värde 1890 37,373 kr., men 1905 257,375 kr.

Naturligtvis finnes här poststation sedan 1880 och telegraf. Äfven en telefon-växelstation fanns 1894—1902, hvilken dock indrogs sistnämnda år, hvarefter hufvudstationen i Malmö direkt förmedlar samtal.

Industri.

(Storindustri och Fabriksverksamhet.)

Bland här realiserade industriella företag äro först att nämna de båda egentliga storindustrierna på platsen, från och genom hvilka hela ortens uppblomstring härrör:

Arbetarvilla.

Skånska Cementaktiebolaget bildades år 1871 med kapital för närvarande af 2 milljoner kr., men är ny inbjudning af 500 aktier à 1,000 kr. utfärdad i och för utvidgning af fabriksverksamheten. Cementfabriken låg ursprungligen i Lomma, men som nämnts öfverflyttades tillverkningen till Limhamn 1888 och cementfabriken i Lomma nedlades definitivt 1905. Antalet arbetare vid fabriken tillsammans med kalkbrotten är 842. De flesta af dem, både af den gamla arbetarestammen och de yngre, äro fastighetsägare.

Aktiebolaget De Förenade Kalkbrottens (kapital 450,000 kr.) hela område med kalkbrott och allt är utarrenderadt till Skånska Cementaktiebolaget och drifves helt och hållet i förening med detta, hvad angår förvaltning och arbetsstyrka.*Limhamns Rederiaktiebolag* bildades 1898 med ett kapital af 120,000 kr. för rederirörelsens bedrifvande. Bolaget äger nu tvänne ångare à 75,000 och 125,000 kr.

Aktiebolaget Malmö Snickerifabrik grundades 1889 (kapital till en början 175,000 kr.) och har till ändamål fabriksmessig tillverkning af allt till byggnadsfacket. Fabriken sysselsätter i medeltal 90 arbetare, af hvilka 28 eller 31 % hafva egna hus, hvilka bolaget i viss mån varit behjälpligt att anskaffa. Bolaget har äfven inköpt skogar i Småland och har nu ett aktiekapital af 1 mill. kr.

Aktiebolaget Skånska Cementgjuteriets Gipsdielenfabrik från 1896, hvars arbetareantal i medeltal uppgår till 60, under vintern något mindre. 9 minderåriga användas här i arbete.

Typiska tvåfamiljehus.

Limhamns Kolsyrefabriksaktiebolag (De Förenade Kolsyrefabrikerna,) från 1897 med 6 arbetare, af hvilka 4 äro husägare.

Svenska Bindgarnsfabriksaktiebolaget från 1898, (kapital 100,000 kr.) med 15 manliga och 15 kvinnliga arbetare. Under sommaren arbetas skiftesvis natt och dag. 3 arbetare äro husägare.

Limhamns Glasbruk, grundadt 1899, nedlades efter något år. 1905 började här verksamheten ånyo med ett antal af 70 arbetare, däraf 4 kvinnliga och 10 minderåriga; är åter nedlagdt.

Sydsvenska Gjuteriaktiebolaget från 1900. Af arbetarne, 70 till antalet, äro 3 husägare. Bolaget är villigt att hjälpa ordentliga arbetare vid anskaffande af eget hus.

Limhamns Hamnaktiebolag. Bolaget har utverkat sig rättighet att på ett grund utanför vågbrytaren göra en utfyllning och eventuellt i en framtid anlägga en hamnbassäng. Mellan stranden och utfyllningen eller ön har en svängbro anlagts. Kostnaden för utfyllningen hafva hittills uppgått till cirka 40,000 kr. Å nämnda utfyllning, som ännu icke är färdig beredas tomtplatser, och redan har ett område försålts till ett danskt-tyskt petroleumkompani, som kommer att använda platsen för upplag af sina varor.

Skånska Superfosfat och Svafvelsyrefabriksaktiebolaget med säte i Helsingborg (kapital 800,000 kr.), hvars fabrik i Limhamn anlades 1903, sysselsätter i medeltal 100 arbetare, vår och höst omkring 150 arbetare. 10 äro fastighetsägare.

Gasverket, som äges af enskild person, uppfördes år 1904. Under den korta tid detsamma varit i verksamhet, har abonnentantalet ständigt ökats, så att detsamma nu uppgår till 300. Gas användes numera äfven rätt mycket som kokgas. För närvarande sysselsättas 11 arbetare, däraf 2 minderåriga.

Skånska Oljeslageriet, som likaledes äges af enskild person, anlades 1905, och har sålunda knappt börjat sin verksamhet.

Handtverk och Mindre Industrier

förekomma naturligtvis i flere branscher, hvarpå ej behöfves särskildt ingås. Bland dessa *Limhamns Svagdricksbryggeri* från 1901 med kapital af 20,000 kr., hvilket dock ej synes ha gjort lysande affärer.

Närmast industrierna intager

Fisket

ännu främsta platsen. Fisket var före 1880 befolkningens hufvudnäring. Och ännu bedrifves det i rätt omfattande skala, i synnerhet sill- och ålfiske. Fiskarebefolkningen utgjorde vid 1905 års början 112 gifta par med 214 barn samt 50 ogifta män eller inalles 488 personer. Fiskareflottan består af 102 däckade och halfdäckade båtar, däraf 2 motorbåtar jämte 50 snipor och omkring 20 pråmar. Hvarje yrkesfiskare har i regel två båtar, en större och en mindre. Samtliga fiskredskapens värde uppgick år 1904 till 178,000 kr. och båtarnes till 95,000. Ej sällan få fiskarne erfara stora förluster, så t. ex. 1905, då 93 garn i värde af 2,350 kr. gingo förlorade. Understundom kräfver äfven hafvet här sina offer i människolif.

Fångstförhållandena äro ganska varierande. För att få en öfverblick däröfver meddelas här en tablå öfver fisket under de 15 sista åren, angifvande bruttoinkomsterna i kronor:

År	Inkomster	År	Inkomster	År	Inkomster
1891	307,070	1896	188,136	1901	1 193,417
1892	144,565	1897	182,288	1902	138,776
1893					

109,678

| 1898

146,000

| 1903

90,107

| 1894

92,385

| 1899

88,420

| 1904

141,769

| 1895

67,101

| 1900

129,906

| 1905

190,000

För att transportera den infångade fisken till Malmö beräknas i medeltal pr dag 80 kvinnor under sillfisktiden vara sysselsatta. Denna transport är nu lätt medelst järnvägen mot i forna dagar, då fiskbåren rullades landsvägen 5 kilometer till staden.

Af fiskarna hafva 72 eller 9 proc. af Limhamns fastighetsägare egna hus.

Handeln

har i allmänhet icke lyckats uppnå sådant omfång, som man skulle förmoda vara fallet i ett så pass stort samhälle. Orsaken är gifvetvis ingen annan än Limhamns nära läge till Malmö, hvarifrån befolkningen, tack vare de förträffliga kommunikationerna, har tillfälle att dagligdags förse sig med vissa slag af förnödenheter. Man ser en enstaka blygsam butik å en eller annan gata, ett par modemagasin, en eller två fruktaffärer, en eller två smidesaffärer. Tillfälligt sökte jag någonting i en pappershandel och var förvånad, då jag ej fann det sökta, att bli visad till ännu en dito. Under de senare åren skola dock speceri- och matvaruaffärer ha betydligt ökats, hvilket ju är helt naturligt, om man tar i betraktande, att Limhamn nästan uteslutande är ett arbetaresamhälle, hvars invånare lefva genom småinköp för dagen. Ett jämförelsevis stort antal af dylika affärer innehafvas af hustrur till arbetare och sjöfarande, hvilka på detta sätt bidraga till familjens underhåll.

Jordbruket

i närheten intager liksom öfverhufvud i vår sydligaste provins en hög ståndpunkt, då för öfrigt jorden här är af bästa beskaffenhet, svartmylla på lera med underlag af kalk på större eller mindre djup. Den mesta jorden i omnäjden innehafves af självägande, välmående bönder. Aktiebolaget Förenade Kalkbrotten äger ett område af 250 hektar, afsedt egentligen för kalkstensbrytning. Men härför är långtifrån större delen af arealen tagen i anspråk. Tvärtom är det mesta af bolagens mark utarrenderad såsom åkerjord till herr J. Pålsson, en af Skånes mest framstående jordbrukare. Dessutom är ett område afsedt till utstyckning i egnahemstomter, vettande mot hafvet med för sitt ändamål utomordentligt härligt och friskt läge.

Som kalkbrytning här ägt rum sedan mansåldrar tillbaka, kunde förmodas, att större exploaterade kalkfält skulle ligga oodlade. Så är emellertid ej fallet. Öfverallt har nämligen påförts mylla, och det forna sterila kalkbrottet har blifvit fruktbar åkerjord.

Men på dessa åkerfält, tillhöriga bolagen, ett ganska vidsträckt bälte mellan köpingen och kalkbrotten, skulle med fördel kunna införas en annan vida mer lönande och kulturbringande regim. Limhamn med sina industrier och fabriker, som utan tvifvel skola tilltaga i antal, med sin omfattande, välordnade arbetarestad, skulle ännu mera motsvara det moderna begreppet »trädgårdsstad», om det finge detta nämnda jordbälte fyldt och besatt af idoga småbruk och små trädgårdar. För trädgårdsskötsel och intensivt småbruk äro detta läge och denna jord påsin varma kalkundergrund bättre lämpade än kanske någon annan plats i vårt land. Jorden skulle också på detta sätt afgifva ofantligt mycket mera i produkter och inkomster mot nu, och bolaget behöfde ej afhända sig jorden. Allt kunde ställas på arrende. Dessa småbruk på denna fruktbara, vinstgifvande jord skulle ändå vara begärliga i form af arrenden. Det hade blott varit till fördel för samhälle, ekonomi och moral, om från början icke en kv.-meter jord sålts i Limhamn. Man är ju redan, såsom förut angetts, uppe i en stegring i tomtpris af 5—6 kr. från 0,67 pr kv.-meter, och man får säkerligen upplefva ännu högre d. v. s. ungefär samma tomtköpslagande som i städerna. Detta kunna dock de jordägande bolagen i någon mån tillsvidare förekomma och reglera genom tillhandahållande af goda tomtplatser till rimligt pris.

Linnégatan i Limhamn.

Tillsvidare ämna bolagen utarrendera jord för koloniträdgårdar, men måtte det ej dröja länge, förr än de göra detsamma till intensiva småbruk och trädgårdar!

I nästa årgångs första häfte fortsättes om Limhamns kommunala och sociala utveckling.

Gustaf Stjernström.

Stockholm, Oskar Eklunds boktr., 1906. ännu icke är ett år gammal. För framtiden torde det antagligaste vara, att Limhamn förr eller senare inkorporeras med Malmö.

Den Förmunicipala Perioden.

Från fisklägeskvarteret. Under denna periods första århundraden utgjorde naturligen fisket för innevånarne det hufvudsakliga lefvebrödet. Hur omfattande fisket varit, kan knappast konstateras. 1877 säges platsen ha haft 80 fiskebåtar. Fångsten bestod främst i sill, men därjämte flundra, torsk och ål, och afsättningen skedde då som nu i första hand på Malmö. Nu exporteras äfven på Tyskland. De rika kalktillgångarne begynte, såvidt man vet, först allmännare bearbetas under 1600-talet. 1623 anlades det första kalkbruket af tre holländare, hvilka senare öfverläto det på danskar. 1659 eller året efter Roeskildefreden blef det indraget af svenska kronan, emedan ägaren, Bartholomeus Michelsen, varit inblandad i en sammansvärjning. Det utarrenderades, men verket drefs hela tiden utan kraft och fart, tills det inköptes 1729 af handlanden Frans Suell i Malmö. På tiden för Linnés nämda resa innehades bruket af Frans Suells tvänne söner, Ernst och Niklas. Linné berättar, att ugnen var byggd på ett i Sverige ovanligt sätt, nästan som en masugn, 5 famnar djup och hade hål på trenne sidor, men icke på den fjärde, att det ej måtte draga för starkt. Linné anslår den årliga kalktillverkningen till 150 tunnor. Sedermera öfvergick Limhamns kalkbruk genom gifte till släkten Kockum, hos hvilken det förblef till 1871, då det

jämteLimhamnsgården och dess kalkbrott inköptes af Skånska Cementaktiebolaget. De båda öfriga kalkbrotten innehades dels sedan 1866 af *Annetorps Kalkbrotts Akitebolag* och dels sedan 1870 det andra af *Malmö Kalkbrotts Aktiebolag*. Dessa båda förenades 1884 i ett bolag, *Aktiebolaget Förenade Kalkbrotten*, hvilket 1902 inköpte Limhamns kalkugnar. I detta bolag äger nu *Skånska Cementaktiebolaget* den ena hälften, och 1888 anlade detta bolag sin cementfabrik i Limhamn, hvilket blef en vändpunkt i platsens och kommunens hela utveckling.

Limhamn såsom Municipium och Köping efter 1886.

Visserligen erfor samhället under de tvänne nästföregående årtiondena, dels på grund af rikligare fiske under denna tid och dels genom kalkindustriens utvidgning ett märkbart uppsving, som äfven gaf sig tillkänna i en snabbare folkökning, hvartill jag strax återkommer. Men det var först sedan det Skånska Cementaktiebolaget under sin driftiga disponent, ingeniör *R. F. Berg*, öfvertagit fabrik och kalkbrotten, som platsen begynte gå sin egentliga uppblomstring till mötes. Industriens och folkmängdens ökning under nyssnämnda tid föranledde emellertid att höja fiskläget Limhamn till municipalsamhälle 1886 och slutligen 1906 till köping.

Och nu efter 1886 vidtager den nästan fenomenala utvecklingen för Limhamn, då under en tidrymd af 20 år dess folkmängd mer än tredubblats (vid utgången af 1885 2,529 personer och 1905 8,052) och i stället för något tjogtal af obetydligare fiskarehyddor och oansenligare hus, sammanträngda i ett litet kvartér på stranden, framsprungit en stad med öfver 800 hus, utbredande sig på en ansenlig yta och hvilande liksom i en enda stor trädgård.

Själen och hufvudledaren i denna för svenska förhållanden exempellösa utveckling har, som nämnts, varit ingeniör *R. F. Berg*, hvilken började sin verksamhet i Cementbolagets tjänst i maj 1873 och som genom sin förmåga och initiativrikedom framkallat flera betydande industrier, ledt samhällets lokala och sociala uppbyggande, på samma gång personligen verkande och inverkande in i de minsta vrår och detaljer och efter grundsatser, som äro helt byggda på hans sant humanitära och djupt religiösa sinnelag. Han är visserligen den framstående bolagschefen, som vetat framdrifva blomstrande och vinstgifvande företag, men därjämte den personligt deltagande, ledande husbonden och arbetsgifvaren, tillgänglig i alla förhållanden, i glädje och nöd. Och detta är ännu i denna den herskande och segrande industriens æra och tecken med dess alltför vanliga opersonlighetsförhållande å arbetsgifvarens sida, det opersonliga bolaget, för hvilket i de flesta fall arbetaren hufvudsakligen är kraft, maskin och handelsvara, kanske en trollformel, eller åtminstone ännu ett godt medel att vinna människor och lyckas i sina förehafvanden. Dock tacken är icke alltid gifven. Ty det saknas visst icke exempel att äfven den bästa välvilja och det största tillmötesgående förfela att röna erkänsla. Jag hörde nyligen en annan arbetsgifvare i en annan del af landet yttra sig i denna riktning. Personligen har Limhamnsgården och dess kalkbrott inköptes af Skånska Cementaktiebolaget. De båda öfriga kalkbrotten innehades dels sedan 1866 af *Annetorps Kalkbrotts Akitebolag* och dels sedan 1870 det andra af *Malmö Kalkbrotts Aktiebolag*. Dessa båda förenades 1884 i ett bolag, *Aktiebolaget Förenade Kalkbrotten*, hvilket 1902 inköpte Limhamns kalkugnar. I detta bolag äger nu *Skånska Cementaktiebolaget* den ena hälften, och 1888 anlade detta bolag sin cementfabrik i Limhamn, hvilket blef en vändpunkt i platsens och kommunens hela utveckling.

Limhamn såsom Municipium och Köping efter 1886.

Visserligen erfor samhället under de tvänne nästföregående årtiondena, dels på grund af rikligare fiske under denna tid och dels genom kalkindustriens utvidgning ett märkbart uppsving, som äfven gaf sig tillkänna i en snabbare folkökning, hvartill jag strax återkommer. Men det var först sedan det Skånska Cementaktiebolaget under sin driftiga disponent, ingeniör *R. F. Berg*, öfvertagit fabrik och kalkbrotten, som platsen begynte gå sin egentliga uppblomstring till mötes. Industriens och folkmängdens ökning under nyssnämnda tid föranledde

emellertid att höja fiskläget Limhamn till municipalsamhälle 1886 och slutligen 1906 till köping.

Och nu efter 1886 vidtager den nästan fenomenala utvecklingen för Limhamn, då under en tidrymd af 20 år dess folkmängd mer än tredubblats (vid utgången af 1885 2,529 personer och 1905 8,052) och i stället för något tjogtal af obetydligare fiskarehyddor och oansenligare hus, sammanträngda i ett litet kvartér på stranden, framsprungit en stad med öfver 800 hus, utbredande sig på en ansenlig yta och hvilande liksom i en enda stor trädgård.

Själen och hufvudledaren i denna för svenska förhållanden exempellösa utveckling har, som nämnts, varit ingeniör *R. F. Berg*, hvilken började sin verksamhet i Cementbolagets tjänst i maj 1873 och som genom sin förmåga och initiativrikedom framkallat flera betydande industrier, ledt samhällets lokala och sociala uppbyggande, på samma gång personligen verkande och inverkande in i de minsta vrår och detaljer och efter grundsatser, som äro helt byggda på hans sant humanitära och djupt religiösa sinnelag. Han är visserligen den framstående bolagschefen, som vetat framdrifva blomstrande och vinstgifvande företag, men därjämte den personligt deltagande, ledande husbonden och arbetsgifvaren, tillgänglig i alla förhållanden, i glädje och nöd. Och detta är ännu i denna den herskande och segrande industriens æra och tecken med dess alltför vanliga opersonlighetsförhållande å arbetsgifvarens sida, det opersonliga bolaget, för hvilket i de flesta fall arbetaren hufvudsakligen är kraft, maskin och handelsvara, kanske en trollformel, eller åtminstone ännu ett godt medel att vinna människor och lyckas i sina förehafvanden. Dock tacken är icke alltid gifven. Ty det saknas visst icke exempel att äfven den bästa välvilja och det största tillmötesgående förfela att röna erkänsla. Jag hörde nyligen en annan arbetsgifvare i en annan del af landet yttra sig i denna riktning. Personligen haringeniör Berg iklädt sig stora risker för att befordra en rationell utveckling af Limhamns samhälle, t. ex. i egnahemssaken, hvarför Limhamn kan såsom industrisamhälle sägas vara ett egnahemssamhälle framför något annat. Jag har själf vid ett tillfälle närvarit, då en arbetare infann sig för att erhålla bistånd vid öfvertagande af en lägenhet. “Har ni sammansparat något för saken?“ var första frågan. “Ja, jag har så och så mycket“ (jag tror, att det var omkring 1,500 kr.), svarades. “Utmärkt! Ni får genast min borgen. Gå till den och den (en afdelningsschef, som tog hand om dylika affärer), så hjälper han Er att ordna affären“, var beskedet och därmed var saken klar. På liknande sätt ha troligen icke få af Limhamns egendomsaffärer tillkommit och och afslutats.

Emellertid med all sin välvilja för arbetarne vill herr Berg icke bli betraktad som “en välgörande patriark“ i den gamla stilen, såsom han formligen framhåller i en liten nyligen utgifven skrift. I denna säger han sig gärna ha utbytt en sådan roll mot att få “glädjas öfver ett folk, som kan hjälpa sig själf“. “Detta har lyckats mig“, berättar han, “så att jag nu vida föredrar denna glädje framför den gamla äran. Min hjälp däruti har varit, att jag verkligen älskade de arbetare, för hvilka jag blifvit ledare och nu inser, aft just denna kärlek fordrat det offer jag har gjort.*R. F. Berg*, I arbetsgifvarefrågan — Föredrag hållet i Karlskrona allmänna diskussionsförening den 20 okt. 1906. Stockholm 1906. Pris 25 öre. Förut har utkommit
R. F. Berg, Arbetarfrågan 2:dra uppl. Upsala 1906. Pris 30 öre. Här kan tilläggas, att strejk ännu ej förekommit vid Limhamns Cementfabrik och de Förenade Kalkbrotten.

Med ett ord, ingeniör Berg har på ett enstående sätt och för all framtid knutit sitt namn till den sydsvenska kalkindustriens utveckling och specielt vid Limhamns ända från den tid, då detta var ett obetydligt fiskläge och sedan genom den 20-åriga municipaltiden in till den dag, då samma Limhamn inregistrerades bland landets köpingar. Och man när goda förhoppningar, att han, ännu varande i sin fulla arbetskraft, skall föra köpingen Limhamn och dess betydande industrier allt vidare framåt. Ett bevis därpå redan är den i dagarne beslutade utvidningen af den stora cementfabriken, hvilken åtgärd utan tvifvel har sin grund i disponentens initiativ.

Dock, ingeniör Berg har — hvilket visserligen icke förringar hans stora förtjänst som hufvudledare, det har blott varit en ytterligare lycklig omständighet för det stora företaget och Limhamn — haft vid sin sida insiktsfulla och intresserade medhjälpare. Särskildt må här *en* nämnas, som också knutit sitt namn till Limhamns utveckling genom hela municipaltiden, ingeniör *A. M. Pettersson*, som varit kommunalstyrelsens ordförande och med aldrig svikande intresse nedlagt ett framgångsrikt arbete för samhällets väl.

Att ej Limhamn i äldre dagar, ej ens under större delen af förra århundradet, var ett samhälle af någon betydande omfattning erfar man af förhållandet med

Folkmängden

Hyllie kommun, hvari äfven Limhamn ingick. Först med kalkindustriens snabbare utveckling genom det nämnda Cementaktiebolaget och större efterfrågan på arbetskraft ökades hastigare Limhamns invånareantal, såsom ses af följande öfversikt:

År 1813, då biskopsvisitation ägde rum med Hyllie församling, utgjordes folkmängden af 362 personer, hvaraf 98 torde ha varit barn under 15 år. 17 år senare eller 1830 hade folkmängden ökats med 196 personer, i medeltal 11 pr år, hvadan antalet med detta år uppgick till 558. 34 år längre fram i tiden eller 1864 funnos 1,148 personer med hemortsrätt i Hyllie. Ökningen uppgår sålunda till 586 eller 17 pr år. 10 år senare eller 1874 var folkmängden 1,474 personer med ökning af 330 eller 33 pr år och slutligen 1878 uppgick innevånareantalet till 1,730. Under dessa 65 år (1813—1878) har sålunda folkmängden ökats med 1,368 personer, från 362 till 1,730.

Den genom stormen 1902 upprifna järnvägsbanken.

År 1885, den förmunicipala periodens sista år, var folkmängden 2,529 och med 1905 års slut 8,052 personer. Af den för de 35 sista åren förefintliga folkmängdsstatitiken framgår, att den årliga ökningen var störst år 1900, nämligen med 681 personer, att ökningen varierar mellan detta antal och 7 personer för 1886, som är det minsta ökningstalet. Minskning äger rum endast för ett år 1870 med 14 personer. Under hela 1890-talet var stark ökning, siffrorna varierade mellan 137 och 681. Däremot visade 1900-talets första år en nedgång i ökningen,1901 endast 22 och 1902 58 personer, detta beroende på att en större fabrik, glasbruket, nedlades, hvilket föranledde utvandring i större skala under dessa tvänne år.

Läge.

Limhamn är som kändt beläget strax sydvest om Malmö, blott 15 minuters järnvägsresa från nämnda stad och uppbyggdt på den s. k. Järavallen, en i forntiden högre uppskjutande, 3 kilometer lång, nu utjämnad strandvall från “stenåldershafvets tid“. Hela traktens undergrund är kalk. “Saltholmskalken" går upp nästan i jordytan, hvarigenom den varit lätt tillgänglig, ett ytterligare skäl att antaga kalkens mycket tidiga tillvaratagande och bearbetande. Kommunens areal (Limhamn med Hyllie) utgör 691 hektar.

Hamnparti.

Jämför man den nuvarande kartan med äldre, finner man, att det nutida Limhamn eröfrat icke obetydliga sträckor från hafvet. Järnvägen till Malmö går redan på en i hafvet utlagd bank, som hafvet visserligen höll på att återtaga vid den fruktansvärda stormen den 26 dec. 1902. Tre fjärdedelar af hela järnvägssträckan ramponerades totalt vid detta tillfälle, så att trafiken var inställd på flera månader, hvadan banken med järnvägen under stor möda och kostnad återuppbyggdes. Men utanför denna bank ligger ett rätt vidsträckt område, nästan hela fabriksområdet, uppkommet genom utfyllning. Denna har fortsatts utefter hela stranden upp mot strandbadet eller ännu längre. Häruppe i 1901 endast 22 och 1902 58 personer, detta beroende på att en större fabrik, glasbruket, nedlades, hvilket föranledde utvandring i större skala under dessa tvänne år.

Läge.

Limhamn är som kändt beläget strax sydvest om Malmö, blott 15 minuters järnvägsresa från nämnda stad och uppbyggdt på den s. k. Järavallen, en i forntiden högre uppskjutande, 3 kilometer lång, nu utjämnad strandvall från “stenåldershafvets tid“. Hela traktens undergrund är kalk. “Saltholmskalken" går upp nästan i jordytan,

hvarigenom den varit lätt tillgänglig, ett ytterligare skäl att antaga kalkens mycket tidiga tillvaratagande och bearbetande. Kommunens areal (Limhamn med Hyllie) utgör 691 hektar.

Hamnparti.

Jämför man den nuvarande kartan med äldre, finner man, att det nutida Limhamn eröfrat icke obetydliga sträckor från hafvet. Järnvägen till Malmö går redan på en i hafvet utlagd bank, som hafvet visserligen höll på att återtaga vid den fruktansvärda stormen den 26 dec. 1902. Tre fjärdedelar af hela järnvägssträckan ramponerades totalt vid detta tillfälle, så att trafiken var inställd på flera månader, hvadan banken med järnvägen under stor möda och kostnad återuppbyggdes. Men utanför denna bank ligger ett rätt vidsträckt område, nästan hela fabriksområdet, uppkommet genom utfyllning. Denna har fortsatts utefter hela stranden upp mot strandbadet eller ännu längre. Häruppe iKarta öfver Limhamn.närheten äro under de senare åren utfyllda cirka 60 tunnland, hvaraf en del förra sommaren var beväxt med de allra frodigaste sockerbetor, och utfyllningen pågår årligen med 7 à 8 tunnland.

Det gamla fiskläget ligger vid sidan af järnvägsstationen på den gamla strandbrädden och består af små typiska hus, sådana man ser dem i Skånestädernas urgamla kvartér, eller ungefär såsom ännu i hela de nutida Skanör och Falsterbo. Därofvan, ty fisklägeskvarteret ligger lägst, terrängen sakta höjande sig upp mot kalkbrotten, samt utefter stranden utbreder sig det moderna Limhamn öfver en ganska försvarlig yta med breda gator och mestadels i en- eller tvåvåningsvillor på större eller mindre trädgårdstomter. Det existerar helt få, knappast ett halft dussin fler-familjehus, som närma sig städernas hyreskaserner, dock af ganska måttliga och blygsamma dimensioner i jämförelse med dessa. Dessa hyreskaserner äro här icke väl sedda eller tålda. De tagas mest i anspråk af nyinflyttade familjer, innan de hunnit förvärfva eget hem. Därför äro, såsom vi skola se längre fram, bostadsförhållandena i Limhamn bland de gynnsammaste i vårt land. Och ytterligare längre upp på andra sidan om ett mellanliggande jordbruksbälte finnas de stora kalkbrotten, med sina brännugnar, förbundna med fabrikerna på stranden genom en 2 $^{1}/_{2}$ kilometer lång järnväg, hvilken afdelar köpingen i tvänne halfvor.

Byggnadsverksamheten

i större skala tager först sin början med municipaltiden, men har sedan utvecklats utomordentligt. Man byggde uppåt Sveagatan, Brahe- och Ansgariigatorna intill Järnvägsgatan. Men detta visade sig otillräckligt för den alltjämt växande befolkningens behof. Under 5-årsperioden före 1890 började nämligen behofvet af flere bostäder att allt kraftigare göra sig gällande. För att afhjälpa bostadsbristen och bereda arbetarne tillfälle att anskaffa egna hem inköptes genom bemedling af ingeniör Berg år 1888 ett större område å hemmanet n:r 24 Hyllie, utgörande nuvarande kvarteret Påfogeln. Området styckades i tomter, och Cementbolaget lämnade byggnadsmaterial på kredit till billiga priser, och för öfrigt understödde herr Berg personligen i råd och dåd med resultat, att snart hela detta kvartér bebyggdes med 21 fastigheter, innehållande 49 lägenheter med högst tre rum och kök i hvarje samt några rum utan kök. Bostäderna äro komfortabla, och utrymmet godt, hvilket torde framgå däraf, att hvarje innevånare har i medeltal till förfogande en golfyta af 10,8 kvadratmeter och en luftrymd af 28,4 kubikmeter samt 1,2 fönsteryta. Hyran uppgår i genomsnitt till 5,90 kr. pr rum och månad. Af husen äro 4 uppförda i en våning, 16 i en våning och frontispice samt ett i två våningar. Sammanlagda taxeringsvärdet utgör 72,500 kr. och brandförsäkringsvärdet 116,500 kr. De äro praktiskt inredda och hemtrefliga. Om ock saknande egentlig arkitektonisk skönhet, taga de sig inbjudande ut för ögat, fullt inbäddade under sommaren i grönska. På liknande sätt anskaffades 6 fastigheter i kvarteret Stenskvättan med taxeringsvärde af 12,000 kr. och närheten äro under de senare åren utfyllda cirka 60 tunnland, hvaraf en del förra sommaren var beväxt med de allra frodigaste sockerbetor, och utfyllningen pågår årligen med 7 à 8 tunnland.

Det gamla fiskläget ligger vid sidan af järnvägsstationen på den gamla strandbrädden och består af små typiska hus, sådana man ser dem i Skånestädernas urgamla kvartér, eller ungefär såsom ännu i hela de nutida Skanör och Falsterbo. Därofvan, ty fisklägeskvarteret ligger lägst, terrängen sakta höjande sig upp mot kalkbrotten, samt utefter stranden utbreder sig det moderna Limhamn öfver en ganska försvarlig yta med breda gator och

mestadels i en- eller tvåvåningsvillor på större eller mindre trädgårdstomter. Det existerar helt få, knappast ett halft dussin fler-familjehus, som närma sig städernas hyreskaserner, dock af ganska måttliga och blygsamma dimensioner i jämförelse med dessa. Dessa hyreskaserner äro här icke väl sedda eller tålda. De tagas mest i anspråk af nyinflyttade familjer, innan de hunnit förvärfva eget hem. Därför äro, såsom vi skola se längre fram, bostadsförhållandena i Limhamn bland de gynnsammaste i vårt land. Och ytterligare längre upp på andra sidan om ett mellanliggande jordbruksbälte finnas de stora kalkbrotten, med sina brännugnar, förbundna med fabrikerna på stranden genom en 2 $^{1}/_{2}$ kilometer lång järnväg, hvilken afdelar köpingen i tvänne halfvor.

Byggnadsverksamheten

i större skala tager först sin början med municipaltiden, men har sedan utvecklats utomordentligt. Man byggde uppåt Sveagatan, Brahe- och Ansgariigatorna intill Järnvägsgatan. Men detta visade sig otillräckligt för den alltjämt växande befolkningens behof. Under 5-årsperioden före 1890 började nämligen behofvet af flere bostäder att allt kraftigare göra sig gällande. För att afhjälpa bostadsbristen och bereda arbetarne tillfälle att anskaffa egna hem inköptes genom bemedling af ingeniör Berg år 1888 ett större område å hemmanet n:r 24 Hyllie, utgörande nuvarande kvarteret Påfogeln. Området styckades i tomter, och Cementbolaget lämnade byggnadsmaterial på kredit till billiga priser, och för öfrigt understödde herr Berg personligen i råd och dåd med resultat, att snart hela detta kvartér bebyggdes med 21 fastigheter, innehållande 49 lägenheter med högst tre rum och kök i hvarje samt några rum utan kök. Bostäderna äro komfortabla, och utrymmet godt, hvilket torde framgå däraf, att hvarje innevånare har i medeltal till förfogande en golfyta af 10,8 kvadratmeter och en luftrymd af 28,4 kubikmeter samt 1,2 fönsteryta. Hyran uppgår i genomsnitt till 5,90 kr. pr rum och månad. Af husen äro 4 uppförda i en våning, 16 i en våning och frontispice samt ett i två våningar. Sammanlagda taxeringsvärdet utgör 72,500 kr. och brandförsäkringsvärdet 116,500 kr. De äro praktiskt inredda och hemtrefliga. Om ock saknande egentlig arkitektonisk skönhet, taga de sig inbjudande ut för ögat, fullt inbäddade under sommaren i grönska. På liknande sätt anskaffades 6 fastigheter i kvarteret Stenskvättan med taxeringsvärde af 12,000 kr. ochbrandförsäkringsvärde af 18,000 kr. Båda bolagen, Cementbolaget och de Förenade Kalkbrotten, ha under herr Bergs ledning oupphörligen arbetat för egnahemssaken. 1894 inköptes n:r 1 Hylltorp, hvaraf 13 hektar styckades i tomter och äro nu bebyggda på ömse sidor om Linnégatan, omgifven af välvårdade trädgårdar. Vidare ha inköpts 20 hektar strandmark, som likaledes ha utlagts i tomter. Särskildt understöder Skånska Cementbolaget sina arbetare, som bygga medelst låns anskaffande, äfven på en andra inteckning mot borgen, hvilken ingeniör Berg merändels personligen iklädt sig. Detta har i hög grad gett ökad fart åt byggnadsverksamheten. A. B. Förenade Kalkbrotten har alltid kostnadsfritt iordningställt gator och försett dem

Hamnen med cementfabriken.

med kloaker, då mark för bebyggande upplåtits af detsamma. Detta iakttages numera äfven af andra jordägare, hvars mark ingår i köpingens byggnadsplan. Det finnes riklig tillgång på tomter i öster och söder, hvadan Limhamn är utan bekymmer för nyanläggningar. Priset på jord har gifvetvis stigit högst väsentligt under årens lopp. Den mest centralt belägna marken, som 1880 betaltes med 67 öre kvadratmetern, betingar nu ett pris af 5—6 kr. Dock kan f. n. mark erhållas till 1 kr. kvadratmetern. Denna är visserligen belägen i köpingens utkant, men det torde icke dröja länge, förrän byggnadsverksamheten äfven här vinner ökad fart, isynnerhet som tomterna här äro vackert belägna i öster och söder med förtjusande utsikt öfver hafvet. Afståndet från köpingens centrum och järnvägen torde sannolikt i en snar framtid komma att kännas mindre, sedan samfärdseln på dessa punkter förbättrats.Den nuvarande byggnadsplanen för Limhamn fastställdes i okt. 1890. En ny är utarbetad och ingifven till Kungl. M:t för fastställelse.

Ytterligare i fråga om bostadsförhållandena torde få meddelas längre fram i sammanhang med framställningen af en i Limhamn noggrannt uppgjord bostadsstatistik.

Kommunikationer: Sjöfart, Hamn och Järnväg m. m.

Kalkbrottet.

Arbetet att få en ordentlig hamn till stånd i Limhamn går 150 år tillbaka. Redan 1753 föreslog den framsynte handelsmannen Haqvin Bager i Malmö, att Malmö stad, som var i behof af en hamn, skulle anlägga en sådan i Limhamn. Förslaget vann dock icke gehör, och det dröjde ända till 1872, innan ett hamnförslag ånyo kom på tal. Den primitiva lastbrygga och vågbrytare som nu anlades, voro dock alldeles otillräckliga. 1881 bildades Limhamns Hamnaktiebolag med 50,000 kr. kapital. Bolaget fick understöd af länets Hushållningssällskap med 6,000 kr. samt af statsmedel 17,500. Den första hamnanläggningen med endast ett inlopp från söder och en bassäng blef färdig 1884. Emellertid, sedan Skånska Cementaktiebolaget här 1888 anlagt sin fabrik, var älfven denna hamn ej längre tillfyllestgörande. Från 1895 har oupphörligt arbete pågått till hamnens utvidgning, så att den nu har inlopp både från norr och söder samt 4 basänger, efter pirsystem, hvarjämte järnvägsspår löpa ut till kajerna genom 40—50 meter breda hamngator. Platserna mellan dessa gator upptagas af industriella etablissement i större omfång. Ej mindre än 10 större fabriker ha sålunda Den nuvarande byggnadsplanen för Limhamn fastställdes i okt. 1890. En ny är utarbetad och ingifven till Kungl. M:t för fastställelse.

Ytterligare i fråga om bostadsförhållandena torde få meddelas längre fram i sammanhang med framställningen af en i Limhamn noggrannt uppgjord bostadsstatistik.

Kommunikationer: Sjöfart, Hamn och Järnväg m. m.

Kalkbrottet.

Arbetet att få en ordentlig hamn till stånd i Limhamn går 150 år tillbaka. Redan 1753 föreslog den framsynte handelsmannen Haqvin Bager i Malmö, att Malmö stad, som var i behof af en hamn, skulle anlägga en sådan i Limhamn. Förslaget vann dock icke gehör, och det dröjde ända till 1872, innan ett hamnförslag ånyo kom på tal. Den primitiva lastbrygga och vågbrytare som nu anlades, voro dock alldeles otillräckliga. 1881 bildades Limhamns Hamnaktiebolag med 50,000 kr. kapital. Bolaget fick understöd af länets Hushållningssällskap med 6,000 kr. samt af statsmedel 17,500. Den första hamnanläggningen med endast ett inlopp från söder och en bassäng blef färdig 1884. Emellertid, sedan Skånska Cementaktiebolaget här 1888 anlagt sin fabrik, var älfven denna hamn ej längre tillfyllestgörande. Från 1895 har oupphörligt arbete pågått till hamnens utvidgning, så att den nu har inlopp både från norr och söder samt 4 basänger, efter pirsystem, hvarjämte järnvägsspår löpa ut till kajerna genom 40—50 meter breda hamngator. Platserna mellan dessa gator upptagas af industriella etablissement i större omfång. Ej mindre än 10 större fabriker ha sålundauppvuxit efter hamnens tillkomst. Genom Malmö-Limhamns järnväg står hamnen i förbindelse med landets järnvägsnät och inom hamnområdet finnas 4 kilometer normalspår. Hela hamnområdet har en areal af 60 hektar, af hvilka $^1/_3$ utgöres af 6 meter djupa bassänger. Hamngatorna, som begagnas för tillfälliga upplag af varor, utgöra 7 hektar. Vågbrytaren är öfver en kilometer lång och kajernas sammanlagda längd nära 3 kilometer. Denna hamn hålles nästan fullkomligt isfri i följd af den strida strömmen därigenom. Det från början anspråkslösa aktiekapitalet, hvars aktier nästan uteslutande äges af Skånska Cementaktiebolaget, har tiodubblats, och det hela är en millionaffär. Hamnafgifterna uppgingo 1889 till cirka 9,365 kr, och år 1905 till 37,544 kr.

Inom hamnområdet finnas ännu till salu en areal af cirka 14 hektar, som lämpar sig förträffligt för industriella företag. Att Limhamn i mer än ett afseende är en lämplig plats för industrier och fabriksverksamhet framgår dels af dess läge vid sundet midt för Köpenhamns frihamn, dels af den lifliga samfärdseln med Malmö genom Malmö-Limhamns järnväg, som äger god tillgång på rullande materiel, samt slutligen den rikliga tillgången på tomter, lämpliga för egna hem åt arbetspersonalen.

Tullstation för tullfria varor finnes i Limhamn sedan 1875.

Samtidigt med hamnbyggnadernas pågående gjorde sig äfven behofvet af förbättrad landkommunikation gällande, behofvet af järnvägsförbindelse med Malmö. Man kan säga, att både hamnen och järnvägen

framdrifvits af kalkindustriens utvidgning. Den 10 jannuari 1887 hölls å Malmö börs ett första möte att dryfta denna järnvägsfråga. Tvänne linier för den nya järnvägen voro föreslagna, dels den nuvarande sjölinien eller en högre upp belägen landlinie. Vid ett allmänt möte den 28 sept. samma år bestämde man sig för sjölinien. Den 30 dec. var det erforderliga minimikapitalet fullt och t. o. m. öfvertecknadt, trots det att Malmö stad visat ringa intresse för saken. Den 12 jan. 1888 beslöt ändtligen dess stadsfullmäktige att teckna 10,000 kr. Det uppstod sedermera strid om förläggandet af ändstationen i Malmö. Man önskade från början få järnvägen framdragen antingen till den nuvarande stationen vid Bagers plats eller intill den bredvid liggande Malmö-Ystad-järnvägens ändstation. Ingendera lyckades, utan stationen måste förläggas längre tillbaka på Förenade Kalkbränneriernas tomt å Malmö västra hamnområde. Först 1897 kunde järnvägen framdragas till sin nuvarande station. Som ofvan nämndes, föranledde den svåra stormen julen 1902 banans upprifvande med flera månaders trafikhinder. För närvarande är elektrisk drift påtänkt och med utsträckande af banan utefter stranden. Kommunikationen utefter stranden ombesörjes för närvarande genom *Aktiebolaget Stranden* meddelst en hästspårväg ut till Strandbadet, som likaledes innehafves af samma bolag. Cementaktiebolagets 2 ½ kilometer långa förbindelse med kalkbrotten är förut omnämndt.

Ett projekt att förmedla samfärdsel med Malmö genom en elektrisk spårväg förefinnes äfven. Denna väg skulle då läggas högre upp, ungefär så som var föreslaget för järnvägens s. k. landlinie.

Malmö-Limhamns järnvägsföretag har utvecklat sig till en god affär. 1890 var resandenas antal pr året 118,611, år 1905 603,638.Banans värde år 1890 193,875 kr. 1905 528,291, den rullande materielen i värde 1890 37,373 kr., men 1905 257,375 kr.

Naturligtvis finnes här poststation sedan 1880 och telegraf. Äfven en telefon-växelstation fanns 1894—1902, hvilken dock indrogs sistnämnda år, hvarefter hufvudstationen i Malmö direkt förmedlar samtal.

Industri.

(Storindustri och Fabriksverksamhet.)

Bland här realiserade industriella företag äro först att nämna de båda egentliga storindustrierna på platsen, från och genom hvilka hela ortens uppblomstring härrör:

Arbetarvilla.

Skånska Cementaktiebolaget bildades år 1871 med kapital för närvarande af 2 milljoner kr., men är ny inbjudning af 500 aktier à 1,000 kr. utfärdad i och för utvidgning af fabriksverksamheten. Cementfabriken låg ursprungligen i Lomma, men som nämnts öfverflyttades tillverkningen till Limhamn 1888 och cementfabriken i Lomma nedlades definitivt 1905. Antalet arbetare vid fabriken tillsammans med kalkbrotten är 842. De flesta af dem, både af den gamla arbetarestammen och de yngre, äro fastighetsägare.

Aktiebolaget De Förenade Kalkbrottens (kapital 450,000 kr.) hela område med kalkbrott och allt är utarrenderadt till Skånska Cementaktiebolaget och drifves helt och hållet i förening med detta, hvad angår förvaltning och arbetsstyrka. Banans värde år 1890 193,875 kr. 1905 528,291, den rullande materielen i värde 1890 37,373 kr., men 1905 257,375 kr.

Naturligtvis finnes här poststation sedan 1880 och telegraf. Äfven en telefon-växelstation fanns 1894—1902, hvilken dock indrogs sistnämnda år, hvarefter hufvudstationen i Malmö direkt förmedlar samtal.

Industri.

(Storindustri och Fabriksverksamhet.)

Bland här realiserade industriella företag äro först att nämna de båda egentliga storindustrierna på platsen, från och genom hvilka hela ortens uppblomstring härrör:

Arbetarvilla.

Skånska Cementaktiebolaget bildades år 1871 med kapital för närvarande af 2 milljoner kr., men är ny inbjudning af 500 aktier à 1,000 kr. utfärdad i och för utvidgning af fabriksverksamheten. Cementfabriken låg ursprungligen i Lomma, men som nämnts öfverflyttades tillverkningen till Limhamn 1888 och cementfabriken i Lomma nedlades definitivt 1905. Antalet arbetare vid fabriken tillsammans med kalkbrotten är 842. De flesta af dem, både af den gamla arbetarestammen och de yngre, äro fastighetsägare.

Aktiebolaget De Förenade Kalkbrottens (kapital 450,000 kr.) hela område med kalkbrott och allt är utarrenderadt till Skånska Cementaktiebolaget och drifves helt och hållet i förening med detta, hvad angår förvaltning och arbetsstyrka.*Limhamns Rederiaktiebolag* bildades 1898 med ett kapital af 120,000 kr. för rederirörelsens bedrifvande. Bolaget äger nu tvänne ångare à 75,000 och 125,000 kr.

Aktiebolaget Malmö Snickerifabrik grundades 1889 (kapital till en början 175,000 kr.) och har till ändamål fabriksmessig tillverkning af allt till byggnadsfacket. Fabriken sysselsätter i medeltal 90 arbetare, af hvilka 28 eller 31 % hafva egna hus, hvilka bolaget i viss mån varit behjälpligt att anskaffa. Bolaget har äfven inköpt skogar i Småland och har nu ett aktiekapital af 1 mill. kr.

Aktiebolaget Skånska Cementgjuteriets Gipsdielenfabrik från 1896, hvars arbetareantal i medeltal uppgår till 60, under vintern något mindre. 9 minderåriga användas här i arbete.

Typiska tvåfamiljehus.

Limhamns Kolsyrefabriksaktiebolag (De Förenade Kolsyrefabrikerna,) från 1897 med 6 arbetare, af hvilka 4 äro husägare.

Svenska Bindgarnsfabriksaktiebolaget från 1898, (kapital 100,000 kr.) med 15 manliga och 15 kvinnliga arbetare. Under sommaren arbetas skiftesvis natt och dag. 3 arbetare äro husägare.

Limhamns Glasbruk, grundadt 1899, nedlades efter något år. 1905 börjades här verksamheten ånyo med ett antal af 70 arbetare, däraf 4 kvinnliga och 10 minderåriga; är åter nedlagdt.

Sydsvenska Gjuteriaktiebolaget från 1900. Af arbetarne, 70 till antalet, äro 3 husägare. Bolaget är villigt att hjälpa ordentliga arbetare vid anskaffande af eget hus.

Limhamns Hamnaktiebolag. Bolaget har utverkat sig rättighet att på ett grund utanför vågbrytaren göra en utfyllning och eventuellt i en framtid anlägga en hamnbassäng. Mellan stranden och utfyllningen eller ön har en svängbro anlagts. Kostnaden för utfyllningen hafva hittills uppgått till cirka 40,000 kr. Å nämnda utfyllning, som ännu icke är färdig beredas tomtplatser, och redan har ett område försålts till ett danskt-tyskt petroleumkompani, som kommer att använda platsen för upplag af sina varor.

Skånska Superfosfat och Svafvelsyrefabriksaktiebolaget med säte i Helsingborg (kapital 800,000 kr.), hvars fabrik i Limhamn anlades 1903, sysselsätter i medeltal 100 arbetare, vår och höst omkring 150 arbetare. 10 äro fastighetsägare.

Gasverket, som äges af enskild person, uppfördes år 1904. Under den korta tid detsamma varit i verksamhet, har abonnentantalet ständigt ökats, så att detsamma nu uppgår till 300. Gas användes numera äfven rätt mycket som kokgas. För närvarande sysselsättas 11 arbetare, däraf 2 minderåriga.

Skånska Oljeslageriet, som likaledes äges af enskild person, anlades 1905, och har sålunda knappt börjat sin verksamhet.

Handtverk och Mindre Industrier

förekomma naturligtvis i flere branscher, hvarpå ej behöfves särskildt ingås. Bland dessa *Limhamns Svagdricksbryggeri* från 1901 med kapital af 20,000 kr., hvilket dock ej synes ha gjort lysande affärer.

Närmast industrierna intager

Fisket

ännu främsta platsen. Fisket var före 1880 befolkningens hufvudnäring. Och ännu bedrifves det i rätt omfattande skala, i synnerhet sill- och ålfiske. Fiskarebefolkningen utgjorde vid 1905 års början 112 gifta par med 214 barn samt 50 ogifta män eller inalles 488 personer. Fiskareflottan består af 102 däckade och halfdäckade båtar, däraf 2 motorbåtar jämte 50 snipor och omkring 20 pråmar. Hvarje yrkesfiskare har i regel två båtar, en större och en mindre. Samtliga fiskredskapens värde uppgick år 1904 till 178,000 kr. och båtarnes till 95,000. Ej sällan få fiskarne erfara stora förluster, så t. ex. 1905, då 93 garn i värde af 2,350 kr. gingo förlorade. Understundom kräfver äfven hafvet här sina offer i människolif.

Fångstförhållandena äro ganska varierande. För att få en öfverblick däröfver meddelas här en tablå öfver fisket under de 15 sista åren, angifvande bruttoinkomsterna i kronor:

År	Inkomster	År	Inkomster	År	Inkomster
1891	307,070	1896	188,136	1901	1 193,417
1892	144,565	1897	182,288	1902	138,776
1893					

109,678

| 1898

146,000

| 1903

90,107

| 1894

92,385

| 1899

88,420

| 1904

141,769

| 1895

67,101

| 1900

129,906

| 1905

190,000

Limhamns Hamnaktiebolag. Bolaget har utverkat sig rättighet att på ett grund utanför vågbrytaren göra en utfyllning och eventuellt i en framtid anlägga en hamnbassäng. Mellan stranden och utfyllningen eller ön har en svängbro anlagts. Kostnaden för utfyllningen hafva hittills uppgått till cirka 40,000 kr. Å nämnda utfyllning, som ännu icke är färdig beredas tomtplatser, och redan har ett område försålts till ett danskt-tyskt petroleumkompani, som kommer att använda platsen för upplag af sina varor.

Skånska Superfosfat och Svafvelsyrefabriksaktiebolaget med säte i Helsingborg (kapital 800,000 kr.), hvars fabrik i Limhamn anlades 1903, sysselsätter i medeltal 100 arbetare, vår och höst omkring 150 arbetare. 10 äro fastighetsägare.

Gasverket, som äges af enskild person, uppfördes år 1904. Under den korta tid detsamma varit i verksamhet, har abonnentantalet ständigt ökats, så att detsamma nu uppgår till 300. Gas användes numera äfven rätt mycket som kokgas. För närvarande sysselsättas 11 arbetare, däraf 2 minderåriga.

Skånska Oljeslageriet, som likaledes äges af enskild person, anlades 1905, och har sålunda knappt börjat sin verksamhet.

Handtverk och Mindre Industrier

förekomma naturligtvis i flere branscher, hvarpå ej behöfves särskildt ingås. Bland dessa *Limhamns Svagdricksbryggeri* från 1901 med kapital af 20,000 kr., hvilket dock ej synes ha gjort lysande affärer.

Närmast industrierna intager

Fisket

ännu främsta platsen. Fisket var före 1880 befolkningens hufvudnäring. Och ännu bedrifves det i rätt omfattande skala, i synnerhet sill- och ålfiske. Fiskarebefolkningen utgjorde vid 1905 års början 112 gifta par med 214 barn samt 50 ogifta män eller inalles 488 personer. Fiskareflottan består af 102 däckade och halfdäckade båtar, däraf 2 motorbåtar jämte 50 snipor och omkring 20 pråmar. Hvarje yrkesfiskare har i regel två båtar, en större och en mindre. Samtliga fiskredskapens värde uppgick år 1904 till 178,000 kr. och båtarnes till 95,000. Ej sällan få fiskarne erfara stora förluster, så t. ex. 1905, då 93 garn i värde af 2,350 kr. gingo förlorade. Understundom kräfver äfven hafvet här sina offer i människolif.

Fångstförhållandena äro ganska varierande. För att få en öfverblick däröfver meddelas här en tablå öfver fisket under de 15 sista åren, angifvande bruttoinkomsterna i kronor:

År	Inkomster	År	Inkomster	År	Inkomster
1891	307,070	1896	188,136	1901	1 193,417
1892	144,565	1897	182,288	1902	138,776
1893	109,678				

| 1898

146,000

| 1903

90,107

| 1894

92,385

| 1899

88,420

| 1904

141,769

| 1895

67,101

| 1900

129,906

| 1905

190,000

Limhamns Hamnaktiebolag. Bolaget har utverkat sig rättighet att på ett grund utanför vågbrytaren göra en utfyllning och eventuellt i en framtid anlägga en hamnbassäng. Mellan stranden och utfyllningen eller ön har en svängbro anlagts. Kostnaden för utfyllningen hafva hittills uppgått till cirka 40,000 kr. Å nämnda utfyllning, som ännu icke är färdig beredas tomtplatser, och redan har ett område försålts till ett danskt-tyskt petroleumkompani, som kommer att använda platsen för upplag af sina varor.

Skånska Superfosfat och Svafvelsyrefabriksaktiebolaget med säte i Helsingborg (kapital 800,000 kr.), hvars fabrik i Limhamn anlades 1903, sysselsätter i medeltal 100 arbetare, vår och höst omkring 150 arbetare. 10 äro fastighetsägare.

Gasverket, som äges af enskild person, uppfördes år 1904. Under den korta tid detsamma varit i verksamhet, har abonnentantalet ständigt ökats, så att detsamma nu uppgår till 300. Gas användes numera äfven rätt mycket som kokgas. För närvarande sysselsättas 11 arbetare, däraf 2 minderåriga.

Skånska Oljeslageriet, som likaledes äges af enskild person, anlades 1905, och har sålunda knappt börjat sin verksamhet.

Handtverk och Mindre Industrier

förekomma naturligtvis i flere branscher, hvarpå ej behöfves särskildt ingås. Bland dessa *Limhamns Svagdricksbryggeri* från 1901 med kapital af 20,000 kr., hvilket dock ej synes ha gjort lysande affärer.

Närmast industrierna intager

ännu främsta platsen. Fisket var före 1880 befolkningens hufvudnäring. Och ännu bedrifves det i rätt omfattande skala, i synnerhet sill- och ålfiske. Fiskarebefolkningen utgjorde vid 1905 års början 112 gifta par med 214 barn samt 50 ogifta män eller inalles 488 personer. Fiskareflottan består af 102 däckade och halfdäckade båtar, däraf 2 motorbåtar jämte 50 snipor och omkring 20 pråmar. Hvarje yrkesfiskare har i regel två båtar, en större och en mindre. Samtliga fiskredskapens värde uppgick år 1904 till 178,000 kr. och båtarnes till 95,000. Ej sällan få fiskarne erfara stora förluster, så t. ex. 1905, då 93 garn i värde af 2,350 kr. gingo förlorade. Understundom kräfver äfven hafvet här sina offer i människolif.

Fångstförhållandena äro ganska varierande. För att få en öfverblick däröfver meddelas här en tablå öfver fisket under de 15 sista åren, angifvande bruttoinkomsterna i kronor:

År	Inkomster	År	Inkomster	År	Inkomster
1891	307,070	1896	188,136	1901	1 193,417
1892	144,565	1897	182,288	1902	138,776
1893	109,678	1898			

146,000

| 1903

90,107

| 1894

92,385

| 1899

88,420

| 1904

141,769

| 1895

67,101

| 1900

129,906

| 1905

190,000

För att transportera den infångade fisken till Malmö beräknas i medeltal pr dag 80 kvinnor under sillfisktiden vara sysselsatta. Denna transport är nu lätt medelst järnvägen mot i forna dagar, då fiskbåren rullades landsvägen 5 kilometer till staden.

Af fiskarna hafva 72 eller 9 proc. af Limhamns fastighetsägare egna hus.

Handeln

har i allmänhet icke lyckats uppnå sådant omfång, som man skulle förmoda vara fallet i ett så pass stort samhälle. Orsaken är gifvetvis ingen annan än Limhamns nära läge till Malmö, hvarifrån befolkningen, tack vare de förträffliga kommunikationerna, har tillfälle att dagligdags förse sig med vissa slag af förnödenheter. Man ser en enstaka blygsam butik å en eller annan gata, ett par modemagasin, en eller två fruktaffärer, en eller två smidesaffärer. Tillfälligt sökte jag någonting i en pappershandel och var förvånad, då jag ej fann det sökta, att bli visad till ännu en dito. Under de senare åren skola dock speceri- och matvaruaffärer ha betydligt ökats, hvilket ju är helt naturligt, om man tar i betraktande, att Limhamn nästan uteslutande är ett arbetaresamhälle, hvars invånare lefva genom småinköp för dagen. Ett jämförelsevis stort antal af dylika affärer innehafvas af hustrur till arbetare och sjöfarande, hvilka på detta sätt bidraga till familjens underhåll.

Jordbruket

i närheten intager liksom öfverhufvud i vår sydligaste provins en hög ståndpunkt, då för öfrigt jorden här är af bästa beskaffenhet, svartmylla på lera med underlag af kalk på större eller mindre djup. Den mesta jorden i omnäjden innehafves af själfägande, välmående bönder. Aktiebolaget Förenade Kalkbrotten äger ett område af

250 hektar, afsedt egentligen för kalkstensbrytning. Men härför är långtifrån större delen af arealen tagen i anspråk. Tvärtom är det mesta af bolagens mark utarrenderad såsom åkerjord till herr J. Pålsson, en af Skånes mest framstående jordbrukare. Dessutom är ett område afsedt till utstyckning i egnahemstomter, vettande mot hafvet med för sitt ändamål utomordentligt härligt och friskt läge.

Som kalkbrytning här ägt rum sedan mansåldrar tillbaka, kunde förmodas, att större exploaterade kalkfält skulle ligga oodlade. Så är emellertid ej fallet. Öfverallt har nämligen påförts mylla, och det forna sterila kalkbrottet har blifvit fruktbar åkerjord.

Men på dessa åkerfält, tillhöriga bolagen, ett ganska vidsträckt bälte mellan köpingen och kalkbrotten, skulle med fördel kunna införas en annan vida mer lönande och kulturbringande regim. Limhamn med sina industrier och fabriker, som utan tvifvel skola tilltaga i antal, med sin omfattande, välordnade arbetarestad, skulle ännu mera motsvara det moderna begreppet »trädgårdsstad», om det finge detta nämnda jordbälte fyldt och besatt af idoga småbruk och små trädgårdar. För trädgårdsskötsel och intensivt småbruk äro detta läge och denna jord på För att transportera den infångade fisken till Malmö beräknas i medeltal pr dag 80 kvinnor under sillfisktiden vara sysselsatta. Denna transport är nu lätt medelst järnvägen mot i forna dagar, då fiskbåren rullades landsvägen 5 kilometer till staden.

Af fiskarna hafva 72 eller 9 proc. af Limhamns fastighetsägare egna hus.

Handeln

har i allmänhet icke lyckats uppnå sådant omfång, som man skulle förmoda vara fallet i ett så pass stort samhälle. Orsaken är gifvetvis ingen annan än Limhamns nära läge till Malmö, hvarifrån befolkningen, tack vare de förträffliga kommunikationerna, har tillfälle att dagligdags förse sig med vissa slag af förnödenheter. Man ser en enstaka blygsam butik å en eller annan gata, ett par modemagasin, en eller två fruktaffärer, en eller två smidesaffärer. Tillfälligt sökte jag någonting i en pappershandel och var förvånad, då jag ej fann det sökta, att bli visad till ännu en dito. Under de senare åren skola dock speceri- och matvaruaffärer ha betydligt ökats, hvilket ju är helt naturligt, om man tar i betraktande, att Limhamn nästan uteslutande är ett arbetaresamhälle, hvars invånare lefva genom småinköp för dagen. Ett jämförelsevis stort antal af dylika affärer innehafvas af hustrur till arbetare och sjöfarande, hvilka på detta sätt bidraga till familjens underhåll.

Jordbruket

i närheten intager liksom öfverhufvud i vår sydligaste provins en hög ståndpunkt, då för öfrigt jorden här är af bästa beskaffenhet, svartmylla på lera med underlag af kalk på större eller mindre djup. Den mesta jorden i omnäjden innehafves af självägande, välmående bönder. Aktiebolaget Förenade Kalkbrotten äger ett område af 250 hektar, afsedt egentligen för kalkstensbrytning. Men härför är långtifrån större delen af arealen tagen i anspråk. Tvärtom är det mesta af bolagens mark utarrenderad såsom åkerjord till herr J. Pålsson, en af Skånes mest framstående jordbrukare. Dessutom är ett område afsedt till utstyckning i egnahemstomter, vettande mot hafvet med för sitt ändamål utomordentligt härligt och friskt läge.

Som kalkbrytning här ägt rum sedan mansåldrar tillbaka, kunde förmodas, att större exploaterade kalkfält skulle ligga oodlade. Så är emellertid ej fallet. Öfverallt har nämligen påförts mylla, och det forna sterila kalkbrottet har blifvit fruktbar åkerjord.

Men på dessa åkerfält, tillhöriga bolagen, ett ganska vidsträckt bälte mellan köpingen och kalkbrotten, skulle med fördel kunna införas en annan vida mer lönande och kulturbringande regim. Limhamn med sina industrier och fabriker, som utan tvifvel skola tilltaga i antal, med sin omfattande, välordnade arbetarestad, skulle ännu mera motsvara det moderna begreppet »trädgårdsstad», om det finge detta nämnda jordbälte fyldt och besatt af

idoga småbruk och små trädgårdar. För trädgårdsskötsel och intensivt småbruk äro detta läge och denna jord på För att transportera den infångade fisken till Malmö beräknas i medeltal pr dag 80 kvinnor under sillfisktiden vara sysselsatta. Denna transport är nu lätt medelst järnvägen mot i forna dagar, då fiskbåren rullades landsvägen 5 kilometer till staden.

Af fiskarna hafva 72 eller 9 proc. af Limhamns fastighetsägare egna hus.

Handeln

har i allmänhet icke lyckats uppnå sådant omfång, som man skulle förmoda vara fallet i ett så pass stort samhälle. Orsaken är gifvetvis ingen annan än Limhamns nära läge till Malmö, hvarifrån befolkningen, tack vare de förträffliga kommunikationerna, har tillfälle att dagligdags förse sig med vissa slag af förnödenheter. Man ser en enstaka blygsam butik å en eller annan gata, ett par modemagasin, en eller två fruktaffärer, en eller två smidesaffärer. Tillfälligt sökte jag någonting i en pappershandel och var förvånad, då jag ej fann det sökta, att bli visad till ännu en dito. Under de senare åren skola dock speceri- och matvaruaffärer ha betydligt ökats, hvilket ju är helt naturligt, om man tar i betraktande, att Limhamn nästan uteslutande är ett arbetaresamhälle, hvars invånare lefva genom småinköp för dagen. Ett jämförelsevis stort antal af dylika affärer innehafvas af hustrur till arbetare och sjöfarande, hvilka på detta sätt bidraga till familjens underhåll.

Jordbruket

i närheten intager liksom öfverhufvud i vår sydligaste provins en hög ståndpunkt, då för öfrigt jorden här är af bästa beskaffenhet, svartmylla på lera med underlag af kalk på större eller mindre djup. Den mesta jorden i omnäjden innehafves af själfägande, välmående bönder. Aktiebolaget Förenade Kalkbrotten äger ett område af 250 hektar, afsedt egentligen för kalkstensbrytning. Men härför är långtifrån större delen af arealen tagen i anspråk. Tvärtom är det mesta af bolagens mark utarrenderad såsom åkerjord till herr J. Pålsson, en af Skånes mest framstående jordbrukare. Dessutom är ett område afsedt till utstyckning i egnahemstomter, vettande mot hafvet med för sitt ändamål utomordentligt härligt och friskt läge.

Som kalkbrytning här ägt rum sedan mansåldrar tillbaka, kunde förmodas, att större exploaterade kalkfält skulle ligga oodlade. Så är emellertid ej fallet. Öfverallt har nämligen påförts mylla, och det forna sterila kalkbrottet har blifvit fruktbar åkerjord.

Men på dessa åkerfält, tillhöriga bolagen, ett ganska vidsträckt bälte mellan köpingen och kalkbrotten, skulle med fördel kunna införas en annan vida mer lönande och kulturbringande regim. Limhamn med sina industrier och fabriker, som utan tvifvel skola tilltaga i antal, med sin omfattande, välordnade arbetarestad, skulle ännu mera motsvara det moderna begreppet »trädgårdsstad», om det finge detta nämnda jordbälte fyldt och besatt af idoga småbruk och små trädgårdar. För trädgårdsskötsel och intensivt småbruk äro detta läge och denna jord påsin varma kalkundergrund bättre lämpade än kanske någon annan plats i vårt land. Jorden skulle också på detta sätt afgifva ofantligt mycket mera i produkter och inkomster mot nu, och bolaget behöfde ej afhända sig jorden. Allt kunde ställas på arrende. Dessa småbruk på denna fruktbara, vinstgifvande jord skulle ändå vara begärliga i form af arrenden. Det hade blott varit till fördel för samhälle, ekonomi och moral, om från början icke en kv.-meter jord sålts i Limhamn. Man är ju redan, såsom förut angetts, uppe i en stegring i tomtpris af 5—6 kr. från 0,67 pr kv.-meter, och man får säkerligen upplefva ännu högre d. v. s. ungefär samma tomtköpslagande som i städerna. Detta kunna dock de jordägande bolagen i någon mån tillsvidare förekomma och reglera genom tillhandahållande af goda tomtplatser till rimligt pris.

Linnégatan i Limhamn.

Tillsvidare ämna bolagen utarrendera jord för koloniträdgårdar, men måtte det ej dröja länge, förr än de göra

detsamma till intensiva småbruk och trädgårdar!

I nästa årgångs första häfte fortsättes om Limhamns kommunala och sociala utveckling.

Gustaf Stjernström.

Stockholm, Oskar Eklunds boktr., 1906.

Limhamn

Dess industriella och sociala utveckling.

II.

I en föregående artikel (Social Tidskr. H. 12 1906) har köpingen Limhamn skärskådats ur historisk, lokal och industriell synpunkt. Här skall uppmärksamheten mera vända sig till dess kommunala och sociala utveckling.

Berga. Disponent Bergs villa.

Vi funno att Limhamn, helt och hållet inbäddad i grönska, vore att betrakta som en art trädgårdsstad, på ett sätt hardt nära efter det moderna engelska begreppet, på ett annat bättre än detta, i det nästan hvarje hus ligger i någon mån isoleradt från sina grannar. Trädgårdstäpporna kunna variera till storleken, men träd med löfrik grönska och svalka erbjuda de i nästan hvartenda fall. Äfven det gamla kvarterets, det ursprungliga fiskläget gator och små hus äro ej i afsaknad af sådan prydnad och skydd, som utan tvifvel tillkommit i senare år. Med eller mot sin vilja ha de indragits i den allmänna trädgårdsifvern och om ej annat ser man blommande växter innanför de låga hyddornas fönster.Det kan förtjäna anmärkas, att af 797 fastigheter, som ingå uti fastighetsstatistiken, äro 92 % omgifna af trädgårdstäppor, hvars ungefärliga storlek framgår af nedanstående tablå i absoluta och relativa tal:

fastigheter med stor trädgård 213 st. 26,7 %, » » normal » 170 » 21,4 %, » » liten » 348 » 43,6 %, » » som sakna » 66 » 8,3 %.

Att närmare bestämma storleken faller sig svårt, dock torde en trädgård med en yta af cirka 400 kv.-m. få betraktas som stor, 300 kv.-m. som normal, däremot 100 kv.-m. som liten. I en del fall är planteringslandet visserligen ganska ringa, men hvarken får kökslandet, blomstersängen eller fruktträdet saknas vid arbetarens boning, eller åtminstone endera, om ej alla, finnas där. Mången plantering och anordning skulle t. o. m. göra en trädgårdsmästare heder. Det faller af sig självt, att äfven jämförelsevis ganska stora trädgårdar eller parkanläggningar finnas omkring privata villor. Därtill finnas flera handelsträdgårdar, äfven med större trädskoleanläggningar.

Från samhällets sida sörjes dessutom för

Allmänna parkanläggningar och planteringar

på ett mönstergilt sätt å öppna platser och gator m. m. Med berömvärdt intresse för Limhamns försköning arbetar en kommitté med uppgift att å allmänna platser inom köpingen och på dess bekostnad anordna planteringar. Sålunda har torget med areal af 7,600 kv.-m. försetts med träd i tvänne rader utefter sidorna och på en yta af 1,300 kv.-m., hvartill innevarande år (1906) fogats ännu ytterligare en yta af 945 kv.-m., uppkommen genom tomtreglering, hvilken likaledes förses med plantering. Härvidlag som i allt annat uppträder Skånska

Cementaktiebolaget såsom föregångsman och har bl. a. anlagt och underhåller på sin bekostnad esplanaden vid järnvägsstationen. Samma bolag har dessutom på mark, som uppkommit vid utfyllning af stranden, planterat ett område af 28,000 kv.-m., som upplåtits till allmän disposition mot att planteringen vårdas genom köpingens försorg. Vid egendomen Annetorp, som äges af aktiebolaget De Förenade Kalkbrotten, har detta bolag upplåtit ett ganska vidsträckt och vackert parkområde, som nu får användas till *folkpark*, mot villkor att köpingen låter vårda den. Detta är en oskattbar rekreationsplats, rymlig och skuggrik, en verklig oas på den öppna slätten, äfven om den tillsvidare ligger något aflägsen från själfva köpingen. Med tiden och köpingens utvidgande kommer denna troligen att draga sig allt närmare. En park på 10 har af barr- och löfträd har jämväl planterats uppe i de gamla kalkbrotten.

Uti den nya stadsplanen finnas dessutom angifna 9 större och mindre områden, som i en framtid komma att användas till allmänna planteringar. Till befrämjande af planteringsverksamheten har samhället under de senare åren utgifvit 400—500 kronor årligen.

I sammanhang härmed förtjänar nämnas, att under sista året beslutits om anordnande af mark och lämplig jord att utarrenderas tillsmå koloniträdgårdar för arbetare och andra, som önska komma i åtnjutande däraf. Intresset därför synes berömvärdt nog vara särdeles stort. Äfven skolbarnen ha fattats af lust och ifver i denna rörelse och ämna uppträda som arrendatorer af jord för att anlägga små trädgårdar, dock under ledning af någon äldre, som får biträda med råd och dåd och hålla reda i kolonien. Det vore lyckligt, om därtill funnes en person både underhållande, undervisande samt förståndigt styrande och regerande eller organiserande en självstyrelse. Han skulle utföra ett godt uppfostringsverk.

Bland planteringar och förskönade platser är

Limhamns Kyrkogrotta (se sidd. 8, 9)

värd ett “mention honorable“, i det den intager ett säreget rum och presenterar sig som en af platsens remarkabla sevärdheter. För närvarande är den visserligen plankomhägnad, så att man ser litet eller intet af den utifrån, men torde kanske i framtiden läggas öppen med ett omgifvande skrank eller dylikt och komma att ligga utmed en annan parkanläggning. Det är egentligen ett gammalt öfvergifvet kalkbrott, som planterats och ordnats med jordbänkar, hvilka rundtorn en mindre arena höja sig amfiteatraliskt, nu utgörande en mycket tilltalande och präktig samlingsplats under bar himmel. Den användes vanligen för religiösa sammankomster, däraf namnet “Kyrkogrottan“, eller andra möten och föredrag. Den invigdes i augusti 1898 af biskop Billing i Lund, vid hvilket tillfälle utdelades medaljer till ett antal arbetare vid kalkverken. Anläggningen påminner om en dylik utanför Dresden på den s. k. Dresdener-Haide, hvilken där användes som naturteater för folkskådespel och barnföreställningar. Dock är Limhamns grotta i själfva verket vackrare och märkligare än teatergrottan på Dresdenerheden.

Erforderliga

Kommunala arbeten

hafva under samhällets, som vi sett, snabba tillväxt och betydande utveckling utförts och fullföljts på ett erkännansvärdt och tillfredsställande sätt, hvarigenom de allmänna intressena behörigen tillgodosetts. Detta är så mycket märkligare, som det ända till 1904 saknades en egentlig och sakkunnig arbetschef för de allmänna arbetena, under hvars speciella ledning de skulle kunna rationellt utvecklas. Och det är så mycket mer hedrande, att under detta förhållande allt gått lojalt och ordentligt till.

Gatorna hafva i de flesta fall tillräcklig bredd, största bredden 12 meter med gångbana å ömse sidor, minsta bredden 5 meter. Materialet för gatubeläggning utgöres delvis af affall från kalkbrottet, makadam och grus.

Gångbanorna äro mångenstädes, dock ej öfverallt, asfaltbelagda, då kommunen och tomtägaren bekosta hälften hvardera. De trafikerade gatorna utgöra i längd 16,500 meter med 2,000 meters asfaltbeläggning. För gatureglering har kommunen i de senare åren nödgats inköpa 6 fastigheter för tillsammans 25,000 kr., enär äldre byggnader icke ligga i planmässig och föreskrifven ordning.*Kloaker* finnas till en längd af 15,450 meter, som kostat kommunen 75,700 kr. På sina ställen hafva stora svårigheter yppat sig vid kloakledningarnes anläggning däraf att tomterna ligga för lågt att kunna få ledning.

Gatubelysningen har, tills gasverket anlades, uteslutande skett med fotogénlampor, 90 till antalet, och för en kostnad af i medeltal 1,100 kr. pr år. För närvarande, efter gasverkets anläggning, finnas 121 gaslyktor jämte ett mindretal fotogénlyktor, hvilken belysning kostar ungefär 4,000 kr. pr år. Hamnbolaget sörjer själf för belysning inom sitt område.

Tjänstemannavilla.

Renhållningsverket är inrättadt efter afhämtningssystem, så att fastighetsägare numera icke behöfva draga försorg om bortförande af spillning m. m. Verkets omkostnader belöpa sig till cirka 8,500 kr. pr år, af hvilka 7,800 kr. erläggas af fastighetsägarne själfva, under det att skillnaden debiteras på köpingen.

För bedrifvande af de kommunala arbetena hållas 5 arbetare med lika antal hästar samt en förman, förutom arbetschefen, som jämväl har tillsyn öfver renhållningsverket.

Brandväsendet. Den nu tillämpade brandordningen inom köpingen antogs å allmänt möte den 21 aug. 1899 och stadfästes af Konungens befallningshafvande den 17 mars påföljande år. Enligt denna står brandväsendet under öfverinseende af en styrelse, i hvilken först köpingen inväljer 3 ledamöter och 2 suppleanter. Vidare insätta LimhamnsHamnaktiebolag och Malmö—Limhamns järnvägsaktiebolag samt hvarje fabrik eller industriell inrättning, som inom samhället besitter egendom till 100,000 kronors brandförsäkringsvärde och bidrager till brandmateriel, hvar sin ledamot. Enär brandstation saknades, erbjöd sig Skånska Cementaktiebolaget att uppföra en dylik å därtill af sakkunnig person förordad lämplig tomt i närheten af fabriksområdena. Denna station förhyres tillsvidare af köpingen för ett årligt belopp af 500 kr., tills köpingen kan bli i tillfälle att inlösa densamma. För anskaffande af materiel ha de flesta fabriksbolagen lämnat understöd tillsammans omkring 12,000 kr., under det köpingen endast vidkänts 2,000 kr. Brandkåren består af 35 funktionärer, hvilka i aflöning åtnjuta tillsammans 1,575 kr., hvarjämte lämnas fri bostad för brandmästare och 6 brandsoldater. Utgiftsstaten för 1906 beräknas till 3,200 kr. Brandväsendet förfogar öfver en 1,900 meter lång vattenledning med 6 pumpbrunnar. Ledningen äges af Skånska Cementaktiebolaget, som anlagt densamma för en summa af 32,000 kr.

Kyrkliga förhållanden.

Kyrkan låg ursprungligen i Hyllie by 4 kilometer från Limhamn. Därför, då den gamla kyrkan skulle rifvas och en ny byggas, beslöts 1887 att ingå till kgl. maj:t med anhållan att få förlägga den nya närmare Limhamn, som numera vore hufvudplatsen i socknen. Efter erhållet medgifvande enades man att förlägga kyrkan å n:o 7 Hyllie, omkring 10 minuters väg från Limhamn. Kyrkan, uppförd i götisk stil för en summa af 50,000 kr., invigdes 1890. Orgeln betingade ett pris af 10,000 kr.

Prästerskapet. Kommunen Limhamn-Hyllie utgör tillsammans med vid sidan liggande Bunkeflo församling ett regelt pastorat af 3:e klassen med bostad för pastor i Bunkeflo. Emellertid, sedan innevånareantalet i Limhamn-Hyllie så väsentligt ökats, framträdde allt mera kraf på en prästerlig befattning inom samhället. För den skull sammanträdde på inbjudan af disponenten R. F. Berg för denna angelägenhet intresserade att öfverlägga om möjligheten och sättet för anställande af en prästman med bostad inom Limhamns kommun.

För att underlätta sakens genomförande och bispringa samhället för denna nya utgiftspost erbjöd sig Skånska Cementaktiebolaget att tillhandahålla fri bostad om 4 rum m. m. för den blifvande tjänsteinnehafvaren. Dessutom förbundo sig nämnda bolag samt aktiebolaget Malmö Snickerifabrik att årligen erlägga 200 kr. hvar för sig,

under det samhället skulle svara för 600 kr. Dessa belopp, tillsammans 1,000 jämte bostad skulle utgöra de förmåner, för hvilka kommunen och de båda bolagen garanterade. Därtill skulle kyrkoherden i pastoratet bidraga med 900 kr. pr år, motsvarande beloppet för de personella afgiftema från Limhamn. Vid tillsättandet af tjänsten skulle utses en valnämnd, hvarvid Limhamns samhälle insätter 2, Skånska Cementaktiebolaget 2 samt aktiebolaget Malmö Snickerifabrik 1 ledamot. Denna nämnd skulle äga befogenhet att bland prästmän öfver hela riket kalla och uppföra på förslag tränne, bland hvilka församlingenhade att välja. Den valde skulle anmälas hos Domkapitlet i Lund till förordnandet. Den sålunda tillförordnade prästmannen skulle äga att afflytta vid vunnen befordran eller eljest efter 12 månaders ömsesidig uppsägning.

Efter det kgl. maj:t bifallit ofvanstående förslag, förordnades den nuvarande kyrkoadjunkten i Limhamn 1902. Hans åliggande är att å eget ansvar, men under kyrkoherdens öfverinseende, förrätta alla prästerliga göromål inom Limhamn.

Kyrkogård äger församlingen på tvänne platser, dels vid den nya kyrkan, dels ännu den äldre i Hyllie forna kyrkoby. Båda äro synnerligen väl underhållna och planterade. I allmänhet och till sin glädje ser man i Skåne väl underhållna och vårdade landskyrkogårdar. Detta aftager alltmer uppåt landet, där man till slut blott återfinner bilder af vanvårdens och förödelsens styggelse, som vittna om slöhet och bristande pietetskänsla hos befolkningen.

Skolväsendet.

Folkskolan. Med den snabba utvecklingen och ökningen af samhällets innevånare har naturligtvis antalet barn i skolpliktig ålder vuxit. För att få en åskådlig öfversikt af folkskolans utveckling under de år som denna redogörelse omfattar och hvad kommunen gjort för undervisningens befrämjande och utveckling, meddelas i nedanstående tablå några siffror, som tillräckligt tala för att uppoffringar ej sparats för uppnående af ett tidsenligt skolväsende.

År

Antal
lärare

Antal barn
i skola

Om-
kostnader

Kom:s
skulder
för skol-
väsendet

Skol-
husens
värde

E. o. om-
kostnader

1870

2

249

2,526

7,000

1871

256

2.424

1872

3

226

1,846

1873

4

253

1,490

1874

273

4,166

1,809

1875

230

7,064

5,000

13,300

1876

260

3,570

1877

280

3,068

1878

5

309

4,769

7,000

1879

292

4,394

1880

320

3,741

1881

327

3,693

1882

376

4,655

3,000

1883

6

378

4,832

1884

423

4,799

1885

475

4,774

4,883

21,760

1886

8

519

} 9,971

} 14,000

1887

551

1888

562

6,286

1889

12

760

} 17,041

} 20,000

1890

712

1891

773

10,475

1892

14

829

13,687

5,000

År

Antal
lärare

Antal barn
i skola

Om-
kostnader

Kom:s
skulder
för skol-
väsendet

Skol-
husens
värde

E. o. om-
kostnader

1893

15

904

13,236

1894

18

940

13,550

1895

955

20,089

26,000

63,200

} 4,000

1896

21

1,007

16,774

1897

23

1,040

30,552

} 14,000

1898

24

1,103

18,631

1899

25

1,148

32,468

1900

1,307

56,321

58,151

115,000

1901

28

1,361

34,623

1902

30

1,400

52,437

1903

31

1,446

42,036

1904

34

1,494

47,234

106,500

201,710

70,000

1905

36

1,410

58,056

104,000

Som vi finna, upptager staten för 1878 ett extra anslag af 7,000 kr., hvilket belopp användes för uppförande af det första skolhuset uti kvarteret Tranan. Nästa ökning i budgeten inträffar 1882, då 3,000 kr. befinnas anslagna för en tillbyggnad af skolan å n:o XXVI Hyllie. Åren 1886—1887 utföres en tillbyggnad å skolan i kvarteret Tranan för 14,000 kr. Tvänne år därefter (1889—1890) uppfördes en ny uti samma kvarter för 20,000 kr. För ett belopp af 5,000 konor kommer en andra till stånd i n:o XXVI Hyllie. För att bereda bostäder åt lärarepersonalen vid folkskolan uti kvarteret Tranan uppfördes 1895— 1896 ett boställshus för 4,000 kr. Då kraf på skola vid nya kyrkan gjorde sig gällande byggdes 1898 å n:o X Hyllie för ett belopp af 14,000 kr. det ståtliga skolhuset därstädes i två våningar. 1900—1901 finnes för folkskolans behof ett anslag af 30,000 kr. i och för uppförande af en andra våning å nya skolan uti kvarteret Tranan. Slutligen kommer 1904 en trevåningars skolhusbyggnad till stånd uti kvarteret Igelkotten, hvartill anslås 70,000 kr. Skulderna för folkskolorna uppgingo år 1874 till endast 1,809 kr., trettio år senare finna vi, att skuldsumman uppgår till 106,500 kr. Under samma tid har emellertid skolornas fastighetsvärde ökats från 13,300 till 201,700 kr.

Skolornas antal var 1870 två med lika många salar, år 1906 sju med 29 lärosalar.

Skolkök. I syfte att redan under skoltiden bereda döttrar af samhället tillfälle att inhämta grunderna för en enklare matlagning har municipalstyrelsen under år 1905 inrättat ett skolkök, där de mera försigkomna af folkskolans flickor erhålla kostnadsfri undervisning. Kökets förnämsta ändamål är att söka praktiskt påvisa för lärjungarna, huru man med små tillgångar kan åstadkomma en billig och närande föda samt att hos dem inskärpa planmässig ordning och sinne för renlighet samt att framhålla vikten af sparsamhet vid inköp. Kommunen bidrager med 1,000 kr. årligen samt tillhandahåller fri lokal, bränsle, gas. Köket har till sitt förfogande 1 kokspis, 1 gasspis och 1 gaskök.**Kyrkogrottor**

Limhamn. Undervisningen meddelades under 1905 i tre kurser åt 12 flickor åt gången. Hvarje elev erlägger 18 öre pr dag, hvarför erhålles en lätt frukost samt middag af två rätter mat. Kursen varar 7 veckor. En dag i veckan föreläser föreståndarskan öfver till hushållningen hörande ämnen, de olika lifsmedlens näringsvärde etc. Tyvärr

har köket ännu icke rönt den uppmuntran, som detta behjärtansvärda företag till befolkningens hälsa och trefnad förtjänar, på den grund naturligtvis, att det är “så nytt“, således ännu ej kommit “i ropet“. Folket här, som öfver allt trögt, behöfver taga sig långa funderare, innan det lyckas inse fördelarne af sådana allmännyttiga inrättningar. Men den degeneration, den folkförsämring, som verkligen hotar, och som bland annat tar sig uttryck i den fruktade tuberkulosen, visserligen en bakteriel sjukdom, men som hufvudsakligen blott får fäste i en svag kropp, denna folkförsämring måste öfverallt få en motvikt i förbättrad folknäring. Med eller mot sin vilja måste folket lära sig inse detta, inse nödvändigheten af enkel, närande kost af mjölk, bröd, rot- och grönsaker i främsta rummet i motsats till den kost, som öfverallt smugit sig in och hotar att taga öfverhand, den kost, hvari ingå fint bröd, kaffe och öl, som äro dåliga näringsämnen, eller delvis ej näringsämnen alls. Önskligt vore, att samarbete med skolornas lärarepersonal komme till stånd, så att lärare och lärarinnor hvar i sin stad arbetade för denna utomordentligt viktiga sak både bland elever och föräldrar. Den nuvarande föreståndarskan, som praktiserat vid landets förnämsta skolkök, är väl kvalificerad för sin uppgift. Förste provisialläkaren har nyligen inspekterat köket och uttalat sin tillfredsställelse med anordningarne.

Skolslöjd. En gren af undervisningen, som allt mer och mer omfattas med intresse är slöjden. Den infördes i undervisningsplanen för cirka 12 år sedan. I början uppgick antalet deltagande till knappt ett hundradetal. Under sista året deltogo 550 eller omkring 29 % af skolpliktiga barn, fördelade i 28 grupper. Gossarne ha undervisats i träslöjd och flickorna uti stickning, sömnad, lappning och lagning.

I sammanhang och innan jag slutar denna afdelning kan jag icke underlåta att ifrigt uppmana Vederbörande i Limhamn att gå i författning om att skaffa en *skolträdgård*. Denna inrättning borde finnas i hvarje Sveriges församling, men särskildt i trädgårdslandet Skåne, och ännu mera specielt i Limhamn, hvars hela omnejd har betingelsen att varda en trädgård framför andra. Det är af vikt i skolan och barndomen att vinna både kärlek för och insikt om trädgårdsodlingen. Som framgår af ofvanstående, har man i Limhamn gjort rätt stora uppoffringar för sitt undervisningsväsende, så att slutligen denna uppoffring, som göres för en skolträdgård, må befinnas vara en jämförelsevis obetydlig utgift. Det skulle säkerligen uppstå en nyttig växelverkan mellan skolträdgården och den koloniträdgårdsodling, som skall införas. Skolträdgården skulle tillföra koloniträdgårdarne mången ungdom, som önskade få en liten jordlapp att råda öfver, och åter koloniträdgårdsodlingen hänvisa många, som fått sitt intresse väckt, att erhålla någon lärdom och utbildning i skolträdgården.Slutligen återstår att nämna en skolinrättning i Limhamn nämligen dess *skolbibliotek,* som uppkom genom ett anslag för en gång af 500 kr. till böcker från Hyllie kommun. Sedermera har biblioteket erhållit årligen 100 kr. Antalet band uppgår till 350, utgörande mest sagor och berättelser samt reseskildringar. Biblioteket står öppet till lån för barnen i 3:e och 4:e klasserna.

Fattigvård.

Fattiggården i Limhamn-Hylte

År 1897 inköpte Hyllie kommun för en summa af 35,000 kr. ett jordområde af 17,5 har i n:o X Hyllie, hvarå en fattiggård uppfördes. Boningshuset är synnerligen ändamålsenligt inredt för sitt syfte. En korridor genomskär byggnaden, och hjonens logement äro så belägna, att hvarje rum har sin egen utgång till korridoren, hvadan hjonen icke behöfva komma i beröring med hvarandra. Rummen, 3 meter höga, äro ljusa och luftiga. Trefnad och snygghet synas råda öfverallt inom inrättningen. Hjonen utgöras för närvarande af 13 vuxna och 29 barn under 15 år. Underhållet för hvarje individ beräknas till 48 öre per dag. Under åtskilliga år har utgifter för fattigvården belupit sig till omkring 3,000 kr. pr år, dock torde man hädanefter få beräkna ett årligt anslag af 4,000 kr., hvilket belopp i alla händelser kan anses vara ringa i förhållande till köpingens stora folkmängd.

Fattiggården i Limhamn-Hyllie är en mönsterinrättning och torde få räknas bland de allra främsta i sitt slag i landet. Den bär utseendeaf en förnämligare bondgård, skött efter allra nyaste jordbrukaregrundsatser. Man ser en präktig mangårdsbyggnad och midt emot ligger den prydliga uthusräckan: därinne finnas ett par vackra hästar,

ett tiotal raskor, en större svinstia jämte en betydlig hönsbesättning. Här produceras allt hemma för bespisningen af fattiggårdens innevånare, som erhålla prima varor. Skafferiet befanns vid mitt besök proppfullt af dessa välkända stora limpor och alla slags matvaror. Här syndas säkerligen icke mot den kända skånska regimen: “god mad og möe mad“, och här ges nog också tillräcklig “madaro“. Till den förträffliga hushållningen och de goda förhållandena bidraga mycket den duglige föreståndaren och hans lika dugliga hustru, hvilka skött inrättningen ända från början. Förtjänsten af inrättningens igångsättande och dess utmärkta funktionerande tillkommer i öfrigt kommunalstämmans och fattigvårdsstyrelsens ordförande i Hyllie, den förutnämnde arrendatorn af bolagsjorden kring Limhamn, herr *J. Pålsson*, framstående som jordbrukare och besjälad af humanitära grundsatser gentemot dem han satts att sörja för.

Sanitära förhållanden.

Hälsovårdsnämnden har verkat till gagn för köpingen. Sin plikt likmätigt utöfvar den tillsyn öfver matvaruaffärerna, äfvensom öfver renhållningen. Svinhållning är numera förbjuden i den tätast bebygda delen, men är under vissa villkor tillåten i den glesare befolkade delen af köpingen. Dessutom har nämnden låtit undersöka dricksvattnet, som befinnes vara godt, om än något hårdt, hvilket ju ej bör förundra i anseende till hela traktens kalkundergrund.

Sjukvårdsförening. I följd af industriens uppsving och den stora tillväxten i arbetsstyrkan började behofvet af en ordnad läkare- och sjukvård göra sig gällande. För att afhjälpa bristerna härutinnan bildades 1897 en sjukvårdsförening, som hade till syfte att billigare och bättre bereda läkare- och sjukvård åt dem, som ingingo såsom medlemmar i föreningen. Inträdesafgiften bestämdes till en krona och årsafgiften till samma belopp. Föreningsmedlems familj ägde äfven godtgöra sig föreningens förmåner.

Läkare. En läkare från Malmö höll först mottagning i Limhamn hvarje vecka. Då denna anordning visade sig otillräcklig, inköpte föreningen genom disponenten R. F. Bergs bemedling en tomt af aktiebolaget Förenade Kalkbrotten för att å densamma uppföra ett sjukhus. Tillsvidare nöjde man sig dock med att endast uppföra en bostad för läkare. Då föreningen förgäfves sökt erhålla inregistrering af sina stadgar, enades man om dess upplösning. Förenade Kalkbrotten öfverlät tomtköpet till det enstående billiga priset af 25 öre kv.-metern och sjukvårdsföreningen å sin sida tillät samhället inlösa läkarebostaden — allt för ett sammanlagdt pris af 30,000 kr. Under tiden hade man ingått till kgl. maj:t med anhållan om, att ett extra provinsialläkaredistrikt måtte inrättas i Limhamn med rätt för läkaren att räkna tjänsteår. Sedan tillstånd meddelats i ärendet, anställdes nuvarande läkare i januari 1898.*Sjuksköterska* anställdes dessutom, hvilken aflönas delvis af köpingen och fabrikerna samt delvis af landstinget. Under år 1904 inköptes en sjukvagn för 750 kr.

Apotek. Sedan läkare och sjukvård ordnats, blef behof af ett apotek på platsen allt mera trängande. Sedan kgl. maj:t, på därom gjord framställning, resolverat, att ett dylikt skulle inrättas i Limhamn, erhöll nuvarande innehafvaren i jan. 1902 personligt privilegium å detsamma. Köpingen bidrager tillsvidare med hyra för lokal.

I juridiskt hänseende

tillhör Limhamn Oxie och Skytts häraders domsaga och fögderi.

För ordningens upprätthållande är en polisuppsyningsman anställd. Denne, som äfven har myndighet som allmän åklagare, har under sig 3:e ordinarie konstaplar.

Kommunalförvaltningen

utgör icke annat undantag från den för landskommuner vanliga än att fullmäktigeinstitutionen tillämpas.

Fullmäktiges antal är 36, af hvilka 9 tillhöra nämnden. Valperioden är 4 år.

Bostadsförhållanden och bostadsstatistik.

Redan ofvan under afdelningen “Byggnadsverksamheten“ talades något om bostadsförhållandena och påpekades, att i följd af det genomgående trädgårdsstadsartade bebyggandet å platsen bostadsfrågan ställde sig bland de gynnsammaste i vårt land. Här skall, då saken kan ha sitt intresse för vidare kretsar, redogöras för en noggrann undersökning af Limhamns bostäder, som företogs under en 6 veckors tid från 17 juli—slutet af augusti 1905 i ändamål att utröna bostädernas storlek, antal personer, som bebodde hvarje lägenhet, rumsstorlek, fönsterstorlek och -antal, huru stor golfyta och luftrymd hvarje individ har till sitt förfogande, om lägenheterna voro tillräckliga eller öfverbefolkade.

Det gällde äfven att taga kännedom om fastigheternas brandförsäkringsvärde, husens beskaffenhet, byggnadsmaterial, hyra pr rum och månad, liksom om trädgårdsförhållandena.

Visserligen var företaget af något ömtålig och vansklig natur, enär en stor del af befolkningen misstänkte, att undersökningen skedde i och för skattehöjning, men så snart man blifvit underkunnig om den rätta hänsikten, omfattades den med intresse och man lämnade icke längre motvilligt de äskade upplysningarne.

De sålunda undersökta fastigheterna uppgå till ett antal af 813 eller samtliga i juli 1905 bebodda, med undantag dock af villorna å det till Limhamn hörande området af Fosie socken samt köpingens och enskilda bolags tjänstemannabostäder, hvilka äro af beskaffenhet, att något öfrigt att önska hos dem icke torde förefinnas. Då frånofvannämnda 813 afgå 16, som endast bebos af sina ägare under sommarmånaderna, återstå, således 797 fastigheter med 1,510 bostäder.1 Enligt meddelande finnas nu (febr. 1907) i Limhamn 995 byggnader inom stadens planområde, inberäknade fabriker och skolhus, men uthus oberäknade, hvaraf 851 äro bostäder.

Dessa skola nu här i korthet behandlas.

Uti nyssnämnda bostäder funnos, enligt de samlade uppgifterna, boende 6,236 personer, af hvilka 2,591 voro barn under 15 år, 1,645 män, 1,894 kvinnor samt i s. k. ytterrum eller enskilda rum utan kök 84 män och 22 kvinnor, hvilka ej tillhörde den familj, hos hvilken de voro inneboende.

Enär vid beräkningen af golfyta, luftrymd och antal fönster pr personer den principen följts att räkna 2 barn under 15 år för en vuxen, blifver sålunda antalet 4,940,5 det tal som kommer att ligga till grund för statistiken.

Beträffande den för hvarje individ erforderliga golfyta och luftrymd, som i eminent grad äro mätare för de sanitära förhållandena, äro åsikterna delade. För att nämna några exempel, bör hvarje man i tyska kaserner ha 13 kub.-meter, i österrikiska 17. Sachsiska byggnadsförordningen fordrar minst 20 kub.-m. för vuxna och 10 för barn, i Dresden dock endast 10 kub.-m. i sofrum, men utan åtskillnad i fråga om de boendes ålder. Om vi sätta 15—20 kub.-m. såsom minimum, torde detta icke vara för öfverdrifven fordran. I fråga åter om den minimala golfytan har Wiens läkaresällskap uppställt såsom fordran 4 kv.-m. pr person öfver 1 år, och ofvannämnda sachsiska förordning föreskrifver 3,5 kv.-m. såsom minimum för sofutrymme pr person. Dock må vi antaga, att den tillbörliga golfytan bör fastslås till minst 5 kv.-m. motsvarande en luftrymd af 15 kub.-m. om rummets höjd är 3 meter. Tänkes åter rummets höjd mindre än 3 meter skulle den minimala golfytan böra sättas högre. Lämpligen torde graderingen för *golfyta* kunna sättas sålunda eller i enlighet med de af d:r Guinchard vid bedömande af bostadsförhållandena i Stockholm använda:

mycket dåligt ....

intill 3

m^2

tämligen godt ....

3—7

»

godt ....

7—15

»

mycket godt...........................

15—20

»

utmärkt godt...........................

20

»

och därutöfver samt för den erforderliga *luftrymden*:

mycket dåligt ....

5

m^3

dåligt.....................................

5—10

»

tämligen dåligt.......................

10—15

»

tämligen godt ....

15—20

»

godt ....

20—30

»

mycket godt..........................

30

»

och därutöfver.Med ofvanstående såsom måttstock finna vi, att för de 4,940,5 personerna ställa sig

Golfytan i absoluta och relativa tal sålunda:

Kvadratmeter

Antal personer

%

Omdöme

Eller ytterligare sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

intill 3

18,0

0,3

Mycket dåligt

18,0

0,3

Dåligt

3—7

1,130,0

23,1

Tämligen godt

1,130,0

23,1

Tämligen godt

7—15

2,827,5

57,2

Godt

} 3,792,5

} 76,6

Godt

15—20

443,0

8,9

Mycket godt

öfver 20

522,0

10,5

Utmärkt godt

4,940,5

100

4,940,5

100

Enligt ofvanstående torde resultatet, hvad beträffar golfytan, vara fullt tillfredsställande eller t. o. m. i jämförelse med arbetarebostadsförhållanden i vanliga fall kunna öfver hufvud graderas *synnerligen godt*, enär öfver 75 % af befolkningen har absolut tillräcklig plats till förfogande.

I analogi med ofvanstående ställer sig pr person

Luftrymden i absoluta och relativa tal:

Kub.-meter.

Antal personer

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

5—10

63,5

1,3

Dåligt

63,5

1,3

Dåligt

10—15

590,5

11,9

Tämligen dåligt

590,5

11,9

Tämligen dåligt

15—20

1,003,0

20,3

Tämligen godt

l,003,0

20,3

Täml. godt, behöfligt

20—30

1,568,5

31,7

Godt

} 3,283,5

} 66,5

Godt

öfver 30

1,715,0

34,8

Mycket godt

4,940,5

100,0

4,940,5

100,0

Af denna tablå framgår, att 66,5 % eller omkring $^2/_3$ af befolkningen förfogar öfver en luftrymd af öfver 20 kub.-meter pr individ, hvilket i svenska läkarekretsar anses vara godt i hygieniskt hänseende.

20,7 % har tämligen godt utrymme, hvad som ock må betecknas *behöfligt*. Af återstående antalet har 11,9 % tämligen dåligt och 1,3 % saknar betingelserna för frisk luft i bostaden.

Medeltalet är 29,9 kub.-meter för hela Limhamn.

Hvad speciellt beträffar gruppen 63,5 personer eller 1,3 % kan upplysningsvis nämnas, att i några fall en förändring till det bättre sannolikt inträdt redan den l:a oktober 1905, då flera lägenheter skulletagas i anspråk af de vanlottade. I ett enstaka fall lämnades den upplysningen, att de uti lägenheten boende voro i bostaden *endast under måltiderna och natten*, men detta förbättrar ingalunda saken, *enär godt luftutrymme och luftombyte just under natten och i sofrummet äro bäst behöfliga* — något som tyvärr aldrig tages i beräkning eller öfvervägande af okunnigheten, hvilken i detta fall sträcker sig vida utöfver arbetarekretsarne.

Hvad angår lägenheterna eller rättare bostäderna, emedan i många fall mer än en lägenhet tages i anspråk för en familj, ingå i statistiken, såsom ofvan angifvits, 1,510 sådana. Med afseende på

Lägenheternas golfyta

pr person framställes nedanstående tabell i absoluta och relativa tal:

Kvadratmeter

Antal bostäder

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal bostäder

%

Omdöme

intill 3

3

0,2

Mycket dåliga

3

0,2

Otillräckliga

3—7

248

16,5

Tämligen goda

248

16,5

Knappt tillräckliga

7—15

851

56,4

Goda

}1,259

}83,3

Goda, fullt tillräckliga

15—20

166

10,9

Mycket goda

öfver 20

242

16,0

Utmärkt goda

1,510

100,0

1,510

100,0

Såsom synes af ofvanstående tabell äro 83,3 % fullt tillräckliga samt 16,5 knappt tillräckliga, under det att endast 0,2 % äro alldeles otillräckliga för de där boende.

Betrakta vi vidare

Lägenheterna med afseende på luftrymden

pr person finna vi nedanstående resultat i absoluta och relativa tal:

Kubikmeter

Antal bostäder

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

5—10

12

0,7

Mycket dåliga

12

0,7

Öfverbefolkade

10—15

127

8,5

Tämligen »

127

8,5

Nästan »

15—20

258

17,0

» goda

}1,371

}90,8

Fullt tillräckliga

20—30

459

30,4

Goda

öfver 30

654

43,4

Mycket goda

1,510

100,0

1,510

100,0

Enligt denna tablå äro beträffande luftrymden 90,8 % af bostäderna fullt tillräckliga för de här boende, under det att 8,5 % äro nästanöfverbefolkade samt endast 0,7 % alldeles otillräckliga eller öfverbefolkade.

Inneboende. Såsom redan nämnts, funnos i lägenheterna 110 personer — 84 män och 22 kvinnor — inneboende i s. k. ytterrum eller andra rum, till hvilka ej hörde kök, dock utan att hygien eller sedlighet därigenom syntes lida intrång. Nästan öfverallt rådde fullkomlig snygghet och trefnad i bostäderna, äfven då husets kvinnliga befolkning var upptagen af arbete utom hemmet. Från detta allmänna omdöme ges naturligtvis undantag, och synas därvid fattigdom och en stor barnskara vara orsaken till bristfällighet.

Sveagatan. — Handtverkare- och arbetarehus.

Mörkrum. S. k. mörkrum ha egentligen icke iakttagits. Visserligen har på några få ställen fönstrens dimensioner ej varit fullt proportionella med rummets, dock utan att någon som helst olägenhet därigenom uppstått för de boende. I medeltal uppgår fönstrens antal till 1,4 pr innevånare öfver hela Limhamn. Lägsta antalet, under 1 fönster pr innevånare kommer på kvarteren Koljan, Fjärsingen och arbetarebostäderna i kvarteret Ankan med resp. 0,9, 0,8 och 0,6.

Eldstäderna utgöras i vanliga fall af järnugnar, större och mindre, af hvilka de senare i många fall utflyttas under sommaren, så att vid ett besök nämnda årstid det ser ut som idel kallrum funnes, hvilket dock ej är fallet. Af öppna spislar finnas ännu någon kvar från den gamla tiden i “det Limhamn som går“. Ugnar af kakel äro långt ifrån sällsynta. T. o. m. centraluppvärmning förekommer på ett par ställen.*Kallrum.* I de rum, som verkligen sakna eldstad kan antingen en järnugn med lätthet anbringas eller ock uppvärmes rummet från närgränsande, hvadan någon vidare olägenhet här icke torde förefinnas, åtminstone har någon sådan icke försports på därom gjord förfrågan.

Kök. Hvad som i allmänhet väcker uppmärksamhet vid inträde, äfven uti de mindre husen i Limhamn, är det stora kök, där familjen oftast intager, sina måltider. Mångenstädes oljemålade eller tapetserade, erbjuda de en tilltalande anblick för främlingar. Det borde just läggas an på stora kök i arbetarelägenheter. För en icke alltför talrik familj vore då en lägenhet af tvänne passabelt stora rum tillfredsställande, af hvilka köket inrättades till kök och dagrum.

Källare saknas i 109 fastigheter. I synnerhet i dem, som äro belägna i närheten af hafvet, såsom i kvarteret Sillen, var det, då huset uppfördes, omöjligt att förse det med denna bekvämlighet, enär vatten till en myckenhet inträngde i följd af det sanka läget. Annorlunda torde det vara nu, sedan genom utfyllningarna stranden så betydligt ökats, och afståndet till vattnet flerfaldigt förstorats.

Dricksvatten finnes i riklig tillgång. I 88 fastigheter, större såväl som arbetarehem, serveras vatten i köken direkt medels pump, en bekvämlighet, som torde vara tämligen sällsynt.

Fastigheternas beskaffenhet. De mindre fastigheterna, som endast innehålla tvänne lägenheter, taxeringsvärderade till 3,000 kr. och brandförsäkrade för 4,000 kr., äro de mest tilltalande ur synpunkten af arbetarehem. I nedra våningen, som vanligtvis består af två rum och kök, bor i regel ägaren själf, åtminstone när huset är något så när betaldt. Öfre våningen — oftast frontispice — har ett à två rum och kök, som uthyras till belopp af 10 à 12 kr. pr månad, någon gång billigare. Sammanlagda golfytan i dessa hus är omkring 60—70 kv.-

meter och kubikinnehållet 160—170 kub.-cm. samt rummens höjd 2,7—2,8 meter på första samt i regel 2,5 meter i öfra våningen. I allmänhet afvika höjdförhållandena mycket från nyss angifna, utom naturligtvis i villor och större fastigheter af l:sta klass, där 2,9-3,3 äro de vanliga. Högsta lägenheten mäter 4,5 meter och är belägen inom fabriksområdet utgörande bostad för en arbetarefamilj. I de hus, som uppförts före byggnadsordningens tillämpande i Limhamn, är höjden i regel 2,2—2,4, någon gång 2 meter. Endast i enstaka fall därunder. Men i dessa fall är golfytan så mycket större. En dylik fastighet har merändels endast 2 rum — dagligrummet eller stugan och kammaren — och kök, hvilket i utrymme påminner om en mindre sal. Lägenheten uppvärmes ganska ofta af en järnugn, inmurad i väggen mellan rummen. Det är hos våra vänner Limhamnsfiskarena, den äldre generationen, samhällets urinnevånare, som man påträffar denna bostadsinredning. Flärdfri och enkel är bostaden, men icke desto mindre inbjudande. Fönstrens antal är vanligen två i hvarje rum och ett i köket. Bekvämligheterna äro de för ordnade småhem vanliga. Somligstädes finnes nu efter gasverkets inrättande också inledd gas.

De större fastigheterna med 1-, 2-, 3-rumslägenheter erbjuda komfort, som ej lämna något öfrigt att önska för den mindremedelklassen. Bland dessa förekomma några hus med många lägenheter, således kaserner. Bland dessa må nämnas ett tvåvåningshus i kvarteret Höken, som har 16 lägenheter om 1, 2 och 3 rum med kök, till respektive hyra af 11, 18 och 25 kr. pr månad. Med tillhjälp af en gasmotor uppumpas vatten i en cistern, som levererar 100 liter vatten dagligen till hvarje kök. Gas finnes i alla köken. Af enskild person har uppförts i kvarteret Backen 4 tvåvåningars hus, hvilka endast innehålla enrumslägenheter, tillsammans 16, hvilka bebos af 14 arbetarefamiljer med 46 medlemmar. Af dessa ha 80,5 % en luftrymd vida öfverstigande 20 kub.-meter för hvardera, öfriga 19,5 % komma med 18 kub.-meter. Snygghet och hemtrefnad utvisade här, att trångboddhet ej förefunnes i dessa bostäder. Hyran pr lägenhet är 10 kr. i månaden. I allmänhet äro fastigheterna inom stadsplanen ändamålsenligt inredda, hvad beträffar de nyare husen, där byggnadsnämnden med berömvärdt nit utöfvat kontroll. Annorlunda ställer sig förhållandet i fråga om hus utom stadsplanen.

Bolagens arbetarebostäder. Uti samtliga 22 bostäder, som ägas af enskilda bolag eller fabriker och bebos af betjäning, arbetsledare och arbetare, ställer sig resultatet synnerligen godt. Medelsiffran pr golfyta, 12,4 kv.-meter, luftrymd 36,03 kub.-meter samt antal fönster 1,4 pr individ, är här icke i någon mån missvisande, i det att 74,5 personer eller 93,7 % hafva en luftrymd öfverstigande 20 kub.-meter hvardera, under det att 5 personer eller 6,3 % komma nära 20 eller 18 kub.-meter. Förhållandet manar till efterföljd allestädes, där arbetarebostäder uppföras, att tillse, att arbetaren erhåller ljus och luftig bostad.

Bostäder för folkskolornas personal. Innan den stora ronden vid denna bostadsinspektion afslutas, göra vi ett besök i folkskolornas lärare- och lärarinnebostäder och konstatera, att 91,4 proc. af personalen, som bebo bostadslägenheterna, ha till förfogande öfver 40 kubikmeter luftutrymme. Medelsiffran pr innevånare är: fönster 2,4, golfyta 22,30 kv. cm. samt luftrymd 60,75 kub.-meter.

Hyror. Vid beräkning af hyra har kök tagits som halft rum. Medelhyra pr rum öfver hela Limhamn är 5:50 kr. pr månad. Dock torde priset pr lägenhet i de nyare fastigheterna te sig annorlunda eller för

1

rum

och

kök

10

kr.

pr

månad

120

pr

år

2

»

»

»

15

»

»

»

180

»

»

3

»

»

»

25

»

»

»

300

»

»

4

»

»

»

33,33

»

»

»

400

»

»

dock kunna billigare lägenheter, äfven dessa goda, erhållas.

Under de senare åren har ett stort antal Malmöbor slagit ner sina bopålar i Limhamn på grund af billig hyra för en god lägenhet med friskt läge. Vanligen har hyresgästen tillgång till en trädgårdstäppa. Ej så få mindre pensionärer njuta här sitt otium i egna fastigheter, sådana som de ofvannämnda med två lägenheter i hvarje. Vanligen disponerar ägaren självf hela huset. Lägenheten i öfre våningen begagnas i så fall till sofrum.*Rörande fastighetsägarnes yrken lämnas här en tablå i absoluta och relativa tal.*

Bolag och enskilda arbetsgifvare ....

11—1,4 %

Industriidkare och handtverkare ....

230—28,9 %

Tjänstemän och med dem likställda ....

27—3,3 %

Handlande och landtbrukare ....

49—6,2 %

Sjökaptener och skeppare ....

26—3,2 %

Fiskare ....

72—9,0 %

Betjänte och likställde ....

45—5,7 %

Änkor ....

46—5,8 %

Arbetsförmän ....

13—1,7 %

Utan angifvet yrke ....

40—5,0 %

Folkskolorna ....

7—0,9 %

Arbetare ....

231—28,9 %

797—100,0 %

Enligt ofvanstående upptager kategorien arbetare en jämförelsevis hög siffra, 28,9 proc. Till denna grupp höra emellertid utan tvifvel åtskilliga procent af de under rubriken handtverkare upptagna, emedan många af dem, som nämnas med särskilda yrken i officiella handlingar, i själfva verket arbeta i fabrikerna. Af antalet husägare torde därför åtminstone 60 proc. vara arbetare.

Arbetarerörelsen

började i Limhamn 1894 i form af en rösträttsförening, som 1898 uppdelades i särskilda fackföreningar, hvilka lugnt och stadigt utvecklats under årens lopp, dock mest under de sista.

Fackföreningarne, 7 till antalet, bilda tillsammans Limhamns arbetarekommun. Föreningsmedlemmarne, antalet organiserade arbetare, uppgingo 1905 till omkring 470 personer fördelade efter de olika yrkena:

Murarefacket ....

30

Grofarbetare ....

250

Snickare och träarbetare ....

60

Maskinister, eldare ....

35

Gjutare ....

25

Järnvägsmän ....

30

Järn- o. metallarberare ....

40

De samma uppgå 1907 till 1,138 fördelade som följer:

Murareförbundet ....

27

Maskinister och eldare .....

33

Snickare och träarbetare ....

103

Järnvägsmän ....

40

Gjutare ....

22

Textilarbetare ....

34

Järn- och metallarbetare ....

56

Tunnbindare ....

28

Grofarbetare ....

795

Af ofvannämda kategorier erlägga gjutare skatt till stat och kommun för inkomst beräknad till 1,000 kr. pr år, murare, snickare, maskinister, eldare och järnvägsmän 900 kr., grofarbetare 800 kr. samt järn-och metallarbetare 700 kr.

Öfriga yrken bilda icke fackföreningar i Limhamn. En *Socialdemokratisk Ungdomsklubb* existerar sedan 1905 med uppgift att sprida upplysning bland ungdomen och förstående af de sociala reformerna. Medlemmames antal var 1905 70, 1907 104. Ett*Folkets Hus* anskaffades 1899 och ombyggdes 1905 för ett belopp af. 35,000 kr.

Hufvudsakligen är det afsedt att vara samlingsställe för fackföreningarne, men äfven utgöra ett förlustelseställe för arbetarne, med musik om sommaraftnarne, där äfven variètè och teatraliska representationer förekomma.

Arbetarnes löneförhållanden.

I “Meddelanden från K. Kommerskollegii Afdelning för Arbetsstatistik“ 1906 n:r 4 sid. 480—495 har lämnats en utförlig framställning af “arbets- och löneförhållanden i Limhamn“ vid de 3 förnämsta verken, Kalkbrotten, Cementfabriken och Snickerifabriken, hvartill hänvisas.

Sydsvenska Gjuteri A.-B. verkstad. — Interiör.

I det föregående har redan under rubriken *Industri* arbetareantalet vid de olika fabrikerna omnämnts. De tränne nyssnämndas löneförhållanden förbigår jag här, hänvisande till Kommerskollegii statistik, och anför endast några uppgifter angående de öfrigas samt om lifförsäkring, i det några af verken delvis bidraga till premiernas erläggande för arbetarne.

Vid Skånska Cementgjuteriets fabrik åtnjuta arbetarne högst 1,400, i medeltal 1,000 kr., ingen under 800 kr. per år allt för ackordarbete eller timlön 30 öre. Vid *Kolsyrefabriken* är arbetslönen 21 kr. pr vecka. Den höjes något till jul. *Bindgarnsfabriken* aflönar manliga arbetare med 18 kr., kvinnliga 7 kr. pr vecka eller vid ackord 9:50 kr. Beträffande arbetslönen vid *Sydsvenska Gjuteriaktiebolaget* utgården för metallarbetare med högst 31, högst 34 öre pr timme, för gjutare lägst 28, högst 40, för modellsnickare lägst 34, högst 38, medeltal 36 öre samt för grofarbetare 30 öre samt för minderåriga 13 öre, allt pr timme. Vid *Skånska Superfosfatfabriken* uppgår den årliga arbetslönen i medeltal till 1,200 kr. För minderåriga utgör dagspenningen 1 kr. Vid *Gasverket* utgör arbetsförtjänsten omkring 1,100 kr. pr år samt 470 för minderåriga. Skånska Oljeslageriet 20 kr. pr vecka.

I fråga om lifförsäkring bidraga de två kalkverken med 75 % af samtliga premier eller 30 kr. pr år för hvarje arbetare, som själf erlägger 10 kr. Vid Snickerifabriken äro 20 arbetare lifförsäkrade och betalar bolaget $^{3}/_{4}$ af premien. Skånska Cementgjuteriet betalar för 11 arbetare med $^{4}/_{5}$ af premien. Skånska Superfosfatfabriken har i stället för försäkring påtagit sig risken vid olycksfall.

Rörande handtverken och småindustriernas lönevillkor kunna följande kortfattade uppgifter meddelas:

Beklädnadsindustrien:

För en skrädderiarbetare beräknas lägsta inkomst till 20 kr., högsta 28, medelinkomst 25 kr. pr vecka med stadigt arbete året om. Utom för kost betalas en sömmerska 1 kr. pr dag. För skomakare betalas ackordsarbete 18 kr. pr vecka.

Byggnadsfacket: På grund af den lifaktiga byggnadsverksamheten i Limhamn är tillgången på arbete god. Murare betalas med 45 öre pr timme, handtlangare 34 öre och byggnadssnickare 44 öre.

Målareyrket: Lägsta timlönen utgör 30, högsta 43 öre. Lärlingar erhålla fri kost och 4 kr. pr vecka.

Bagerierna: Lägsta veckopänningen är 23, högsta 25 kr. samt för öfverarbete 50 öre och söndagsarbete 60 öre pr timme.

Järnindustrien: En duglig arbetare inom detta fack erhåller en timpänning lägst 30 öre samt efter någon tids förlopp 35 öre, högst 40 öre. För minderåriga är lönen lägst 5 kr., högst 10 kr. pr vecka. I ett enstaka fall bispringer arbetsgifvaren sina arbetare vid anskaffande af eget hus.

***

I sammanhang med löneförhållandena kan det vara af intresse att meddela några få uppgifter å lifsmedels- och förnödenhetspriser i Limhamn. Sommar- och vinterpriser synas icke variera mycket, endast i några fall:

Mjölk betalas 12 öre oskummad, 5 öre skummad pr liter året om.

Smör ....

2:10

sommarpris,

2:35

vinterpris

pr

kilo.

Ost ....

1:45

»

1:50

»

»

»

Ägg ....

1:20

»

1:80

»

»

tjog.

Potatis ....

2:50

»

3:00

»

»

hek.-l.

Bröd ....

0:40—0:50

»

0:40—0:50

»

»

kilo.

Surt dito ....

0:14

»

0:15

»

»

»

Kött (olika slag) ......

1:20—1:50

»

0:60—1:33

»

»

»

Fisk ....

0:30—1:00

»

0:30—0:70

»

»

»

Strömming ....

3:00

»

0:70

»

»

val.

Ved ....

6:00—8:00

»

6:00—8:00

»

»

kub.m.

Kol o. Koks ....

1:35—3:00

»

1:35—3:00

»

»

hektoliter.

Föreningsväsende.

Utom förutnämnda fackföreningar finnas åtskilliga föreningar af olika slag, som här skola omnämnas. De äro:

Nykterhets- och ungdomsföreningar:

Blåbandsföreningen bildades 1901. Medlemsantalet utgör 125. Föreningen är stadd i ständig tillväxt.

Världsgoodtemplarorden, som räknar ett hundratal medlemmar och äger egen fastighet med ett taxeringsvärde af 14,000 kr. Vidare föreningen

Verdandi med omkring 30 medlemmar.

Järnvägens spårsystem inom hamnområdet.

Kvinnliga Nykterhetshären räknar 40 kämpar, och ändtligen finnas

Tränne ungdomsföreningar med kristliga tendenser räknande 160 manliga och kvinnliga medlemmar.

Självhjälpsföreningar och sjukkassor.

Fiskarebefolkningen bildade år 1881 hundramannaföreningen Limhamn, som vid 1905 års slut hade en behållning af 6,064 kr. efter att ha under året utbetalt 2,176 kr. i sjuk- och begrafningshjälp. Utom ofvannämnda förening bildade fiskarena samt ett mindre antal arbetare år 1892 en sjuk- och begrafningskassa, Enigheten, som för närvarande har 76 medlemmar. Sjukhjälp utlämnades 1905 till ett belopp af 900 kr. Behållningen till 1906 utgjorde 2,100. Kassorna, som jämväl utlämna lån till delägarne, äro icke inregistrerade.En självhjälpsförening bildades äfven bland fiskarebefolkningen 1888 med följande syfte och på följande sätt.

Då fiskarena voro i behof af en tomt, hvarå garn och redskap kunde uppläggas, arrenderades ett stycke jord inom hamnområdet för ett årligt belopp af högst 350 kr. Föreningen uthyr sedermera till medlemmarne området i smärre tomter till ett pris af 6 å 10 kr. pr tomt. Af öfverskottet, som kan uppstå, sedan arrendet erlagts, jämte en kronas årsafgift pr medlem har under årens lopp bildats en fond, som nu uppgår till omkring 3,000 kr. och som afser att vid dödsfall lämna begrafningshjälp med 50 kr. pr medlem. Dessutom har föreningen vid olika tillfällen räckt en hjälpsam hand åt nödställda yrkesbröder vid andra fisklägen. Vid förefallande behof, exempelvis då föreningsmedlem förlorat redskap, som måste ersättas, utlämnas lån till mindre belopp.

Från villakvarteret vid stranden.

Under år 1905 arbetade dessutom 9 sjukkassor, sammanslutna i Limhamns Sjukkassors Centralförsamling. Antalet medlemmar utgjorde vid sista årsskiftet 957 personer och kassornas sammanlagda behållning uppgick till 17,070 kr. Staten bidrog under året med 1,330 kr. Sjuk- och begrafningshjälp utbetaltes till ett belopp af 14,508 kr.

Ett förslag är å bane, att kommunen skall bidraga med $^{1}/_{10}$ af all sjukhjälp.

Kooperativ förening. En förening af kooperativ art — Limhamns Handels- och Bageriaktiebolag — bildades 1899 med ett kapital af7,500 kr. fördelade på lotter å 15 kr. pr st. Cirka 90 % af dessa innehas af arbetare. Ändamålet är att i egen fastighet tillhandahålla delägare och andra goda varor till lägsta notering mot kontant betalning. 6 % utdelas årligen. Hvarje delägare erhåller rabatt, som i genomsnitt beräknas till 8 % å köpta varor. Omsättningen uppgick år 1905 till 167,400 kr.

Föreläsningsföreningen, bildad 1901, åtnjuter i statsanslag 450 kr. Köpingen bidrager med 300 kr. årligen. Under innevarande år (1905) har disponenten R. F. Berg understödt föreningen med en frikostig gåfva. Föreläsningame afhandlande populärvetenskapliga ämnen, anordnas under månaderna oktober—april.

Beträffande föreläsningsverksamhet torde jämväl på föranstaltande af Hushållningssällskapet i länet komma att anordnas föredrag för fiskarena i ämnen tillhörande deras yrke.

I sammanhang med föreläsningsverksamheten må nämnas, att det existerar ett slags folkbibliotek *Svenska Arbetareförbundets Bibliotek,* som bildades år 1900 genom frivilliga gåfvor och bidrag af arbetsgifvare och andra för saken intresserade. Biblioteket, som är tillgängligt för allmänheten mot en årsafgift af 1 krona, innehåller omkring 300 band, reseskildringar och skönlitteratur jämte annan af allmänbildande art.

***

Uti den nu afslutade skildringen torde tillräckligt framgå, att Limhamns köping helt och hållet har fabriks- och industriväsendet att tacka för sin raska utveckling på alla områden. Det nutida Limhamn är i det stora hela en arbetarestad, men en leende och inbjudande sådan i jämförelse med de större stadssamhällenas ej sällan tröstlösa arbetarekvarter med ovårdade stora kaserner och okultiverade invånare. Här tyder allt på ordnade och bärgade lefnadsförhållanden, t. o. m. på ett allmännare välstånd. Befolkningens jämnare fördelning på en större yta och i mindre, merändels en- eller två familjebostäder jämte frånvaron af alkoholutminutering, liksom försäljning af öl utom för spisande gäster på Limhamns hotell och Badhotellet, samt tarfliga förlustelseställen svara för de goda nykterhets- och sedlighetsförhållanden, som här tyckas råda. Det friska läget vid sundet har jämväl hitlockat många burgna att slå sig ned vare sig för sommaren — så många Malmö-bor — eller hela året, och det har

uppstått utmed stranden och i omnäjden vackra villakvarter. Skulle ett projekteradt större bad komma till stånd, för hvilket nog goda betingelser finnas, skulle det utan tvifvel bidraga att hitföra ännu flera. Trots den raska utvecklingen hittills skall Limhamn med all säkerhet både i industrielt och i andra hänseenden vida mer utveckla sig i framtiden.*Gust. Stjernström.*

Det kan förtjäna anmärkas, att af 797 fastigheter, som ingå uti fastighetsstatistiken, äro 92 % omgifna af trädgårdstäppor, hvars ungefärliga storlek framgår af nedanstående tablå i absoluta och relativa tal:

fastigheter med stor trädgård 213 st. 26,7 %, » » normal » 170 » 21,4 %, » » liten » 348 » 43,6 %, » » som sakna » 66 » 8,3 %.

Att närmare bestämma storleken faller sig svårt, dock torde en trädgård med en yta af cirka 400 kv.-m. få betraktas som stor, 300 kv.-m. som normal, däremot 100 kv.-m. som liten. I en del fall är planteringslandet visserligen ganska ringa, men hvarken får kökslandet, blomstersängen eller fruktträdet saknas vid arbetarens boning, eller åtminstone endera, om ej alla, finnas där. Mången plantering och anordning skulle t. o. m. göra en trädgårdsmästare heder. Det faller af sig själft, att äfven jämförelsevis ganska stora trädgårdar eller parkanläggningar finnas omkring privata villor. Därtill finnas flera handelsträdgårdar, äfven med större trädskoleanläggningar.

Från samhällets sida sörjes dessutom för

Allmänna parkanläggningar och planteringar

på ett mönstergilt sätt å öppna platser och gator m. m. Med berömvärdt intresse för Limhamns förskoning arbetar en kommitté med uppgift att å allmänna platser inom köpingen och på dess bekostnad anordna planteringar. Sålunda har torget med areal af 7,600 kv.-m. försetts med träd i tvänne rader utefter sidorna och på en yta af 1,300 kv.-m., hvartill innevarande år (1906) fogats ännu ytterligare en yta af 945 kv.-m., uppkommen genom tomtreglering, hvilken likaledes förses med plantering. Härvidlag som i allt annat uppträder Skånska Cementaktiebolaget såsom föregångsman och har bl. a. anlagt och underhåller på sin bekostnad esplanaden vid järnvägsstationen. Samma bolag har dessutom på mark, som uppkommit vid utfyllning af stranden, planterat ett område af 28,000 kv.-m., som upplåtits till allmän disposition mot att planteringen vårdas genom köpingens försorg. Vid egendomen Annetorp, som äges af aktiebolaget De Förenade Kalkbrotten, har detta bolag upplåtit ett ganska vidsträckt och vackert parkområde, som nu får användas till *folkpark*, mot villkor att köpingen låter vårda den. Detta är en oskattbar rekreationsplats, rymlig och skuggrik, en verklig oas på den öppna slätten, äfven om den tillsvidare ligger något aflägsen från självfva köpingen. Med tiden och köpingens utvidgande kommer denna troligen att draga sig allt närmare. En park på 10 har af barr- och löfträd har jämväl planterats uppe i de gamla kalkbrotten.

Uti den nya stadsplanen finnas dessutom angifna 9 större och mindre områden, som i en framtid komma att användas till allmänna planteringar. Till befrämjande af planteringsverksamheten har samhället under de senare åren utgifvit 400—500 kronor årligen.

I sammanhang härmed förtjänar nämnas, att under sista året beslutits om anordnande af mark och lämplig jord att utarrenderas tillsmå koloniträdgårdar för arbetare och andra, som önska komma i åtnjutande däraf. Intresset därför synes berömvärdt nog vara särdeles stort. Äfven skolbarnen ha fattats af lust och ifver i denna rörelse och ämna uppträda som arrendatorer af jord för att anlägga små trädgårdar, dock under ledning af någon äldre, som får biträda med råd och dåd och hålla reda i kolonien. Det vore lyckligt, om därtill funnes en person både underhållande, undervisande samt förståndigt styrande och regerande eller organiserande en själfstyrelse. Han skulle utföra ett godt uppfostringsverk.

Bland planteringar och förskönade platser är

Limhamns Kyrkogrotta (se sidd. 8, 9)

värd ett “mention honorable“, i det den intager ett säreget rum och presenterar sig som en af platsens remarkabla sevärdheter. För närvarande är den visserligen plankomhägnad, så att man ser litet eller intet af den utifrån, men torde kanske i framtiden läggas öppen med ett omgifvande skrank eller dylikt och komma att ligga utmed en annan parkanläggning. Det är egentligen ett gammalt öfvergifvet kalkbrott, som planterats och ordnats med jordbänkar, hvilka rundtorn en mindre arena höja sig amfiteatraliskt, nu utgörande en mycket tilltalande och präktig samlingsplats under bar himmel. Den användes vanligen för religiösa sammankomster, däraf namnet “Kyrkogrottan“, eller andra möten och föredrag. Den invigdes i augusti 1898 af biskop Billing i Lund, vid hvilket tillfälle utdelades medaljer till ett antal arbetare vid kalkverken. Anläggningen påminner om en dylik utanför Dresden på den s. k. Dresdener-Haide, hvilken där användes som naturteater för folkskådespel och barnföreställningar. Dock är Limhamns grotta i själfva verket vackrare och märkligare än teatergrottan på Dresdenerheden.

Erforderliga

Kommunala arbeten

hafva under samhällets, som vi sett, snabba tillväxt och betydande utveckling utförts och fullföljts på ett erkännansvärdt och tillfredsställande sätt, hvarigenom de allmänna intressena behörigen tillgodosetts. Detta är så mycket märkligare, som det ända till 1904 saknades en egentlig och sakkunnig arbetschef för de allmänna arbetena, under hvars speciella ledning de skulle kunna rationellt utvecklas. Och det är så mycket mer hedrande, att under detta förhållande allt gått lojalt och ordentligt till.

Gatorna hafva i de flesta fall tillräcklig bredd, största bredden 12 meter med gångbana å ömse sidor, minsta bredden 5 meter. Materialet för gatubeläggning utgöres delvis af affall från kalkbrottet, makadam och grus. Gångbanorna äro mångenstädes, dock ej öfverallt, asfaltbelagda, då kommunen och tomtägaren bekosta hälften hvardera. De trafikerade gatorna utgöra i längd 16,500 meter med 2,000 meters asfaltbeläggning. För gatureglering har kommunen i de senare åren nödgats inköpa 6 fastigheter för tillsammans 25,000 kr., enär äldre byggnader icke ligga i planmässig och föreskrifven ordning. små koloniträdgårdar för arbetare och andra, som önska komma i åtnjutande däraf. Intresset därför synes berömvärdt nog vara särdeles stort. Äfven skolbarnen ha fattats af lust och ifver i denna rörelse och ämna uppträda som arrendatorer af jord för att anlägga små trädgårdar, dock under ledning af någon äldre, som får biträda med råd och dåd och hålla reda i kolonien. Det vore lyckligt, om därtill funnes en person både underhållande, undervisande samt förståndigt styrande och regerande eller organiserande en själfstyrelse. Han skulle utföra ett godt uppfostringsverk.

Bland planteringar och förskönade platser är

Limhamns Kyrkogrotta (se sidd. 8, 9)

värd ett “mention honorable“, i det den intager ett säreget rum och presenterar sig som en af platsens remarkabla sevärdheter. För närvarande är den visserligen plankomhägnad, så att man ser litet eller intet af den utifrån, men torde kanske i framtiden läggas öppen med ett omgifvande skrank eller dylikt och komma att ligga utmed en annan parkanläggning. Det är egentligen ett gammalt öfvergifvet kalkbrott, som planterats och ordnats med jordbänkar, hvilka rundtorn en mindre arena höja sig amfiteatraliskt, nu utgörande en mycket tilltalande och präktig samlingsplats under bar himmel. Den användes vanligen för religiösa sammankomster, däraf namnet “Kyrkogrottan“, eller andra möten och föredrag. Den invigdes i augusti 1898 af biskop Billing i Lund, vid hvilket tillfälle utdelades medaljer till ett antal arbetare vid kalkverken. Anläggningen påminner om en dylik

utanför Dresden på den s. k. Dresdener-Haide, hvilken där användes som naturteater för folkskådespel och barnföreställningar. Dock är Limhamns grotta i själfva verket vackrare och märkligare än teatergrottan på Dresdenerheden.

Erforderliga

Kommunala arbeten

hafva under samhällets, som vi sett, snabba tillväxt och betydande utveckling utförts och fullföljts på ett erkännansvärdt och tillfredsställande sätt, hvarigenom de allmänna intressena behörigen tillgodosetts. Detta är så mycket märkligare, som det ända till 1904 saknades en egentlig och sakkunnig arbetschef för de allmänna arbetena, under hvars speciella ledning de skulle kunna rationellt utvecklas. Och det är så mycket mer hedrande, att under detta förhållande allt gått lojalt och ordentligt till.

Gatorna hafva i de flesta fall tillräcklig bredd, största bredden 12 meter med gångbana å ömse sidor, minsta bredden 5 meter. Materialet för gatubeläggning utgöres delvis af affall från kalkbrottet, makadam och grus. Gångbanorna äro mångenstädes, dock ej öfverallt, asfaltbelagda, då kommunen och tomtägaren bekosta hälften hvardera. De trafikerade gatorna utgöra i längd 16,500 meter med 2,000 meters asfaltbeläggning. För gatureglering har kommunen i de senare åren nödgats inköpa 6 fastigheter för tillsammans 25,000 kr., enär äldre byggnader icke ligga i planmässig och föreskrifven ordning. små koloniträdgårdar för arbetare och andra, som önska komma i åtnjutande däraf. Intresset därför synes berömvärdt nog vara särdeles stort. Äfven skolbarnen ha fattats af lust och ifver i denna rörelse och ämna uppträda som arrendatorer af jord för att anlägga små trädgårdar, dock under ledning af någon äldre, som får biträda med råd och dåd och hålla reda i kolonien. Det vore lyckligt, om därtill funnes en person både underhållande, undervisande samt förståndigt styrande och regerande eller organiserande en självstyrelse. Han skulle utföra ett godt uppfostringsverk.

Bland planteringar och förskönade platser är

Limhamns Kyrkogrotta (se sidd. 8, 9)

värd ett “mention honorable“, i det den intager ett säreget rum och presenterar sig som en af platsens remarkabla sevärdheter. För närvarande är den visserligen plankomhägnad, så att man ser litet eller intet af den utifrån, men torde kanske i framtiden läggas öppen med ett omgifvande skrank eller dylikt och komma att ligga utmed en annan parkanläggning. Det är egentligen ett gammalt öfvergifvet kalkbrott, som planterats och ordnats med jordbänkar, hvilka rundtorn en mindre arena höja sig amfiteatraliskt, nu utgörande en mycket tilltalande och präktig samlingsplats under bar himmel. Den användes vanligen för religiösa sammankomster, däraf namnet “Kyrkogrottan“, eller andra möten och föredrag. Den invigdes i augusti 1898 af biskop Billing i Lund, vid hvilket tillfälle utdelades medaljer till ett antal arbetare vid kalkverken. Anläggningen påminner om en dylik utanför Dresden på den s. k. Dresdener-Haide, hvilken där användes som naturteater för folkskådespel och barnföreställningar. Dock är Limhamns grotta i själfva verket vackrare och märkligare än teatergrottan på Dresdenerheden.

Erforderliga

Kommunala arbeten

hafva under samhällets, som vi sett, snabba tillväxt och betydande utveckling utförts och fullföljts på ett erkännansvärdt och tillfredsställande sätt, hvarigenom de allmänna intressena behörigen tillgodosetts. Detta är så mycket märkligare, som det ända till 1904 saknades en egentlig och sakkunnig arbetschef för de allmänna

arbetena, under hvars speciella ledning de skulle kunna rationellt utvecklas. Och det är så mycket mer hedrande, att under detta förhållande allt gått lojalt och ordentligt till.

Gatorna hafva i de flesta fall tillräcklig bredd, största bredden 12 meter med gångbana å ömse sidor, minsta bredden 5 meter. Materialet för gatubeläggning utgöres delvis af affall från kalkbrottet, makadam och grus. Gångbanorna äro mångenstädes, dock ej öfverallt, asfaltbelagda, då kommunen och tomtägaren bekosta hälften hvardera. De trafikerade gatorna utgöra i längd 16,500 meter med 2,000 meters asfaltbeläggning. För gatureglering har kommunen i de senare åren nödgats inköpa 6 fastigheter för tillsammans 25,000 kr., enär äldre byggnader icke ligga i planmässig och föreskrifven ordning.*Kloaker* finnas till en längd af 15,450 meter, som kostat kommunen 75,700 kr. På sina ställen hafva stora svårigheter yppat sig vid kloakledningarnes anläggning däraf att tomterna ligga för lågt att kunna få ledning.

Gatubelysningen har, tills gasverket anlades, uteslutande skett med fotogénlampor, 90 till antalet, och för en kostnad af i medeltal 1,100 kr. pr år. För närvarande, efter gasverkets anläggning, finnas 121 gaslyktor jämte ett mindretal fotogénlyktor, hvilken belysning kostar ungefär 4,000 kr. pr år. Hamnbolaget sörjer själf för belysning inom sitt område.

Tjänstemannavilla.

Renhållningsverket är inrättadt efter afhämtningssystem, så att fastighetsägare numera icke behöfva draga försorg om bortförande af spillning m. m. Verkets omkostnader belöpa sig till cirka 8,500 kr. pr år, af hvilka 7,800 kr. erläggas af fastighetsägarne själfva, under det att skillnaden debiteras på köpingen.

För bedrifvande af de kommunala arbetena hållas 5 arbetare med lika antal hästar samt en förman, förutom arbetschefen, som jämväl har tillsyn öfver renhållningsverket.

Brandväsendet. Den nu tillämpade brandordningen inom köpingen antogs å allmänt möte den 21 aug. 1899 och stadfästes af Konungens befallningshafvande den 17 mars påföljande år. Enligt denna står brandväsendet under öfverinseende af en styrelse, i hvilken först köpingen inväljer 3 ledamöter och 2 suppleanter. Vidare insätta LimhamnsHamnaktiebolag och Malmö—Limhamns järnvägsaktiebolag samt hvarje fabrik eller industriell inrättning, som inom samhället besitter egendom till 100,000 kronors brandförsäkringsvärde och bidrager till brandmateriel, hvar sin ledamot. Enär brandstation saknades, erbjöd sig Skånska Cementaktiebolaget att uppföra en dylik å därtill af sakkunnig person förordad lämplig tomt i närheten af fabriksområdena. Denna station förhyres tillsvidare af köpingen för ett årligt belopp af 500 kr., tills köpingen kan bli i tillfälle att inlösa densamma. För anskaffande af materiel ha de flesta fabriksbolagen lämnat understöd tillsammans omkring 12,000 kr., under det köpingen endast vidkänts 2,000 kr. Brandkåren består af 35 funktionärer, hvilka i aflöning åtnjuta tillsammans 1,575 kr., hvarjämte lämnas fri bostad för brandmästare och 6 brandsoldater. Utgiftsstaten för 1906 beräknas till 3,200 kr. Brandväsendet förfogar öfver en 1,900 meter lång vattenledning med 6 pumpbrunnar. Ledningen äges af Skånska Cementaktiebolaget, som anlagt densamma för en summa af 32,000 kr.

Kyrkliga förhållanden.

Kyrkan låg ursprungligen i Hyllie by 4 kilometer från Limhamn. Därför, då den gamla kyrkan skulle rifvas och en ny byggas, beslöts 1887 att ingå till kgl. maj:t med anhållan att få förlägga den nya närmare Limhamn, som numera vore hufvudplatsen i socknen. Efter erhållet medgifvande enades man att förlägga kyrkan å n:o 7 Hyllie, omkring 10 minuters väg från Limhamn. Kyrkan, uppförd i götisk stil för en summa af 50,000 kr., invigdes 1890. Orgeln betingade ett pris af 10,000 kr.

Prästerskapet. Kommunen Limhamn-Hyllie utgör tillsammans med vid sidan liggande Bunkeflo församling ett regelt pastorat af 3:e klassen med bostad för pastor i Bunkeflo. Emellertid, sedan innevånareantalet i Limhamn-Hyllie så väsentligt ökats, framträdde allt mera kraf på en prästerlig befattning inom samhället. För den skull sammanträdde på inbjudan af disponenten R. F. Berg för denna angelägenhet intresserade att öfverlägga om

möjligheten och sättet för anställande af en prästman med bostad inom Limhamns kommun.

För att underlätta sakens genomförande och bispringa samhället för denna nya utgiftspost erbjöd sig Skånska Cementaktiebolaget att tillhandahålla fri bostad om 4 rum m. m. för den blifvande tjänsteinnehafvaren. Dessutom förbundo sig nämnda bolag samt aktiebolaget Malmö Snickerifabrik att årligen erlägga 200 kr. hvar för sig, under det samhället skulle svara för 600 kr. Dessa belopp, tillsammans 1,000 jämte bostad skulle utgöra de förmåner, för hvilka kommunen och de båda bolagen garanterade. Därtill skulle kyrkoherden i pastoratet bidraga med 900 kr. pr år, motsvarande beloppet för de personella afgiftema från Limhamn. Vid tillsättandet af tjänsten skulle utses en valnämnd, hvarvid Limhamns samhälle insätter 2, Skånska Cementaktiebolaget 2 samt aktiebolaget Malmö Snickerifabrik 1 ledamot. Denna nämnd skulle äga befogenhet att bland prästmän öfver hela riket kalla och uppföra på förslag tränne, bland hvilka församlingen Hamnaktiebolag och Malmö—Limhamns järnvägsaktiebolag samt hvarje fabrik eller industriell inrättning, som inom samhället besitter egendom till 100,000 kronors brandförsäkringsvärde och bidrager till brandmateriel, hvar sin ledamot. Enär brandstation saknades, erbjöd sig Skånska Cementaktiebolaget att uppföra en dylik å därtill af sakkunnig person förordad lämplig tomt i närheten af fabriksområdena. Denna station förhyres tillsvidare af köpingen för ett årligt belopp af 500 kr., tills köpingen kan bli i tillfälle att inlösa densamma. För anskaffande af materiel ha de flesta fabriksbolagen lämnat understöd tillsammans omkring 12,000 kr., under det köpingen endast vidkänts 2,000 kr. Brandkåren består af 35 funktionärer, hvilka i aflöning åtnjuta tillsammans 1,575 kr., hvarjämte lämnas fri bostad för brandmästare och 6 brandsoldater. Utgiftsstaten för 1906 beräknas till 3,200 kr. Brandväsendet förfogar öfver en 1,900 meter lång vattenledning med 6 pumpbrunnar. Ledningen äges af Skånska Cementaktiebolaget, som anlagt densamma för en summa af 32,000 kr.

Kyrkliga förhållanden.

Kyrkan låg ursprungligen i Hyllie by 4 kilometer från Limhamn. Därför, då den gamla kyrkan skulle rifvas och en ny byggas, beslöts 1887 att ingå till kgl. maj:t med anhållan att få förlägga den nya närmare Limhamn, som numera vore hufvudplatsen i socknen. Efter erhållet medgifvande enades man att förlägga kyrkan å n:o 7 Hyllie, omkring 10 minuters väg från Limhamn. Kyrkan, uppförd i götisk stil för en summa af 50,000 kr., invigdes 1890. Orgeln betingade ett pris af 10,000 kr.

Prästerskapet. Kommunen Limhamn-Hyllie utgör tillsammans med vid sidan liggande Bunkeflo församling ett regelt pastorat af 3:e klassen med bostad för pastor i Bunkeflo. Emellertid, sedan innevånareantalet i Limhamn-Hyllie så väsentligt ökats, framträdde allt mera kraf på en prästerlig befattning inom samhället. För den skull sammanträdde på inbjudan af disponenten R. F. Berg för denna angelägenhet intresserade att öfverlägga om möjligheten och sättet för anställande af en prästman med bostad inom Limhamns kommun.

För att underlätta sakens genomförande och bispringa samhället för denna nya utgiftspost erbjöd sig Skånska Cementaktiebolaget att tillhandahålla fri bostad om 4 rum m. m. för den blifvande tjänsteinnehafvaren. Dessutom förbundo sig nämnda bolag samt aktiebolaget Malmö Snickerifabrik att årligen erlägga 200 kr. hvar för sig, under det samhället skulle svara för 600 kr. Dessa belopp, tillsammans 1,000 jämte bostad skulle utgöra de förmåner, för hvilka kommunen och de båda bolagen garanterade. Därtill skulle kyrkoherden i pastoratet bidraga med 900 kr. pr år, motsvarande beloppet för de personella afgiftema från Limhamn. Vid tillsättandet af tjänsten skulle utses en valnämnd, hvarvid Limhamns samhälle insätter 2, Skånska Cementaktiebolaget 2 samt aktiebolaget Malmö Snickerifabrik 1 ledamot. Denna nämnd skulle äga befogenhet att bland prästmän öfver hela riket kalla och uppföra på förslag tränne, bland hvilka församlingenhade att välja. Den valde skulle anmälas hos Domkapitlet i Lund till förordnandet. Den sålunda tillförordnade prästmannen skulle äga att afflytta vid vunnen befordran eller eljest efter 12 månaders ömsesidig uppsägning.

Efter det kgl. maj:t bifallit ofvanstående förslag, förordnades den nuvarande kyrkoadjunkten i Limhamn 1902. Hans åliggande är att å eget ansvar, men under kyrkoherdens öfverinseende, förrätta alla prästerliga göromål

inom Limhamn.

Kyrkogård äger församlingen på tvänne platser, dels vid den nya kyrkan, dels ännu den äldre i Hyllie forna kyrkoby. Båda äro synnerligen väl underhållna och planterade. I allmänhet och till sin glädje ser man i Skåne väl underhållna och vårdade landskyrkogårdar. Detta aftager alltmer uppåt landet, där man till slut blott återfinner bilder af vanvårdens och förödelsens styggelse, som vittna om slöhet och bristande pietetskänsla hos befolkningen.

Skolväsendet.

Folkskolan. Med den snabba utvecklingen och ökningen af samhällets innevånare har naturligtvis antalet barn i skolpliktig ålder vuxit. För att få en åskådlig öfversikt af folkskolans utveckling under de år som denna redogörelse omfattar och hvad kommunen gjort för undervisningens befrämjande och utveckling, meddelas i nedanstående tablå några siffror, som tillräckligt tala för att uppoffringar ej sparats för uppnående af ett tidsenligt skolväsende.

År

Antal
lärare

Antal barn
i skola

Om-
kostnader

Kom:s
skulder
för skol-
väsendet

Skol-
husens
värde

E. o. om-
kostnader

1870

2

249

2,526

7,000

1871

256

2.424

1872

3

226

1,846

1873

4

253

1,490

1874

273

4,166

1,809

1875

230

7,064

5,000

13,300

1876

260

3,570

1877

280

3,068

1878

5

309

4,769

7,000

1879

292

4,394

1880

320

3,741

1881

327

3,693

1882

376

4,655

3,000

1883

6

378

4,832

1884

423

4,799

1885

475

4,774

4,883

21,760

1886

8

519

} 9,971

} 14,000

1887

551

1888

562

6,286

1889

12

760

} 17,041

} 20,000

1890

712

1891

773

10,475

1892

14

829

13,687

5,000

hade att välja. Den valde skulle anmälas hos Domkapitlet i Lund till förordnandet. Den sålunda tillförordnade prästmannen skulle äga att afflytta vid vunnen befordran eller eljest efter 12 månaders ömsesidig uppsägning.

Efter det kgl. maj:t bifallit ofvanstående förslag, förordnades den nuvarande kyrkoadjunkten i Limhamn 1902. Hans åliggande är att å eget ansvar, men under kyrkoherdens öfverinseende, förrätta alla prästerliga göromål inom Limhamn.

Kyrkogård äger församlingen på tvänne platser, dels vid den nya kyrkan, dels ännu den äldre i Hyllie forna kyrkoby. Båda äro synnerligen väl underhållna och planterade. I allmänhet och till sin glädje ser man i Skåne väl underhållna och vårdade landskyrkogårdar. Detta aftager alltmer uppåt landet, där man till slut blott återfinner bilder af vanvårdens och förödelsens styggelse, som vittna om slöhet och bristande pietetskänsla hos befolkningen.

Skolväsendet.

Folkskolan. Med den snabba utvecklingen och ökningen af samhällets innevånare har naturligtvis antalet barn i skolpliktig ålder vuxit. För att få en åskådlig öfversikt af folkskolans utveckling under de år som denna redogörelse omfattar och hvad kommunen gjort för undervisningens befrämjande och utveckling, meddelas i nedanstående tablå några siffror, som tillräckligt tala för att uppoffringar ej sparats för uppnående af ett tidsenligt skolväsende.

År

Antal
lärare

Antal barn
i skola

Om-
kostnader

Kom:s
skulder
för skol-
väsendet

Skol-
husens
värde

E. o. om-
kostnader

1870

2

249

2,526

7,000

1871

256

2.424

1872

3

226

1,846

1873

4

253

1,490

1874

273

4,166

1,809

1875

230

7,064

5,000

13,300

1876

260

3,570

1877

280

3,068

1878

5

309

4,769

7,000

1879

292

4,394

1880

320

3,741

1881

327

3,693

1882

376

4,655

3,000

1883

6

378

4,832

1884

423

4,799

1885

475

4,774

4,883

21,760

1886

8

519

} 9,971

} 14,000

1887

551

1888

562

6,286

1889

12

760

} 17,041

} 20,000

1890

712

1891

773

10,475

1892

14

829

13,687

5,000

År

Antal
lärare

Antal barn
i skola

Om-
kostnader

Kom:s
skulder
för skol-
väsendet

Skol-
husens
värde

E. o. om-
kostnader

1893

15

904

13,236

1894

18

940

13,550

1895

955

20,089

26,000

63,200

} 4,000

1896

21

1,007

16,774

1897

23

1,040

30,552

} 14,000

1898

24

1,103

18,631

1899

25

1,148

32,468

1900

1,307

56,321

58,151

115,000

1901

28

1,361

34,623

1902

30

1,400

52,437

1903

31

1,446

42,036

1904

34

1,494

47,234

106,500

201,710

70,000

1905

36

1,410

58,056

104,000

Som vi finna, upptager staten för 1878 ett extra anslag af 7,000 kr., hvilket belopp användes för uppförande af det första skolhuset uti kvarteret Tranan. Nästa ökning i budgeten inträffar 1882, då 3,000 kr. befinnas anslagna för en tillbyggnad af skolan å n:o XXVI Hyllie. Åren 1886—1887 utföres en tillbyggnad å skolan i kvarteret Tranan för 14,000 kr. Tvänne år därefter (1889—1890) uppfördes en ny uti samma kvarter för 20,000 kr. För ett belopp af 5,000 konor kommer en andra till stånd i n:o XXVI Hyllie. För att bereda bostäder åt lärarepersonalen vid folkskolan uti kvarteret Tranan uppfördes 1895— 1896 ett boställshus för 4,000 kr. Då kraf på skola vid nya kyrkan gjorde sig gällande byggdes 1898 å n:o X Hyllie för ett belopp af 14,000 kr. det ståtliga skolhuset därstädes i två våningar. 1900—1901 finnes för folkskolans behof ett anslag af 30,000 kr. i och för uppförande af en andra våning å nya skolan uti kvarteret Tranan. Slutligen kommer 1904 en trevåningars skolhusbyggnad till stånd uti kvarteret Igelkotten, hvartill anslås 70,000 kr. Skulderna för folkskolorna uppgingo år 1874 till endast 1,809 kr., trettio år senare finna vi, att skuldsumman uppgår till 106,500 kr. Under samma tid har emellertid skolornas fastighetsvärde ökats från 13,300 till 201,700 kr.

Skolornas antal var 1870 två med lika många salar, år 1906 sju med 29 lärosalar.

Skolkök. I syfte att redan under skoltiden bereda döttrar af samhället tillfälle att inhämta grunderna för en enklare matlagning har municipalstyrelsen under år 1905 inrättat ett skolkök, där de mera försigkomna af folkskolans flickor erhålla kostnadsfri undervisning. Kökets förnämsta ändamål är att söka praktiskt påvisa för lärjungarna, huru man med små tillgångar kan åstadkomma en billig och närande föda samt att hos dem inskärpa planmässig ordning och sinne för renlighet samt att framhålla vikten af sparsamhet vid inköp. Kommunen bidrager med 1,000 kr. årligen samt tillhandahåller fri lokal, bränsle, gas. Köket har till sitt förfogande 1 kokspis, 1 gasspis och 1 gaskök.**Kyrkogrottor**

Limhamn. Undervisningen meddelades under 1905 i tre kurser åt 12 flickor åt gången. Hvarje elev erlägger 18 öre pr dag, hvarför erhålles en lätt frukost samt middag af två rätter mat. Kursen varar 7 veckor. En dag i veckan föreläser föreståndarskan öfver till hushållningen hörande ämnen, de olika lifsmedlens näringsvärde etc. Tyvärr har köket ännu icke rönt den uppmuntran, som detta behjärtansvärda företag till befolkningens hälsa och trefnad förtjänar, på den grund naturligtvis, att det är “så nytt“, således ännu ej kommit “i ropet“. Folket här, som öfver allt trögt, behöfver taga sig långa funderare, innan det lyckas inse fördelarne af sådana allmännyttiga inrättningar. Men den degeneration, den folkförsämring, som verkligen hotar, och som bland annat tar sig uttryck i den fruktade tuberkulosen, visserligen en bakteriel sjukdom, men som hufvudsakligen blott får fäste i en svag kropp, denna folkförsämring måste öfverallt få en motvikt i förbättrad folknäring. Med eller mot sin vilja måste folket lära sig inse detta, inse nödvändigheten af enkel, närande kost af mjölk, bröd, rot- och grönsaker i främsta rummet i motsats till den kost, som öfverallt smugit sig in och hotar att taga öfverhand, den kost, hvari ingå fint bröd, kaffe och öl, som äro dåliga näringsämnen, eller delvis ej näringsämnen alls. Önskligt vore, att samarbete med skolornas lärarepersonal komme till stånd, så att lärare och lärarinnor hvar i sin stad arbetade för denna utomordentligt viktiga sak både bland elever och föräldrar. Den nuvarande föreståndarskan, som praktiserat vid landets förnämsta skolkök, är väl kvalificerad för sin uppgift. Förste provisialläkaren har nyligen inspekterat köket och uttalat sin tillfredsställelse med anordningarne.

Skolslöjd. En gren af undervisningen, som allt mer och mer omfattas med intresse är slöjden. Den infördes i undervisningsplanen för cirka 12 år sedan. I början uppgick antalet deltagande till knappt ett hundradetal. Under sista året deltogo 550 eller omkring 29 % af skolpliktiga barn, fördelade i 28 grupper. Gossarne ha undervisats i träslöjd och flickorna uti stickning, sömnad, lappning och lagning.

I sammanhang och innan jag slutar denna afdelning kan jag icke underlåta att ifrigt uppmana Vederbörande i

Limhamn att gå i författning om att skaffa en *skolträdgård.* Denna inrättning borde finnas i hvarje Sveriges församling, men särskildt i trädgårdslandet Skåne, och ännu mera specielt i Limhamn, hvars hela omnejd har betingelsen att varda en trädgård framför andra. Det är af vikt i skolan och barndomen att vinna både kärlek för och insikt om trädgårdsodlingen. Som framgår af ofvanstående, har man i Limhamn gjort rätt stora uppoffringar för sitt undervisningsväsende, så att slutligen denna uppoffring, som göres för en skolträdgård, må befinnas vara en jämförelsevis obetydlig utgift. Det skulle säkerligen uppstå en nyttig växelverkan mellan skolträdgården och den koloniträdgårdsodling, som skall införas. Skolträdgården skulle tillföra koloniträdgårdarne mången ungdom, som önskade få en liten jordlapp att råda öfver, och åter koloniträdgårdsodlingen hänvisa många, som fått sitt intresse väckt, att erhålla någon lärdom och utbildning i skolträdgården.Slutligen återstår att nämna en skolinrättning i Limhamn nämligen dess *skolbibliotek,* som uppkom genom ett anslag för en gång af 500 kr. till böcker från Hyllie kommun. Sedermera har biblioteket erhållit årligen 100 kr. Antalet band uppgår till 350, utgörande mest sagor och berättelser samt reseskildringar. Biblioteket står öppet till lån för barnen i 3:e och 4:e klasserna.

Fattigvård.

Fattiggården i Limhamn-Hylte

År 1897 inköpte Hyllie kommun för en summa af 35,000 kr. ett jordområde af 17,5 har i n:o X Hyllie, hvarå en fattiggård uppfördes. Boningshuset är synnerligen ändamålsenligt inredt för sitt syfte. En korridor genomskär byggnaden, och hjonens logement äro så belägna, att hvarje rum har sin egen utgång till korridoren, hvadan hjonen icke behöfva komma i beröring med hvarandra. Rummen, 3 meter höga, äro ljusa och luftiga. Trefnad och snygghet synas råda öfverallt inom inrättningen. Hjonen utgöras för närvarande af 13 vuxna och 29 barn under 15 år. Underhållet för hvarje individ beräknas till 48 öre per dag. Under åtskilliga år har utgifter för fattigvården belupit sig till omkring 3,000 kr. pr år, dock torde man hädanefter få beräkna ett årligt anslag af 4,000 kr., hvilket belopp i alla händelser kan anses vara ringa i förhållande till köpingens stora folkmängd.

Fattiggården i Limhamn-Hyllie är en mönsterinrättning och torde få räknas bland de allra främsta i sitt slag i landet. Den bär utseende Slutligen återstår att nämna en skolinrättning i Limhamn nämligen dess *skolbibliotek,* som uppkom genom ett anslag för en gång af 500 kr. till böcker från Hyllie kommun. Sedermera har biblioteket erhållit årligen 100 kr. Antalet band uppgår till 350, utgörande mest sagor och berättelser samt reseskildringar. Biblioteket står öppet till lån för barnen i 3:e och 4:e klasserna.

Fattigvård.

Fattiggården i Limhamn-Hylte

År 1897 inköpte Hyllie kommun för en summa af 35,000 kr. ett jordområde af 17,5 har i n:o X Hyllie, hvarå en fattiggård uppfördes. Boningshuset är synnerligen ändamålsenligt inredt för sitt syfte. En korridor genomskär byggnaden, och hjonens logement äro så belägna, att hvarje rum har sin egen utgång till korridoren, hvadan hjonen icke behöfva komma i beröring med hvarandra. Rummen, 3 meter höga, äro ljusa och luftiga. Trefnad och snygghet synas råda öfverallt inom inrättningen. Hjonen utgöras för närvarande af 13 vuxna och 29 barn under 15 år. Underhållet för hvarje individ beräknas till 48 öre per dag. Under åtskilliga år har utgifter för fattigvården belupit sig till omkring 3,000 kr. pr år, dock torde man hädanefter få beräkna ett årligt anslag af 4,000 kr., hvilket belopp i alla händelser kan anses vara ringa i förhållande till köpingens stora folkmängd.

Fattiggården i Limhamn-Hyllie är en mönsterinrättning och torde få räknas bland de allra främsta i sitt slag i landet. Den bär utseendeaf en förnämligare bondgård, skött efter allra nyaste jordbrukaregrundsatser. Man ser en präktig mangårdsbyggnad och midt emot ligger den prydliga uthusräckan: därinne finnas ett par vackra hästar, ett tiotal raskor, en större svinstia jämte en betydlig hönsbesättning. Här produceras allt hemma för bespisningen

af fattiggårdens innevånare, som erhålla prima varor. Skafferiet befanns vid mitt besök proppfullt af dessa välkända stora limpor och alla slags matvaror. Här syndas säkerligen icke mot den kända skånska regimen: “god mad og möe mad“, och här ges nog också tillräcklig “madaro“. Till den förträffliga hushållningen och de goda förhållandena bidraga mycket den duglige föreståndaren och hans lika dugliga hustru, hvilka skött inrättningen ända från början. Förtjänsten af inrättningens igångsättande och dess utmärkta funktionerande tillkommer i öfrigt kommunalstämmans och fattigvårdsstyrelsens ordförande i Hyllie, den förutnämnde arrendatorn af bolagsjorden kring Limhamn, herr *J. Pålsson*, framstående som jordbrukare och besjälad af humanitära grundsatser gentemot dem han satts att sörja för.

Sanitära förhållanden.

Hälsovårdsnämnden har verkat till gagn för köpingen. Sin plikt likmätigt utöfvar den tillsyn öfver matvaruaffärerna, äfvensom öfver renhållningen. Svinhållning är numera förbjuden i den tätast bebygda delen, men är under vissa villkor tillåten i den glesare befolkade delen af köpingen. Dessutom har nämnden låtit undersöka dricksvattnet, som befinnes vara godt, om än något hårdt, hvilket ju ej bör förundra i anseende till hela traktens kalkundergrund.

Sjukvårdsförening. I följd af industriens uppsving och den stora tillväxten i arbetsstyrkan började behofvet af en ordnad läkare- och sjukvård göra sig gällande. För att afhjälpa bristerna härutinnan bildades 1897 en sjukvårdsförening, som hade till syfte att billigare och bättre bereda läkare- och sjukvård åt dem, som ingingo såsom medlemmar i föreningen. Inträdesafgiften bestämdes till en krona och årsafgiften till samma belopp. Föreningsmedlems familj ägde äfven godtgöra sig föreningens förmåner.

Läkare. En läkare från Malmö höll först mottagning i Limhamn hvarje vecka. Då denna anordning visade sig otillräcklig, inköpte föreningen genom disponenten R. F. Bergs bemedling en tomt af aktiebolaget Förenade Kalkbrotten för att å densamma uppföra ett sjukhus. Tillsvidare nöjde man sig dock med att endast uppföra en bostad för läkare. Då föreningen förgäfves sökt erhålla inregistrering af sina stadgar, enades man om dess upplösning. Förenade Kalkbrotten öfverlät tomtköpet till det enstående billiga priset af 25 öre kv.-metern och sjukvårdsföreningen å sin sida tillät samhället inlösa läkarebostaden — allt för ett sammanlagdt pris af 30,000 kr. Under tiden hade man ingått till kgl. maj:t med anhållan om, att ett extra provinsialläkaredistrikt måtte inrättas i Limhamn med rätt för läkaren att räkna tjänsteår. Sedan tillstånd meddelats i ärendet, anställdes nuvarande läkare i januari 1898. af en förnämligare bondgård, skött efter allra nyaste jordbrukaregrundsatser. Man ser en präktig mangårdsbyggnad och midt emot ligger den prydliga uthusräckan: därinne finnas ett par vackra hästar, ett tiotal raskor, en större svinstia jämte en betydlig hönsbesättning. Här produceras allt hemma för bespisningen af fattiggårdens innevånare, som erhålla prima varor. Skafferiet befanns vid mitt besök proppfullt af dessa välkända stora limpor och alla slags matvaror. Här syndas säkerligen icke mot den kända skånska regimen: “god mad og möe mad“, och här ges nog också tillräcklig “madaro“. Till den förträffliga hushållningen och de goda förhållandena bidraga mycket den duglige föreståndaren och hans lika dugliga hustru, hvilka skött inrättningen ända från början. Förtjänsten af inrättningens igångsättande och dess utmärkta funktionerande tillkommer i öfrigt kommunalstämmans och fattigvårdsstyrelsens ordförande i Hyllie, den förutnämnde arrendatorn af bolagsjorden kring Limhamn, herr *J. Pålsson*, framstående som jordbrukare och besjälad af humanitära grundsatser gentemot dem han satts att sörja för.

Sanitära förhållanden.

Hälsovårdsnämnden har verkat till gagn för köpingen. Sin plikt likmätigt utöfvar den tillsyn öfver matvaruaffärerna, äfvensom öfver renhållningen. Svinhållning är numera förbjuden i den tätast bebygda delen, men är under vissa villkor tillåten i den glesare befolkade delen af köpingen. Dessutom har nämnden låtit

undersöka dricksvattnet, som befinnes vara godt, om än något hårdt, hvilket ju ej bör förundra i anseende till hela traktens kalkundergrund.

Sjukvårdsförening. I följd af industriens uppsving och den stora tillväxten i arbetsstyrkan började behofvet af en ordnad läkare- och sjukvård göra sig gällande. För att afhjälpa bristerna härutinnan bildades 1897 en sjukvårdsförening, som hade till syfte att billigare och bättre bereda läkare- och sjukvård åt dem, som ingingo såsom medlemmar i föreningen. Inträdesafgiften bestämdes till en krona och årsafgiften till samma belopp. Föreningsmedlems familj ägde äfven godtgöra sig föreningens förmåner.

Läkare. En läkare från Malmö höll först mottagning i Limhamn hvarje vecka. Då denna anordning visade sig otillräcklig, inköpte föreningen genom disponenten R. F. Bergs bemedling en tomt af aktiebolaget Förenade Kalkbrotten för att å densamma uppföra ett sjukhus. Tillsvidare nöjde man sig dock med att endast uppföra en bostad för läkare. Då föreningen förgäfves sökt erhålla inregistrering af sina stadgar, enades man om dess upplösning. Förenade Kalkbrotten öfverlät tomtköpet till det enstående billiga priset af 25 öre kv.-metern och sjukvårdsföreningen å sin sida tillät samhället inlösa läkarebostaden — allt för ett sammanlagdt pris af 30,000 kr. Under tiden hade man ingått till kgl. maj:t med anhållan om, att ett extra provinsialläkaredistrikt måtte inrättas i Limhamn med rätt för läkaren att räkna tjänsteår. Sedan tillstånd meddelats i ärendet, anställdes nuvarande läkare i januari 1898.*Sjuksköterska* anställdes dessutom, hvilken aflönas delvis af köpingen och fabrikerna samt delvis af landstinget. Under år 1904 inköptes en sjukvagn för 750 kr.

Apotek. Sedan läkare och sjukvård ordnats, blef behof af ett apotek på platsen allt mera trängande. Sedan kgl. maj:t, på därom gjord framställning, resolverat, att ett dylikt skulle inrättas i Limhamn, erhöll nuvarande innehafvaren i jan. 1902 personligt privilegium å detsamma. Köpingen bidrager tillsvidare med hyra för lokal.

I juridiskt hänseende

tillhör Limhamn Oxie och Skytts häraders domsaga och fögderi.

För ordningens upprätthållande är en polisuppsyningsman anställd. Denne, som äfven har myndighet som allmän åklagare, har under sig 3:e ordinarie konstaplar.

Kommunalförvaltningen

utgör icke annat undantag från den för landskommuner vanliga än att fullmäktigeinstitutionen tillämpas. Fullmäktiges antal är 36, af hvilka 9 tillhöra nämnden. Valperioden är 4 år.

Bostadsförhållanden och bostadsstatistik.

Redan ofvan under afdelningen “Byggnadsverksamheten“ talades något om bostadsförhållandena och påpekades, att i följd af det genomgående trädgårdsstadsartade bebyggandet å platsen bostadsfrågan ställde sig bland de gynnsammaste i vårt land. Här skall, då saken kan ha sitt intresse för vidare kretsar, redogöras för en noggrann undersökning af Limhamns bostäder, som företogs under en 6 veckors tid från 17 juli—slutet af augusti 1905 i ändamål att utröna bostädernas storlek, antal personer, som bebodde hvarje lägenhet, rumsstorlek, fönsterstorlek och -antal, huru stor golfyta och luftrymd hvarje individ har till sitt förfogande, om lägenheterna voro tillräckliga eller öfverbefolkade.

Det gällde äfven att taga kännedom om fastigheternas brandförsäkringsvärde, husens beskaffenhet, byggnadsmaterial, hyra pr rum och månad, liksom om trädgårdsförhållandena.

Visserligen var företaget af något ömtålig och vansklig natur, enär en stor del af befolkningen misstänkte, att

undersökningen skedde i och för skattehöjning, men så snart man blifvit underkunnig om den rätta hänsikten, omfattades den med intresse och man lämnade icke längre motvilligt de äskade upplysningarne.

De sålunda undersökta fastigheterna uppgå till ett antal af 813 eller samtliga i juli 1905 bebodda, med undantag dock af villorna å det till Limhamn hörande området af Fosie socken samt köpingens och enskilda bolags tjänstemannabostäder, hvilka äro af beskaffenhet, att något öfrigt att önska hos dem icke torde förefinnas. Då från *Sjuksköterska* anställdes dessutom, hvilken aflönas delvis af köpingen och fabrikerna samt delvis af landstinget. Under år 1904 inköptes en sjukvagn för 750 kr.

Apotek. Sedan läkare och sjukvård ordnats, blef behof af ett apotek på platsen allt mera trängande. Sedan kgl. maj:t, på därom gjord framställning, resolverat, att ett dylikt skulle inrättas i Limhamn, erhöll nuvarande innehafvaren i jan. 1902 personligt privilegium å detsamma. Köpingen bidrager tillsvidare med hyra för lokal.

I juridiskt hänseende

tillhör Limhamn Oxie och Skytts häraders domsaga och fögderi.

För ordningens upprätthållande är en polisuppsyningsman anställd. Denne, som äfven har myndighet som allmän åklagare, har under sig 3:e ordinarie konstaplar.

Kommunalförvaltningen

utgör icke annat undantag från den för landskommuner vanliga än att fullmäktigeinstitutionen tillämpas. Fullmäktiges antal är 36, af hvilka 9 tillhöra nämnden. Valperioden är 4 år.

Bostadsförhållanden och bostadsstatistik.

Redan ofvan under afdelningen “Byggnadsverksamheten“ talades något om bostadsförhållandena och påpekades, att i följd af det genomgående trädgårdsstadsartade bebyggandet å platsen bostadsfrågan ställde sig bland de gynnsammaste i vårt land. Här skall, då saken kan ha sitt intresse för vidare kretsar, redogöras för en noggrann undersökning af Limhamns bostäder, som företogs under en 6 veckors tid från 17 juli—slutet af augusti 1905 i ändamål att utröna bostädernas storlek, antal personer, som bebodde hvarje lägenhet, rumsstorlek, fönsterstorlek och -antal, huru stor golfyta och luftrymd hvarje individ har till sitt förfogande, om lägenheterna voro tillräckliga eller öfverbefolkade.

Det gällde äfven att taga kännedom om fastigheternas brandförsäkringsvärde, husens beskaffenhet, byggnadsmaterial, hyra pr rum och månad, liksom om trädgårdsförhållandena.

Visserligen var företaget af något ömtålig och vansklig natur, enär en stor del af befolkningen misstänkte, att undersökningen skedde i och för skattehöjning, men så snart man blifvit underkunnig om den rätta hänsikten, omfattades den med intresse och man lämnade icke längre motvilligt de äskade upplysningarne.

De sålunda undersökta fastigheterna uppgå till ett antal af 813 eller samtliga i juli 1905 bebodda, med undantag dock af villorna å det till Limhamn hörande området af Fosie socken samt köpingens och enskilda bolags tjänstemannabostäder, hvilka äro af beskaffenhet, att något öfrigt att önska hos dem icke torde förefinnas. Då från *Sjuksköterska* anställdes dessutom, hvilken aflönas delvis af köpingen och fabrikerna samt delvis af landstinget. Under år 1904 inköptes en sjukvagn för 750 kr.

Apotek. Sedan läkare och sjukvård ordnats, blef behof af ett apotek på platsen allt mera trängande. Sedan kgl. maj:t, på därom gjord framställning, resolverat, att ett dylikt skulle inrättas i Limhamn, erhöll nuvarande innehafvaren i jan. 1902 personligt privilegium å detsamma. Köpingen bidrager tillsvidare med hyra för lokal.

I juridiskt hänseende

tillhör Limhamn Oxie och Skytts häraders domsaga och fögderi.

För ordningens upprätthållande är en polisuppsyningsman anställd. Denne, som äfven har myndighet som allmän åklagare, har under sig 3:e ordinarie konstaplar.

Kommunalförvaltningen

utgör icke annat undantag från den för landskommuner vanliga än att fullmäktigeinstitutionen tillämpas. Fullmäktiges antal är 36, af hvilka 9 tillhöra nämnden. Valperioden är 4 år.

Bostadsförhållanden och bostadsstatistik.

Redan ofvan under afdelningen “Byggnadsverksamheten“ talades något om bostadsförhållandena och påpekades, att i följd af det genomgående trädgårdsstadsartade bebyggandet å platsen bostadsfrågan ställde sig bland de gynnsammaste i vårt land. Här skall, då saken kan ha sitt intresse för vidare kretsar, redogöras för en noggrann undersökning af Limhamns bostäder, som företogs under en 6 veckors tid från 17 juli—slutet af augusti 1905 i ändamål att utröna bostädernas storlek, antal personer, som bebodde hvarje lägenhet, rumsstorlek, fönsterstorlek och -antal, huru stor golfyta och luftrymd hvarje individ har till sitt förfogande, om lägenheterna voro tillräckliga eller öfverbefolkade.

Det gällde äfven att taga kännedom om fastigheternas brandförsäkringsvärde, husens beskaffenhet, byggnadsmaterial, hyra pr rum och månad, liksom om trädgårdsförhållandena.

Visserligen var företaget af något ömtålig och vansklig natur, enär en stor del af befolkningen misstänkte, att undersökningen skedde i och för skattehöjning, men så snart man blifvit underkunnig om den rätta hänsikten, omfattades den med intresse och man lämnade icke längre motvilligt de äskade upplysningarne.

De sålunda undersökta fastigheterna uppgå till ett antal af 813 eller samtliga i juli 1905 bebodda, med undantag dock af villorna å det till Limhamn hörande området af Fosie socken samt köpingens och enskilda bolags tjänstemannabostäder, hvilka äro af beskaffenhet, att något öfrigt att önska hos dem icke torde förefinnas. Då från *Sjuksköterska* anställdes dessutom, hvilken aflönas delvis af köpingen och fabrikerna samt delvis af landstinget. Under år 1904 inköptes en sjukvagn för 750 kr.

Apotek. Sedan läkare och sjukvård ordnats, blef behof af ett apotek på platsen allt mera trängande. Sedan kgl. maj:t, på därom gjord framställning, resolverat, att ett dylikt skulle inrättas i Limhamn, erhöll nuvarande innehafvaren i jan. 1902 personligt privilegium å detsamma. Köpingen bidrager tillsvidare med hyra för lokal.

I juridiskt hänseende

tillhör Limhamn Oxie och Skytts häraders domsaga och fögderi.

För ordningens upprätthållande är en polisuppsyningsman anställd. Denne, som äfven har myndighet som allmän åklagare, har under sig 3:e ordinarie konstaplar.

Kommunalförvaltningen

utgör icke annat undantag från den för landskommuner vanliga än att fullmäktigeinstitutionen tillämpas. Fullmäktiges antal är 36, af hvilka 9 tillhöra nämnden. Valperioden är 4 år.

Bostadsförhållanden och bostadsstatistik.

Redan ofvan under afdelningen “Byggnadsverksamheten“ talades något om bostadsförhållandena och påpekades, att i följd af det genomgående trädgårdsstadsartade bebyggandet å platsen bostadsfrågan ställde sig bland de gynnsammaste i vårt land. Här skall, då saken kan ha sitt intresse för vidare kretsar, redogöras för en noggrann undersökning af Limhamns bostäder, som företogs under en 6 veckors tid från 17 juli—slutet af augusti 1905 i ändamål att utröna bostädernas storlek, antal personer, som bebodde hvarje lägenhet, rumsstorlek, fönsterstorlek och -antal, huru stor golfyta och luftrymd hvarje individ har till sitt förfogande, om lägenheterna voro tillräckliga eller öfverbefolkade.

Det gällde äfven att taga kännedom om fastigheternas brandförsäkringsvärde, husens beskaffenhet, byggnadsmaterial, hyra pr rum och månad, liksom om trädgårdsförhållandena.

Visserligen var företaget af något ömtålig och vansklig natur, enär en stor del af befolkningen misstänkte, att undersökningen skedde i och för skattehöjning, men så snart man blifvit underkunnig om den rätta hänsikten, omfattades den med intresse och man lämnade icke längre motvilligt de äskade upplysningarne.

De sålunda undersökta fastigheterna uppgå till ett antal af 813 eller samtliga i juli 1905 bebodda, med undantag dock af villorna å det till Limhamn hörande området af Fosie socken samt köpingens och enskilda bolags tjänstemannabostäder, hvilka äro af beskaffenhet, att något öfrigt att önska hos dem icke torde förefinnas. Då frånofvannämnda 813 afgå 16, som endast bebos af sina ägare under sommarmånaderna, återstå, således 797 fastigheter med 1,510 bostäder.1 Enligt meddelande finnas nu (febr. 1907) i Limhamn 995 byggnader inom stadens planområde, inberäknade fabriker och skolhus, men uthus oberäknade, hvaraf 851 äro bostäder.

Dessa skola nu här i korthet behandlas.

Uti nyssnämnda bostäder funnos, enligt de samlade uppgifterna, boende 6,236 personer, af hvilka 2,591 voro barn under 15 år, 1,645 män, 1,894 kvinnor samt i s. k. ytterrum eller enskilda rum utan kök 84 män och 22 kvinnor, hvilka ej tillhörde den familj, hos hvilken de voro inneboende.

Enär vid beräkningen af golfyta, luftrymd och antal fönster pr personer den principen följts att räkna 2 barn under 15 år för en vuxen, blifver sålunda antalet 4,940,5 det tal som kommer att ligga till grund för statistiken.

Beträffande den för hvarje individ erforderliga golfyta och luftrymd, som i eminent grad äro mätare för de sanitära förhållandena, äro åsikterna delade. För att nämna några exempel, bör hvarje man i tyska kaserner ha 13 kub.-meter, i österrikiska 17. Sachsiska byggnadsförordningen fordrar minst 20 kub.-m. för vuxna och 10 för barn, i Dresden dock endast 10 kub.-m. i sofrum, men utan åtskillnad i fråga om de boendes ålder. Om vi sätta 15—20 kub.-m. såsom minimum, torde detta icke vara för öfverdrifven fordran. I fråga åter om den minimala golfytan har Wiens läkaresällskap uppställt såsom fordran 4 kv.-m. pr person öfver 1 år, och ofvannämnda sachsiska förordning föreskrifver 3,5 kv.-m. såsom minimum för sofutrymme pr person. Dock må vi antaga, att den tillbörliga golfytan bör fastslås till minst 5 kv.-m. motsvarande en luftrymd af 15 kub.-m. om rummets höjd är 3 meter. Tänkes åter rummets höjd mindre än 3 meter skulle den minimala golfytan böra sättas högre. Lämpligen torde graderingen för *golfyta* kunna sättas sålunda eller i enlighet med de af d:r Guinchard vid bedömande af bostadsförhållandena i Stockholm använda:

mycket dåligt ....

intill 3

m^2

tämligen godt ....

3—7

»

godt ....

7—15

»

mycket godt..........................

15—20

»

utmärkt godt..........................

20

»

och därutöfver samt för den erforderliga *luftrymden*:

mycket dåligt ....

5

m^3

dåligt.....................................

5—10

»

tämligen dåligt.......................

10—15

»

tämligen godt ....

15—20

»

godt ....

20—30

»

mycket godt..........................

30

»

och därutöfver.Med ofvanstående såsom måttstock finna vi, att för de 4,940,5 personerna ställa sig

Golfytan i absoluta och relativa tal sålunda:

Kvadratmeter

Antal personer

%

Omdöme

Eller ytterligare sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

intill 3

18,0

0,3

Mycket dåligt

18,0

0,3

Dåligt

3—7

1,130,0

23,1

Tämligen godt

1,130,0

23,1

Tämligen godt

7—15

2,827,5

57,2

Godt

} 3,792,5

} 76,6

Godt

15—20

443,0

8,9

Mycket godt

öfver 20

522,0

10,5

Utmärkt godt

4,940,5

100

4,940,5

100

Enligt ofvanstående torde resultatet, hvad beträffar golfytan, vara fullt tillfredsställande eller t. o. m. i jämförelse med arbetarebostadsförhållanden i vanliga fall kunna öfver hufvud graderas *synnerligen godt*, enär öfver 75 % af befolkningen har absolut tillräcklig plats till förfogande.

I analogi med ofvanstående ställer sig pr person

Luftrymden i absoluta och relativa tal:

Kub.-meter.

Antal personer

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

5—10

63,5

1,3

Dåligt

63,5

1,3

Dåligt

10—15

590,5

11,9

Tämligen dåligt

590,5

11,9

Tämligen dåligt

15—20

1,003,0

20,3

Tämligen godt

l,003,0

20,3

Täml. godt, behöfligt

20—30

1,568,5

31,7

Godt

} 3,283,5

} 66,5

Godt

öfver 30

1,715,0

34,8

Mycket godt

4,940,5

100,0

4,940,5

100,0

Af denna tablå framgår, att 66,5 % eller omkring $^{2}/_{3}$ af befolkningen förfogar öfver en luftrymd af öfver 20 kub.-meter pr individ, hvilket i svenska läkarekretsar anses vara godt i hygieniskt hänseende.

20,7 % har tämligen godt utrymme, hvad som ock må betecknas *behöfligt*. Af återstående antalet har 11,9 % tämligen dåligt och 1,3 % saknar betingelserna för frisk luft i bostaden.

Medeltalet är 29,9 kub.-meter för hela Limhamn.

Hvad specielt beträffar gruppen 63,5 personer eller 1,3 % kan upplysningsvis nämnas, att i några fall en förändring till det bättre sannolikt inträdt redan den l:a oktober 1905, då flera lägenheter skulle Med ofvanstående såsom måttstock finna vi, att för de 4,940,5 personerna ställa sig

Golfytan i absoluta och relativa tal sålunda:

Kvadratmeter

Antal personer

%

Omdöme

Eller ytterligare sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

intill 3

18,0

0,3

Mycket dåligt

18,0

0,3

Dåligt

3—7

1,130,0

23,1

Tämligen godt

1,130,0

23,1

Tämligen godt

7—15

2,827,5

57,2

Godt

} 3,792,5

} 76,6

Godt

15—20

443,0

8,9

Mycket godt

öfver 20

522,0

10,5

Utmärkt godt

4,940,5

100

4,940,5

100

Enligt ofvanstående torde resultatet, hvad beträffar golfytan, vara fullt tillfredsställande eller t. o. m. i jämförelse med arbetarebostadsförhållanden i vanliga fall kunna öfver hufvud graderas *synnerligen godt*, enär öfver 75 % af befolkningen har absolut tillräcklig plats till förfogande.

I analogi med ofvanstående ställer sig pr person

Luftrymden i absoluta och relativa tal:

Kub.-meter.

Antal personer

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

5—10

63,5

1,3

Dåligt

63,5

1,3

Dåligt

10—15

590,5

11,9

Tämligen dåligt

590,5

11,9

Tämligen dåligt

15—20

1,003,0

20,3

Tämligen godt

l,003,0

20,3

Täml. godt, behöfligt

20—30

1,568,5

31,7

Godt

} 3,283,5

} 66,5

Godt

öfver 30

1,715,0

34,8

Mycket godt

4,940,5

100,0

4,940,5

100,0

Af denna tablå framgår, att 66,5 % eller omkring $^{2}/_{3}$ af befolkningen förfogar öfver en luftrymd af öfver 20 kub.-meter pr individ, hvilket i svenska läkarekretsar anses vara godt i hygieniskt hänseende.

20,7 % har tämligen godt utrymme, hvad som ock må betecknas *behöfligt*. Af återstående antalet har 11,9 % tämligen dåligt och 1,3 % saknar betingelserna för frisk luft i bostaden.

Medeltalet är 29,9 kub.-meter för hela Limhamn.

Hvad specielt beträffar gruppen 63,5 personer eller 1,3 % kan upplysningsvis nämnas, att i några fall en förändring till det bättre sannolikt inträdt redan den l:a oktober 1905, då flera lägenheter skulle Med ofvanstående såsom måttstock finna vi, att för de 4,940,5 personerna ställa sig

Golfytan i absoluta och relativa tal sålunda:

Kvadratmeter

Antal personer

%

Omdöme

Eller ytterligare sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

intill 3

18,0

0,3

Mycket dåligt

18,0

0,3

Dåligt

3—7

1,130,0

23,1

Tämligen godt

1,130,0

23,1

Tämligen godt

7—15

2,827,5

57,2

Godt

} 3,792,5

} 76,6

Godt

15—20

443,0

8,9

Mycket godt

öfver 20

522,0

10,5

Utmärkt godt

4,940,5

100

4,940,5

100

Enligt ofvanstående torde resultatet, hvad beträffar golfytan, vara fullt tillfredsställande eller t. o. m. i jämförelse med arbetarebostadsförhållanden i vanliga fall kunna öfver hufvud graderas *synnerligen godt*, enär öfver 75 % af befolkningen har absolut tillräcklig plats till förfogande.

I analogi med ofvanstående ställer sig pr person

Luftrymden i absoluta och relativa tal:

Kub.-meter.

Antal personer

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

5—10

63,5

1,3

Dåligt

63,5

1,3

Dåligt

10—15

590,5

11,9

Tämligen dåligt

590,5

11,9

Tämligen dåligt

15—20

1,003,0

20,3

Tämligen godt

l,003,0

20,3

Täml. godt, behöfligt

20—30

1,568,5

31,7

Godt

} 3,283,5

} 66,5

Godt

öfver 30

1,715,0

34,8

Mycket godt

4,940,5

100,0

4,940,5

100,0

Af denna tablå framgår, att 66,5 % eller omkring $^2/_3$ af befolkningen förfogar öfver en luftrymd af öfver 20 kub.-meter pr individ, hvilket i svenska läkarekretsar anses vara godt i hygieniskt hänseende.

20,7 % har tämligen godt utrymme, hvad som ock må betecknas *behöfligt*. Af återstående antalet har 11,9 % tämligen dåligt och 1,3 % saknar betingelserna för frisk luft i bostaden.

Medeltalet är 29,9 kub.-meter för hela Limhamn.

Hvad specielt beträffar gruppen 63,5 personer eller 1,3 % kan upplysningsvis nämnas, att i några fall en förändring till det bättre sannolikt inträdt redan den l:a oktober 1905, då flera lägenheter skulletagas i anspråk af de vanlottade. I ett enstaka fall lämnades den upplysningen, att de uti lägenheten boende voro i bostaden *endast*

under måltiderna och natten, men detta förbättrar ingalunda saken, *enär godt luftutrymme och luftombyte just under natten och i sofrummet äro bäst behöfliga* — något som tyvärr aldrig tages i beräkning eller öfvervägande af okunnigheten, hvilken i detta fall sträcker sig vida utöfver arbetarekretsarne.

Hvad angår lägenheterna eller rättare bostäderna, emedan i många fall mer än en lägenhet tages i anspråk för en familj, ingå i statistiken, såsom ofvan angifvits, 1,510 sådana. Med afseende på

Lägenheternas golfyta

pr person framställes nedanstående tabell i absoluta och relativa tal:

Kvadratmeter	Antal bostäder	%	Omdöme	Eller sammanfattadt		
				Antal bostäder	%	Omdöme
intill 3	3	0,2	Mycket dåliga	3	0,2	Otillräckliga
3—7	248	16,5	Tämligen goda	248	16,5	

Knappt tillräckliga

7—15

851

56,4

Goda

}1,259

}83,3

Goda, fullt tillräckliga

15—20

166

10,9

Mycket goda

öfver 20

242

16,0

Utmärkt goda

1,510

100,0

1,510

100,0

Såsom synes af ofvanstående tabell äro 83,3 % fullt tillräckliga samt 16,5 knappt tillräckliga, under det att endast 0,2 % äro alldeles otillräckliga för de där boende.

Betrakta vi vidare

Lägenheterna med afseende på luftrymden

pr person finna vi nedanstående resultat i absoluta och relativa tal:

Kubikmeter

Antal bostäder

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

5—10

12

0,7

Mycket dåliga

12

0,7

Öfverbefolkade

10—15

127

8,5

Tämligen »

127

8,5

Nästan »

15—20

258

17,0

» goda

}1,371

}90,8

Fullt tillräckliga

20—30

459

30,4

Goda

öfver 30

654

43,4

Mycket goda

1,510

100,0

1,510

100,0

Enligt denna tablå äro beträffande luftrymden 90,8 % af bostäderna fullt tillräckliga för de här boende, under det att 8,5 % äro nästan tagas i anspråk af de vanlottade. I ett enstaka fall lämnades den upplysningen, att de uti lägenheten boende voro i bostaden *endast under måltiderna och natten*, men detta förbättrar ingalunda saken, *enär godt luftutrymme och luftombyte just under natten och i sofrummet äro bäst behöfliga* — något som tyvärr aldrig tages i beräkning eller öfvervägande af okunnigheten, hvilken i detta fall sträcker sig vida utöfver arbetarekretsarne.

Hvad angår lägenheterna eller rättare bostäderna, emedan i många fall mer än en lägenhet tages i anspråk för en familj, ingå i statistiken, såsom ofvan angifvits, 1,510 sådana. Med afseende på

Lägenheternas golfyta

pr person framställes nedanstående tabell i absoluta och relativa tal:

Kvadratmeter

Antal bostäder

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal bostäder

%

Omdöme

intill 3

3

0,2

Mycket dåliga

3

0,2

Otillräckliga

3—7

248

16,5

Tämligen goda

248

16,5

Knappt tillräckliga

7—15

851

56,4

Goda

} 1,259

} 83,3

Goda, fullt tillräckliga

15—20

166

10,9

Mycket goda

öfver 20

242

16,0

Utmärkt goda

1,510

100,0

1,510

100,0

Såsom synes af ofvanstående tabell äro 83,3 % fullt tillräckliga samt 16,5 knappt tillräckliga, under det att endast 0,2 % äro alldeles otillräckliga för de där boende.

Betrakta vi vidare

Lägenheterna med afseende på luftrymden

pr person finna vi nedanstående resultat i absoluta och relativa tal:

Kubikmeter

Antal bostäder

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

5—10

12

0,7

Mycket dåliga

12

0,7

Öfverbefolkade

10—15

127

8,5

Tämligen »

127

8,5

Nästan »

15—20

258

17,0

» goda

}1,371

}90,8

Fullt tillräckliga

20—30

459

30,4

Goda

öfver 30

654

43,4

Mycket goda

1,510

100,0

1,510

100,0

Enligt denna tablå äro beträffande luftrymden 90,8 % af bostäderna fullt tillräckliga för de här boende, under det att 8,5 % äro nästan tagas i anspråk af de vanlottade. I ett enstaka fall lämnades den upplysningen, att de uti lägenheten boende voro i bostaden *endast under måltiderna och natten*, men detta förbättrar ingalunda saken, *enär godt luftutrymme och luftombyte just under natten och i sofrummet äro bäst behöfliga* — något som tyvärr

aldrig tages i beräkning eller öfvervägande af okunnigheten, hvilken i detta fall sträcker sig vida utöfver arbetarekretsarne.

Hvad angår lägenheterna eller rättare bostäderna, emedan i många fall mer än en lägenhet tages i anspråk för en familj, ingå i statistiken, såsom ofvan angifvits, 1,510 sådana. Med afseende på

Lägenheternas golfyta

pr person framställes nedanstående tabell i absoluta och relativa tal:

Kvadratmeter

Antal bostäder

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal bostäder

%

Omdöme

intill 3

3

0,2

Mycket dåliga

3

0,2

Otillräckliga

3—7

248

16,5

Tämligen goda

248

16,5

Knappt tillräckliga

7—15

851

56,4

Goda

}1,259

}83,3

Goda, fullt tillräckliga

15—20

166

10,9

Mycket goda

öfver 20

242

16,0

Utmärkt goda

1,510

100,0

1,510

100,0

Såsom synes af ofvanstående tabell äro 83,3 % fullt tillräckliga samt 16,5 knappt tillräckliga, under det att endast 0,2 % äro alldeles otillräckliga för de där boende.

Betrakta vi vidare

Lägenheterna med afseende på luftrymden

pr person finna vi nedanstående resultat i absoluta och relativa tal:

Kubikmeter

Antal bostäder

%

Omdöme

Eller sammanfattadt

Antal personer

%

Omdöme

5—10

12

0,7

Mycket dåliga

12

0,7

Öfverbefolkade

10—15

127

8,5

Tämligen »

127

8,5

Nästan »

15—20

258

17,0

» goda

}1,371

}90,8

Fullt tillräckliga

20—30

459

30,4

Goda

öfver 30

654

43,4

Mycket goda

1,510

100,0

1,510

100,0

Enligt denna tablå äro beträffande luftrymden 90,8 % af bostäderna fullt tillräckliga för de här boende, under det att 8,5 % äro nästanöfverbefolkade samt endast 0,7 % alldeles otillräckliga eller öfverbefolkade.

Inneboende. Såsom redan nämnts, funnos i lägenheterna 110 personer — 84 män och 22 kvinnor — inneboende i s. k. ytterrum eller andra rum, till hvilka ej hörde kök, dock utan att hygien eller sedlighet därigenom syntes lida intrång. Nästan öfverallt rådde fullkomlig snygghet och trefnad i bostäderna, äfven då husets kvinnliga befolkning var upptagen af arbete utom hemmet. Från detta allmänna omdöme ges naturligtvis undantag, och synas därvid fattigdom och en stor barnskara vara orsaken till bristfällighet.

Sveagatan. — Handtverkare- och arbetarehus.

Mörkrum. S. k. mörkrum ha egentligen icke iakttagits. Visserligen har på några få ställen fönstrens dimensioner ej varit fullt proportionella med rummets, dock utan att någon som helst olägenhet därigenom uppstått för de boende. I medeltal uppgår fönstrens antal till 1,4 pr innevånare öfver hela Limhamn. Lägsta antalet, under 1 fönster pr innevånare kommer på kvarteren Koljan, Fjärsingen och arbetarebostäderna i kvarteret Ankan med resp. 0,9, 0,8 och 0,6.

Eldstäderna utgöras i vanliga fall af järnugnar, större och mindre, af hvilka de senare i många fall utflyttas under sommaren, så att vid ett besök nämnda årstid det ser ut som idel kallrum funnes, hvilket dock ej är fallet. Af öppna spislar finnas ännu någon kvar från den gamla tiden i “det Limhamn som går“. Ugnar af kakel äro långt ifrån sällsynta. T. o. m. centraluppvärmning förekommer på ett par ställen.*Kallrum.* I de rum, som verkligen sakna eldstad kan antingen en järnugn med lätthet anbringas eller ock uppvärmes rummet från närgränsande, hvadan någon vidare olägenhet här icke torde förefinnas, åtminstone har någon sådan icke försports på därom gjord förfrågan.

Kök. Hvad som i allmänhet väcker uppmärksamhet vid inträde, äfven uti de mindre husen i Limhamn, är det stora kök, där familjen oftast intager, sina måltider. Mångenstädes oljemålade eller tapetserade, erbjuda de en tilltalande anblick för främlingar. Det borde just läggas an på stora kök i arbetarelägenheter. För en icke alltför talrik familj vore då en lägenhet af tvänne passabelt stora rum tillfredsställande, af hvilka köket inrättades till kök och dagrum.

Källare saknas i 109 fastigheter. I synnerhet i dem, som äro belägna i närheten af hafvet, såsom i kvarteret Sillen, var det, då huset uppfördes, omöjligt att förse det med denna bekvämlighet, enär vatten till en myckenhet

inträngde i följd af det sanka läget. Annorlunda torde det vara nu, sedan genom utfyllningarna stranden så betydligt ökats, och afståndet till vattnet flerfaldigt förstorats.

Dricksvatten finnes i riklig tillgång. I 88 fastigheter, större såväl som arbetarehem, serveras vatten i köken direkt medels pump, en bekvämlighet, som torde vara tämligen sällsynt.

Fastigheternas beskaffenhet. De mindre fastigheterna, som endast innehålla tvänne lägenheter, taxeringsvärderade till 3,000 kr. och brandförsäkrade för 4,000 kr., äro de mest tilltalande ur synpunkten af arbetarehem. I nedra våningen, som vanligtvis består af två rum och kök, bor i regel ägaren själf, åtminstone när huset är något så när betaldt. Öfre våningen — oftast frontispice — har ett à två rum och kök, som uthyras till belopp af 10 à 12 kr. pr månad, någon gång billigare. Sammanlagda golfytan i dessa hus är omkring 60—70 kv.-meter och kubikinnehållet 160—170 kub.-cm. samt rummens höjd 2,7—2,8 meter på första samt i regel 2,5 meter i öfra våningen. I allmänhet afvika höjdförhållandena mycket från nyss angifna, utom naturligtvis i villor och större fastigheter af l:sta klass, där 2,9-3,3 äro de vanliga. Högsta lägenheten mäter 4,5 meter och är belägen inom fabriksområdet utgörande bostad för en arbetarefamilj. I de hus, som uppförts före byggnadsordningens tillämpande i Limhamn, är höjden i regel 2,2—2,4, någon gång 2 meter. Endast i enstaka fall därunder. Men i dessa fall är golfytan så mycket större. En dylik fastighet har merändels endast 2 rum — dagligrummet eller stugan och kammaren — och kök, hvilket i utrymme påminner om en mindre sal. Lägenheten uppvärmes ganska ofta af en järnugn, inmurad i väggen mellan rummen. Det är hos våra vänner Limhamnsfiskarena, den äldre generationen, samhällets urinnevånare, som man påträffar denna bostadsinredning. Flärdfri och enkel är bostaden, men icke desto mindre inbjudande. Fönstrens antal är vanligen två i hvarje rum och ett i köket. Bekvämligheterna äro de för ordnade småhem vanliga. Somligstädes finnes nu efter gasverkets inrättande också inledd gas.

De större fastigheterna med 1-, 2-, 3-rumslägenheter erbjuda komfort, som ej lämna något öfrigt att önska för den mindremedelklassen. Bland dessa förekomma några hus med många lägenheter, således kaserner. Bland dessa må nämnas ett tvåvåningshus i kvarteret Höken, som har 16 lägenheter om 1, 2 och 3 rum med kök, till respektive hyra af 11, 18 och 25 kr. pr månad. Med tillhjälp af en gasmotor uppumpas vatten i en cistern, som levererar 100 liter vatten dagligen till hvarje kök. Gas finnes i alla köken. Af enskild person har uppförts i kvarteret Backen 4 tvåvåningars hus, hvilka endast innehålla enrumslägenheter, tillsammans 16, hvilka bebos af 14 arbetarefamiljer med 46 medlemmar. Af dessa ha 80,5 % en luftrymd vida öfverstigande 20 kub.-meter för hvardera, öfriga 19,5 % komma med 18 kub.-meter. Snygghet och hemtrefnad utvisade här, att trångboddhet ej förefunnes i dessa bostäder. Hyran pr lägenhet är 10 kr. i månaden. I allmänhet äro fastigheterna inom stadsplanen ändamålsenligt inredda, hvad beträffar de nyare husen, där byggnadsnämnden med berömvärdt nit utöfvat kontroll. Annorlunda ställer sig förhållandet i fråga om hus utom stadsplanen.

Bolagens arbetarebostäder. Uti samtliga 22 bostäder, som ägas af enskilda bolag eller fabriker och bebos af betjäning, arbetsledare och arbetare, ställer sig resultatet synnerligen godt. Medelsiffran pr golfyta, 12,4 kv.-meter, luftrymd 36,03 kub.-meter samt antal fönster 1,4 pr individ, är här icke i någon mån missvisande, i det att 74,5 personer eller 93,7 % hafva en luftrymd öfverstigande 20 kub.-meter hvardera, under det att 5 personer eller 6,3 % komma nära 20 eller 18 kub.-meter. Förhållandet manar till efterföljd allestädes, där arbetarebostäder uppföras, att tillse, att arbetaren erhåller ljus och luftig bostad.

Bostäder för folkskolornas personal. Innan den stora ronden vid denna bostadsinspektion afslutas, göra vi ett besök i folkskolornas lärare- och lärarinnebostäder och konstatera, att 91,4 proc. af personalen, som bebo bostadslägenheterna, ha till förfogande öfver 40 kubikmeter luftutrymme. Medelsiffran pr innevånare är: fönster 2,4, golfyta 22,30 kv. cm. samt luftrymd 60,75 kub.-meter.

Hyror. Vid beräkning af hyra har kök tagits som halft rum. Medelhyra pr rum öfver hela Limhamn är 5:50 kr. pr månad. Dock torde priset pr lägenhet i de nyare fastigheterna te sig annorlunda eller för

1

rum

och

kök

10

kr.

pr

månad

120

pr

år

2

»

»

»

15

»

»

»

180

»

»

3

»

»

»

25

»

»

»

300

»

»

4

»

»

»

33,33

»

»

»

400

»

»

dock kunna billigare lägenheter, äfven dessa goda, erhållas.

Under de senare åren har ett stort antal Malmöbor slagit ner sina bopålar i Limhamn på grund af billig hyra för en god lägenhet med friskt läge. Vanligen har hyresgästen tillgång till en trädgårdstäppa. Ej så få mindre pensionärer njuta här sitt otium i egna fastigheter, sådana som de ofvannämnda med två lägenheter i hvarje. Vanligen disponerar ägaren själf hela huset. Lägenheten i öfre våningen begagnas i så fall till sofrum.*Rörande fastighetsägarnes yrken lämnas här en tablå i absoluta och relativa tal.*

Bolag och enskilda arbetsgifvare ....

11—1,4 %

Industriidkare och handtverkare ....

230—28,9 %

Tjänstemän och med dem likställda ....

27—3,3 %

Handlande och landtbrukare ....

49—6,2 %

Sjökaptener och skeppare ....

26—3,2 %

Fiskare ....

72—9,0 %

Betjänte och likställde ....

45—5,7 %

Änkor ....

46—5,8 %

Arbetsförmän ....

13—1,7 %

Utan angifvet yrke ....

40—5,0 %

Folkskolorna ....

7—0,9 %

Arbetare ....

231—28,9 %

797—100,0 %

Enligt ofvanstående upptager kategorien arbetare en jämförelsevis hög siffra, 28,9 proc. Till denna grupp höra emellertid utan tvifvel åtskilliga procent af de under rubriken handtverkare upptagna, emedan många af dem, som nämnas med särskilda yrken i officiella handlingar, i själfva verket arbeta i fabrikerna. Af antalet husägare torde därför åtminstone 60 proc. vara arbetare.

Arbetarerörelsen

började i Limhamn 1894 i form af en rösträttsförening, som 1898 uppdelades i särskilda fackföreningar, hvilka lugnt och stadigt utvecklats under årens lopp, dock mest under de sista.

Fackföreningarne, 7 till antalet, bilda tillsammans Limhamns arbetarekommun. Föreningsmedlemmarne, antalet organiserade arbetare, uppgingo 1905 till omkring 470 personer fördelade efter de olika yrkena:

Murarefacket ....

30

Grofarbetare ....

250

Snickare och träarbetare ....

60

Maskinister, eldare ....

35

Gjutare ....

25

Järnvägsmän ....

30

Järn- o. metallarberare ....

40

De samma uppgå 1907 till 1,138 fördelade som följer:

Murareförbundet ....

27

Maskinister och eldare .....

33

Snickare och träarbetare ....

103

Järnvägsmän ....

40

Gjutare ....

22

Textilarbetare ....

34

Järn- och metallarbetare ....

56

Tunnbindare ....

28

Grofarbetare ....

795

Af ofvannämda kategorier erlägga gjutare skatt till stat och kommun för inkomst beräknad till 1,000 kr. pr år, murare, snickare, maskinister, eldare och järnvägsmän 900 kr., grofarbetare 800 kr. samt järn-och metallarbetare 700 kr.

Öfriga yrken bilda icke fackföreningar i Limhamn. En *Socialdemokratisk Ungdomsklubb* existerar sedan 1905 med uppgift att sprida upplysning bland ungdomen och förstående af de sociala reformerna. Medlemmames antal var 1905 70, 1907 104. Ett *Rörande fastighetsägarnes yrken lämnas här en tablå i absoluta och relativa tal.*

Bolag och enskilda arbetsgifvare ....

11—1,4 %

Industriidkare och handtverkare ....

230—28,9 %

Tjänstemän och med dem likställda ....

27—3,3 %

Handlande och landtbrukare ....

49—6,2 %

Sjökaptener och skeppare ....

26—3,2 %

Fiskare ....

72—9,0 %

Betjänte och likställde ....

45—5,7 %

Änkor ....

46—5,8 %

Arbetsförmän ....

13—1,7 %

Utan angifvet yrke ....

40—5,0 %

Folkskolorna ....

7—0,9 %

Arbetare ....

231—28,9 %

797—100,0 %

Enligt ofvanstående upptager kategorien arbetare en jämförelsevis hög siffra, 28,9 proc. Till denna grupp höra emellertid utan tvifvel åtskilliga procent af de under rubriken handtverkare upptagna, emedan många af dem, som nämnas med särskilda yrken i officiella handlingar, i själfva verket arbeta i fabrikerna. Af antalet husägare torde därför åtminstone 60 proc. vara arbetare.

Arbetarerörelsen

började i Limhamn 1894 i form af en rösträttsförening, som 1898 uppdelades i särskilda fackföreningar, hvilka lugnt och stadigt utvecklats under årens lopp, dock mest under de sista.

Fackföreningarne, 7 till antalet, bilda tillsammans Limhamns arbetarekommun. Föreningsmedlemmarne, antalet organiserade arbetare, uppgingo 1905 till omkring 470 personer fördelade efter de olika yrkena:

Murarefacket ....

30

Grofarbetare ....

250

Snickare och träarbetare ....

60

Maskinister, eldare ....

35

Gjutare ....

25

Järnvägsmän ....

30

Järn- o. metallarberare ....

40

De samma uppgå 1907 till 1,138 fördelade som följer:

Mureförbundet ....

27

Maskinister och eldare .....

33

Snickare och träarbetare ....

103

Järnvägsmän ....

40

Gjutare ....

22

Textilarbetare ....

34

Järn- och metallarbetare ....

56

Tunnbindare ....

28

Grofarbetare ....

795

Af ofvannämda kategorier erlägga gjutare skatt till stat och kommun för inkomst beräknad till 1,000 kr. pr år, murare, snickare, maskinister, eldare och järnvägsmän 900 kr., grofarbetare 800 kr. samt järn-och metallarbetare 700 kr.

Öfriga yrken bilda icke fackföreningar i Limhamn. En *Socialdemokratisk Ungdomsklubb* existerar sedan 1905 med uppgift att sprida upplysning bland ungdomen och förstående af de sociala reformerna. Medlemmames antal var 1905 70, 1907 104. Ett*Folkets Hus* anskaffades 1899 och ombyggdes 1905 för ett belopp af. 35,000 kr. Hufvudsakligen är det afsedt att vara samlingsställe för fackföreningarne, men äfven utgöra ett förlustelseställe för arbetarne, med musik om sommaraftnarne, där äfven varièté och teatraliska representationer förekomma.

Arbetarnes löneförhållanden.

I “Meddelanden från K. Kommerskollegii Afdelning för Arbetsstatistik“ 1906 n:r 4 sid. 480—495 har lämnats en utförlig framställning af “arbets- och löneförhållanden i Limhamn“ vid de 3 förnämsta verken, Kalkbrotten, Cementfabriken och Snickerifabriken, hvartill hänvisas.

Sydsvenska Gjuteri A.-B. verkstad. — Interiör.

I det föregående har redan under rubriken *Industri* arbetareantalet vid de olika fabrikerna omnämnts. De tränne nyssnämndas löneförhållanden förbigår jag här, hänvisande till Kommerskollegii statistik, och anför endast några uppgifter angående de öfrigas samt om lifförsäkring, i det några af verken delvis bidraga till premiernas erläggande för arbetarne.

Vid Skånska Cementgjuteriets fabrik åtnjuta arbetarne högst 1,400, i medeltal 1,000 kr., ingen under 800 kr. per år allt för ackordarbete eller timlön 30 öre. Vid *Kolsyrefabriken* är arbetslönen 21 kr. pr vecka. Den höjes något till jul. *Bindgarnsfabriken* aflönar manliga arbetare med 18 kr., kvinnliga 7 kr. pr vecka eller vid ackord 9:50 kr. Beträffande arbetslönen vid *Sydsvenska Gjuteriaktiebolaget* utgår *Folkets Hus* anskaffades 1899 och ombyggdes 1905 för ett belopp af. 35,000 kr. Hufvudsakligen är det afsedt att vara samlingsställe för fackföreningarne, men äfven utgöra ett förlustelseställe för arbetarne, med musik om sommaraftnarne, där äfven variètè och teatraliska representationer förekomma.

Arbetarnes löneförhållanden.

I "Meddelanden från K. Kommerskollegii Afdelning för Arbetsstatistik" 1906 n:r 4 sid. 480—495 har lämnats en utförlig framställning af "arbets- och löneförhållanden i Limhamn" vid de 3 förnämsta verken, Kalkbrotten, Cementfabriken och Snickerifabriken, hvartill hänvisas.

Sydsvenska Gjuteri A.-B. verkstad. — Interiör.

I det föregående har redan under rubriken *Industri* arbetareantalet vid de olika fabrikerna omnämnts. De tränne nyssnämndas löneförhållanden förbigår jag här, hänvisande till Kommerskollegii statistik, och anför endast några uppgifter angående de öfrigas samt om lifförsäkring, i det några af verken delvis bidraga till premiernas erläggande för arbetarne.

Vid Skånska Cementgjuteriets fabrik åtnjuta arbetarne högst 1,400, i medeltal 1,000 kr., ingen under 800 kr. per år allt för ackordarbete eller timlön 30 öre. Vid *Kolsyrefabriken* är arbetslönen 21 kr. pr vecka. Den höjes något till jul. *Bindgarnsfabriken* aflönar manliga arbetare med 18 kr., kvinnliga 7 kr. pr vecka eller vid ackord 9:50 kr. Beträffande arbetslönen vid *Sydsvenska Gjuteriaktiebolaget* utgården för metallarbetare med högst 31, högst 34 öre pr timme, för gjutare lägst 28, högst 40, för modellsnickare lägst 34, högst 38, medeltal 36 öre samt för grofarbetare 30 öre samt för minderåriga 13 öre, allt pr timme. Vid *Skånska Superfosfatfabriken* uppgår den årliga arbetslönen i medeltal till 1,200 kr. För minderåriga utgör dagspenningen 1 kr. Vid *Gasverket* utgör arbetsförtjänsten omkring 1,100 kr. pr år samt 470 för minderåriga. Skånska Oljeslageriet 20 kr. pr vecka.

I fråga om lifförsäkring bidraga de två kalkverken med 75 % af samtliga premier eller 30 kr. pr år för hvarje arbetare, som själf erlägger 10 kr. Vid Snickerifabriken äro 20 arbetare lifförsäkrade och betalar bolaget $^{3}/_{4}$ af premien. Skånska Cementgjuteriet betalar för 11 arbetare med $^{4}/_{5}$ af premien. Skånska Superfosfatfabriken har i stället för försäkring påtagit sig risken vid olycksfall.

Rörande handtverken och småindustriernas lönevillkor kunna följande kortfattade uppgifter meddelas:

Beklädnadsindustrien:

För en skrädderiarbetare beräknas lägsta inkomst till 20 kr., högsta 28, medelinkomst 25 kr. pr vecka med stadigt arbete året om. Utom för kost betalas en sömmerska 1 kr. pr dag. För skomakare betalas ackordsarbete 18 kr. pr vecka.

Byggnadsfacket: På grund af den lifaktiga byggnadsverksamheten i Limhamn är tillgången på arbete god. Murare betalas med 45 öre pr timme, handtlangare 34 öre och byggnadssnickare 44 öre.

Målareyrket: Lägsta timlönen utgör 30, högsta 43 öre. Lärlingar erhålla fri kost och 4 kr. pr vecka.

Bagerierna: Lägsta veckopänningen är 23, högsta 25 kr. samt för öfverarbete 50 öre och söndagsarbete 60 öre pr timme.

Järnindustrien: En duglig arbetare inom detta fack erhåller en timpänning lägst 30 öre samt efter någon tids förlopp 35 öre, högst 40 öre. För minderåriga är lönen lägst 5 kr., högst 10 kr. pr vecka. I ett enstaka fall

bispringer arbetsgifvaren sina arbetare vid anskaffande af eget hus.

***

I sammanhang med löneförhållandena kan det vara af intresse att meddela några få uppgifter å lifsmedels- och förnödenhetspriser i Limhamn. Sommar- och vinterpriser synas icke variera mycket, endast i några fall:

Mjölk betalas 12 öre oskummad, 5 öre skummad pr liter året om.

Smör ....

2:10

sommarpris,

2:35

vinterpris

pr

kilo.

Ost ....

1:45

»

1:50

»

»

»

Ägg ....

1:20

»

1:80

»

»

tjog.

Potatis ....

2:50

»

3:00

»

»

hek.-l.

Bröd ....

0:40—0:50

»

0:40—0:50

»

»

kilo.

Surt dito ....

0:14

»

0:15

»

»

»

Kött (olika slag) ......

1:20—1:50

»

0:60—1:33

»

»

»

Fisk ....

0:30—1:00

»

0:30—0:70

»

»

»

Strömming ....

3:00

»

0:70

»

»

val.

Ved ....

6:00—8:00

»

6:00—8:00

»

»

kub.m.

Kol o. Koks ....

1:35—3:00

»

1:35—3:00

»

»

hektoliter.

Föreningsväsende.

Utom förutnämnda fackföreningar finnas åtskilliga föreningar af olika slag, som här skola omnämnas. De äro:

Nykterhets- och ungdomsföreningar:

Blåbandsföreningen bildades 1901. Medlemsantalet utgör 125. Föreningen är stadd i ständig tillväxt.

Världsgoodtemplarorden, som räknar ett hundratal medlemmar och äger egen fastighet med ett taxeringsvärde af

14,000 kr. Vidare föreningen

Verdandi med omkring 30 medlemmar.

Järnvägens spårsystem inom hamnområdet.

Kvinnliga Nykterhetshären räknar 40 kämpar, och ändtligen finnas

Tränne ungdomsföreningar med kristliga tendenser räknande 160 manliga och kvinnliga medlemmar.

Själfhjälpsföreningar och sjukkassor.

Fiskarebefolkningen bildade år 1881 hundramannaföreningen Limhamn, som vid 1905 års slut hade en behållning af 6,064 kr. efter att ha under året utbetalt 2,176 kr. i sjuk- och begrafningshjälp. Utom ofvannämnda förening bildade fiskarena samt ett mindre antal arbetare år 1892 en sjuk- och begrafningskassa, Enigheten, som för närvarande har 76 medlemmar. Sjukhjälp utlämnades 1905 till ett belopp af 900 kr. Behållningen till 1906 utgjorde 2,100. Kassorna, som jämväl utlämna lån till delägarne, äro icke inregistrerade.En själfhjälpsförening bildades äfven bland fiskarebefolkningen 1888 med följande syfte och på följande sätt.

Då fiskarena voro i behof af en tomt, hvarå garn och redskap kunde uppläggas, arrenderades ett stycke jord inom hamnområdet för ett årligt belopp af högst 350 kr. Föreningen uthyr sedermera till medlemmarne området i smärre tomter till ett pris af 6 å 10 kr. pr tomt. Af öfverskottet, som kan uppstå, sedan arrendet erlagts, jämte en kronas årsafgift pr medlem har under årens lopp bildats en fond, som nu uppgår till omkring 3,000 kr. och som afser att vid dödsfall lämna begrafningshjälp med 50 kr. pr medlem. Dessutom har föreningen vid olika tillfällen räckt en hjälpsam hand åt nödställda yrkesbröder vid andra fisklägen. Vid förefallande behof, exempelvis då föreningsmedlem förlorat redskap, som måste ersättas, utlämnas lån till mindre belopp.

Från villakvarteret vid stranden.

Under år 1905 arbetade dessutom 9 sjukkassor, sammanslutna i Limhamns Sjukkassors Centralförsamling. Antalet medlemmar utgjorde vid sista årsskiftet 957 personer och kassornas sammanlagda behållning uppgick till 17,070 kr. Staten bidrog under året med 1,330 kr. Sjuk- och begrafningshjälp utbetaltes till ett belopp af 14,508 kr.

Ett förslag är å bane, att kommunen skall bidraga med $^{1}/_{10}$ af all sjukhjälp.

Kooperativ förening. En förening af kooperativ art — Limhamns Handels- och Bageriaktiebolag — bildades 1899 med ett kapital af7,500 kr. fördelade på lotter å 15 kr. pr st. Cirka 90 % af dessa innehas af arbetare. Ändamålet är att i egen fastighet tillhandahålla delägare och andra goda varor till lägsta notering mot kontant betalning. 6 % utdelas årligen. Hvarje delägare erhåller rabatt, som i genomsnitt beräknas till 8 % å köpta varor. Omsättningen uppgick år 1905 till 167,400 kr.

Föreläsningsföreningen, bildad 1901, åtnjuter i statsanslag 450 kr. Köpingen bidrager med 300 kr. årligen. Under innevarande år (1905) har disponenten R. F. Berg understödt föreningen med en frikostig gåfva. Föreläsningame afhandlande populärvetenskapliga ämnen, anordnas under månaderna oktober—april.

Beträffande föreläsningsverksamhet torde jämväl på föranstaltande af Hushållningssällskapet i länet komma att anordnas föredrag för fiskarena i ämnen tillhörande deras yrke.

I sammanhang med föreläsningsverksamheten må nämnas, att det existerar ett slags folkbibliotek *Svenska Arbetareförbundets Bibliotek,* som bildades år 1900 genom frivilliga gåfvor och bidrag af arbetsgifvare och andra för saken intresserade. Biblioteket, som är tillgängligt för allmänheten mot en årsafgift af 1 krona, innehåller omkring 300 band, reseskildringar och skönlitteratur jämte annan af allmänbildande art.

***

Uti den nu afslutade skildringen torde tillräckligt framgå, att Limhamns köping helt och hållet har fabriks- och industriväsendet att tacka för sin raska utveckling på alla områden. Det nutida Limhamn är i det stora hela en

arbetarestad, men en leende och inbjudande sådan i jämförelse med de större stadssamhällenas ej sällan tröstlösa arbetarekvarter med ovårdade stora kaserner och okultiverade invånare. Här tyder allt på ordnade och bärgade lefnadsförhållanden, t. o. m. på ett allmännare välstånd. Befolkningens jämnare fördelning på en större yta och i mindre, merändels en- eller två familjebostäder jämte frånvaron af alkoholutminutering, liksom försäljning af öl utom för spisande gäster på Limhamns hotell och Badhotellet, samt tarfliga förlustelseställen svara för de goda nykterhets- och sedlighetsförhållanden, som här tyckas råda. Det friska läget vid sundet har jämväl hitlockat många burgna att slå sig ned vare sig för sommaren — så många Malmö-bor — eller hela året, och det har uppstått utmed stranden och i omnäjden vackra villakvarter. Skulle ett projekteradt större bad komma till stånd, för hvilket nog goda betingelser finnas, skulle det utan tvifvel bidraga att hitföra ännu flera. Trots den raska utvecklingen hittills skall Limhamn med all säkerhet både i industrielt och i andra hänseenden vida mer utveckla sig i framtiden.*Gust. Stjernström.*